

T.C.

**ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KUYUM SEKTÖRÜ İŞLEMLERİNİN İSLÂM HUKUKU
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Hazırlayan

Aysun AKTEPE

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

Haziran 2022, ERZİNCAN

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KUYUM SEKTÖRÜ İŞLEMLERİNİN İSLÂM HUKUKU
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Aysun AKTEPE

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

Haziran 2022, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Aysun AKTEPE

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Program Adı: Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı: Kuyum Sektörü İşlemlerinin İslâm Hukuku Açısından
Değerlendirilmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin 23/06/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 19'dur.

Filtrelemeye **kaynakça hariç olup alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 23/06/2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

Öğrenci: Aysun AKTEPE

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“KUYUM SEKTÖRÜ İŞLEMLERİNİN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Aysun AKTEPE

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

Temel İslâm Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. İsak Emin AKTEPE

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ danışmanlığında **Aysun AKTEPE** tarafından hazırlanan “**Kuyum Sektörü İşlemlerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

10/06/2022

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ**

Üye : **Doç. Dr. Muhammet Fatih TURAN**

Üye : **Doç. Dr. Fetullah YILMAZ**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun .... /.../..... tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /...../ .....

Doç. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Faiz yasağı İslâm hukukunun en önemli hükümlerinden biridir. İslâm hukukçuları faizin mahiyeti konusunda tarih boyunca pek çok görüşler ileri sürmüştür. Bu görüşlerin merkezinde çoğu zaman altın ve gümüş yer almıştır. Bu bakımdan altın ve gümüşün faizle ilişkisi hakkında oldukça söz söylenmiş ve hala da söylenmektedir. Dolayısıyla altın ve gümüş ticareti diğer varlıkların ticaretine göre daha sıkı şartlara bağlanmış ve sarf adıyla normal alım satımdan ayrı değerlendirilmiştir. Kuyum sektörü İslâm hukukunun faizle ilgili hükümleri açısından en riskli sektörlerden biridir. Neredeyse bütün işlemlerinde İslâm hukukunda faizle ilgili yapılan taksimde yer alan fazlalık ribası (ribe'l-fadl) ya da vade ribasının (ribe'n-nesîe) kenarında gezmektedirler. Altın, gümüş ve döviz alıp satarken oldukça dikkatli ve özenli davranmaları gerekmektedir. Bu arada İslâm hukukunda makâsîd – vesâil, sâbit - değişken ayrımı yapılması icap etmektedir. İslâm hukukunun delillerinin bütünüyle kat'î olmadığı bilakis çoğunlukla zannî olduğu da bilinmek zorundadır. Bu da ister istemez fukahânın ilgili konudaki değerlendirmelerde farklılaşmaya yol açmaktadır. Ayrıca ulemânın ehl-i hadis – ehl-i rey diye temelde iki yaklaşıma sahip olduğu da bilinmek durumundadır. Yani İslâm âlimleri meselelere aynı tarzda bakmamaktadırlar. Hâsılı kuyum sektörüyle alakalı ahkâmın incelenmesi, İslâm hukukunun aslî ve tâlî pek çok meselesini göz önüne almayı gerektirmektedir.

Çalışmamızın nihayete ermesinde yardımlarını esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ'ye, beni yetiştiren bütün hocalarıma, eğitim ve çalışma hayatım boyunca maddî manevî destekleriyle ve dualarıyla her dem yanımda hissettiğim anne ve babama şükranlarımı sunuyorum.

Aysun AKTEPE, Erzincan, 2022

KUYUM SEKTÖRÜ İŞLEMLERİNİN İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysun AKTEPE

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GAYRETLİ

ÖZET

Kuyum sektörü, değerli metaller ve değerli taşların işlenerek çeşitli eşyalara dönüştürüldüğü sektördür. Bu maddelerin ham halinden çıkarılması ve işlenmesi işlemine kuyum denilmektedir. İnsanoğlu tarih boyunca altın, gümüş, elmas, pırlanta, döviz gibi varlıklara ilgi duymuş ve bunlara sahip olma arzusunda olmuştur. Bu varlıklar az bulunurlukları, parlaklıkları, güzel görünüşleri, kolay işlenir oluşları gibi sebeplerle insanoğlunun dikkatini cezbetmiş, işlenmiş ve ziynet olmuşlar, kadınların ise aslî süsleri haline gelmişlerdir. Likiditeleri yüksek olduğundan ve talep gördüklerinden değerlerini muhafaza etmiş ve hatta artırmışlardır. Eşya ve özellikle de ziynet olarak kullanımlarının yanı sıra insanların tasarruf aracı haline gelmişler; insanlar tarafından saklanmış, korunmuş ve büyük rezervler oluşturmuşlardır. Günümüzde merkez bankalarının en önemli rezerv kaynakları bu türden varlıklardır. Bu güzel özelliklerine rağmen yine bu varlıklar üzerinden faizcilik yapılmış ve yaygınlaştırılmıştır. İslâm hukukunda faiz yasak olduğundan İslâm âlimleri konuyla ilgili âyet ve hadisler ışığında böylesi varlıkların alım satımlarında diğer emtialara nazaran ekstra şartlar ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte bu şartların evrenselliği ve değişkenliği hususunda İslâm âlimleri arasında tartışmalar meydana gelmiştir. Bu çalışmamızda kuyum işlemleri, konu ile ilgili naslar ve bu naslara dayandırılan görüşler doğrultusunda değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuyumculuk, Faiz, Altın, Gümüş, Para

EVALUATION OF JEWELRY INDUSTRY TRANSACTIONS IN TERMS OF ISLAMIC LAW

Aysun AKTEPE

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Basic Islamic Sciences

Master's Thesis, 2022

Supervisor: Dr. Mehmet GAYRETLİ

ABSTRACT

The jewelry industry is the industry where precious metals and precious stones are processed into various items. Removing these materials from their raw form and processing them is called jewelry. Throughout history, human beings have been interested in assets such as gold, silver, diamonds, brilliant and foreign currency and have been in the desire to own them. These beings have attracted the attention of human beings due to their rarity, brilliance, beautiful appearance and easy processing, and have been processed and ornamented. They have become the main ornaments of women. Since their liquidity is high and they are in demand, they have kept their values and even increased them. In addition to their use as goods and especially as ornaments, they have become people's means of saving, they have been hidden, protected and created large reserves by people. Today, the most important reserve sources of central banks are such assets. Despite these beautiful features, usury has been made and widespread on these assets. Since interest is prohibited in Islamic law, Islamic scholars have put forward extra conditions in the purchase and sale of such assets compared to other commodities in the light of related verses and hadiths. However, there have been debates among Islamic scholars regarding the universality and variability of these conditions. In this study, jewelry transactions are evaluated in line with the texts related to the subject and the opinions based on these texts.

Keywords: Jewellery, Interest, Gold, Silver, Money.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu.....	2
B. Araştırmanın Amacı.....	4
C. Araştırmanın Kaynakları.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KUYUM VE KUYUMCULUK

A. Temel Kuyumculuk İşlemleri	11
B. Kuyumculukla İlgili Temel Kavramlar	14
C. Kuyumculukta Temel Ürünler	16

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA ALTIN, GÜMÜŞ, FAİZ İLİŞKİSİ

A. Ticaretin Mubahlığı ve Faizin Haramlığı	19
B. Faizin Mahiyetiyle Alakalı Altı Mal Hadisi	20

C. Klasik Dönem İslâm Hukukçularının Faiz Yorumu	21
D. Altın ve Gümüşte İşçilik ve Ayara İtibar Meselesi	30
E. Altı Mal Hadisiyle Çelişen Rivayetler	31
F. Faiz Konusunda Yaygın Kanaate Aykırı Düşünenler	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA KUYUM İŞLEMLERİ

A. Kıymetli Taş Ticareti.....	52
B. Taşlı Altın ve Gümüş Ziynet Ticareti	53
C. Altın ve Gümüş Ticaretinde Hükmi Kabz	56
D. Altın ve Gümüş Ticaretinde Banka Kartı Kullanımı	59
E. Altın ve Gümüş Ticaretinde Kredi Kartı Kullanımı	62
F. Altın ve Gümüş Ticaretinde Çek Kullanımı.....	69
G. Altın ve Gümüşün Karz Yöntemiyle Satımı.....	70
H. Altın ve Gümüş Ticaretinde İnternet Kullanımı	72
I. Erkeklere Yönelik Altın Ziynet Satışı	74
J. Altın Ev Eşyası Ticareti	81
K. Altın Kaplamalı Saat ve Değerli Eşya Ticareti.....	82
L. Altın ve Gümüş Ziynetlerin Zekâtı	83
SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
bk.	: Bak
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
EBYÜ	: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
EFT	: Elektronik Fon Transferi
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
ths.	: Tarihsiz
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
USD	: Amerika Birleşik Devletleri Doları
vd.	: Ve devamı
ve dğr.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca bazı madenlere aşırı değer yüklemiş ve onlara fazla talep göstermiştir. Böylece o madenler, insanoğlunun sahip olmayı arzuladığı birer emtiaya dönüşmüştür. Hatta insan fitratında yer alan bu duygu Kur’ân’da da açıkça belirtilmiştir:

زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاِبِ

“Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılındı. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah’ın katındadır.”¹

İnsanoğlu bu madenleri ihtiyaç duydukları maddelerin alımı için para gibi kullanmış ya da söz konusu madenlerin gösterişliliği sebebiyle kadınlara hatta erkeklere ziynet eşyasına çevirmiştir. İnsanoğlunun bu madenlere olan düşkünlüğü hadislerde de vurgulanmıştır. Konuyla alakalı bir rivayet şöyledir:

لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِيًا مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَادِيَانِ، وَلَنْ يَمْلَأَ فَاهُ إِلَّا التُّرَابُ، وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ

“İnsanoğlunun bir vâdi dolusu altını olsa, bir vâdi dolusu daha altın ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doyurmaz. Ama Allah, tevbe edenin tevbesini kabul eder.”²

İnsanlar bu madenlere verdikleri değer ve onlara olan merakları sebebiyle onlardan çeşitli eşyalar yaparak kullanmışlardır. Hatta geçmişte hüküm sürmüş devletlere baktığımızda bu madenlerden basılmış paraların kullanıldığını görmekteyiz. Bu türden madenlerin başında altın gelmektedir. Altın hem güzel ziynetlere dönüşebilmesi sebebiyle kadınlar için işlenerek süs eşyasına evrilebilmiş hem de likiditesi yüksek olduğundan istendiği anda paraya çevrilmiş ya da para olarak kullanılabilmiştir. Hatta altın, merkez bankalarınca ihtiyat anlamında külçe halinde rezerv olarak tutulmuştur.

¹ (Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/14).

² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi ‘u’s-sahîh* I-IX (Beyrut: Dâr Tavgi’n-Necât, 1422), 8: 93.

Altın, içine farklı madenlerin katılması suretiyle ayarıyla oynanabilen bir madendir. Havadan sudan etkilenmemesi, asitlere karşı dayanıklılığı ve kolay işlenebilme özelliği bulunduğundan diğer madenlere göre çok daha değerlidir. Kararma, paslanma ve buna benzer bozulmalar olmadığı için de kullanışlılığı çok fazladır. Ayrıca parlak sarı rengi ile de insanoğlunun her dönemde ilgisini çekmiştir. Burada özellikle saf altından bahsedilmektedir. Bugün altın için 14, 18, 22, 24 gibi ifade edilen ayarlardan sözedilmektedir. 24 ayar altın saf (has) altın sayılır ve neredeyse tamamen altından müteşekkil demektir. Yani yukarıda bahsedilen özelliklerin hepsini kendinde bulundurmaktadır. 22 ayar altında saf altın oranı %91,6, 18 ayar altında saf altın oranı %75, 14 ayar altında saf altın oranı %58,3'tür. Elbette ayar düşükçe değer de düşer. Altın, içine karıştırılan madenlerden dolayı kırmızı, sarı, beyaz gibi renklerde beğeniye sunulur. Bu sebeple altın konusunda uzmanlaşmış sektörler ortaya çıkmıştır ki en yaygını kuyumculuktur. Kuyumcular, tarih boyunca insanların bu türden değerli madenlerle işlemlerini yürütmüş güven telkin eden esnaflardır. Altın, insanoğlunun ilk yararlandığı madenler arasında olduğundan kuyumculuk mesleğinin tarihi de çok eskilere dayanmaktadır. Arkeolojik kazılarda bulunan altın takılar ve sikkeler bunun açık delilidir.

A. Araştırmanın Konusu

Altın ve mücevher sektörü, kendine özgü yapısı ve işleyişi olan bir alandır. Ayrıca bu alan dünya ekonomisinde de önemli bir yer işgal eder. Merkez bankaları altın rezervi tutar. Altın bütün dünyada risklere karşı temel korunma ürünüdür. Altın dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların süsüdür ve altın bütün insanlığın yatırım aracıdır. Hâsılı kuyumculuk, bütün insanoğlunun rağbet gösterdiği temel bir sektördür.

İslâm hukukunda faiz yasaktır. Faiz yasağıyla alakalı dinî deliller oldukça serttir. Bu bakımdan İslâm hukukçularının faiz hakkındaki değerlendirmeleri diğer ahkâma göre nispeten daha ihtiyatlıdır. Öyle ki faizden de faiz şüphesinden (rimâ, rîbe) de sakınmak gerektiği ifade edilmiştir. Rivayete göre Hz. Ömer (ö. 23/644) **إِنَّ آخِرَ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ آيَةُ الرِّبَا، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُبِضَ وَلَمْ يُفَسِّرْهَا، فَدَعَا الرِّبَا وَالرِّبَاةَ** “En son inen âyetlerden

biri faizle ilgili olanlardır. Resûlullah vefat ettiğinde bu konuyu tam anlatabilmiş değildir. Faizden de faiz şüphesinden de sakının”³ demiştir.

Altın ve gümüş, bazı İslâm hukukçularınca yaratılıştan para sayılmıştır. Şöyle bir ifade meşhur olmuştur: *فَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ تَمَنَّ بِأَصْلِ الْخَلْقَةِ فَلَا يَنْعَدِمُ ذَلِكَ بِجَعْلِهِمَا إِيَّاهُ مَبِيعًا* “Altın ve gümüşe gelince bunlar yaratılıştan paradır. Bunların para olma vasfı alım satıma konu olmalarıyla yok olmaz.”⁴ Dolayısıyla altın ve gümüşün alım satımı normal ticarî işlemlere nazaran daha sıkı şartlara bağlanmıştır. Aksi halde faiz gerçekleşeceği düşünülmüştür. Altında ayar farklılığına ve işçiliğe kıymet biçilmeyeceği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.

Son yirmi yıl içerisinde dünya ticaretinde olağanüstü gelişimler yaşanmıştır. Kredi kartları hayatımıza girmiş ve bankacılık işlemleri internet üzerinden yapılır olmuştur. Kuyumculuk sektörü de bu gelişmeden nasibini almıştır. Dolayısıyla kuyumculuk sektöründe bu modern ödeme sistemlerinin kullanımı tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu türden ödeme sistemleri doğası gereği bir miktar vade içermektedir. Vade ise altın ve gümüş ticaretinin doğasına aykırı görülmüştür.

Altın ve gümüşün yaratılıştan para olduğu düşüncesi modern dönemde tartışmaya açılmıştır. Düşük ayarlı altınların para sayılmayabileceği, ziynet altınlarının para olmadığı, gümüşün zaten para vasfını kaybettiği yönünde beyanlar ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle altın ve gümüş ticaretinde mütekaddim fukahânın gösterdiği hassasiyetten uzaklaşılabildiği görülmüştür.

Sonuç olarak kuyumculuk sektöründeki bütün bu ticaretin İslâm hukuku açısından ele alınma gereği hissedilmiştir. Araştırmamızda önce kuyumculuk sektörü işlemleri tanıtılacaktır. Ardından İslâm fıkında kuyumculuk sektörünü ilgilendiren fukahânın görüşleri arzedilecektir. Bunu takiben günümüz dünyasında kuyumculuk işlemleriyle alakalı tartışmalar konu edilecektir. Böylece kuyumculuk işlemleriyle alakalı tarih boyunca söylenen sözlerin ana hatlarıyla izahı yapılmaya gayret edilecektir.

³ Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybânî, *Müsned* I-L (thk. Şuayb el-Arnâvût ve dğr.), (Müessesetü’r-Risâle, 2001), 1: 361.

⁴ Serahsî, Muhammed b. Ahmed, *Mebsût* I-XXX (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 12: 137; Zeylaî, Osman b. Ali, *Tebyînu’l-hakâik şerhu Kenzi’d-dekâik* (Kahire: el-Matbaatü’l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313), 3: 317.

B. Araştırmanın Amacı

Kuyumculuk faaliyetleri sadece kuyumcuları değil, müşterilerini ve benzer muamelelerde bulunan bankaları ve banka müşterilerini de ilgilendirir. Bir anlamda toplumun önemli bir kesimi altın, gümüş, mücevher ve döviz gibi değerli varlıkları kuyumculardan ya da bankalardan satın aldıkları ve nakde ihtiyaç duyduklarında yine buralarda bozdurdukları için tezin konusu insanların büyük bir bölümünü ilgilendirmektedir.

İslâm hukukunun sabit ve değişken, yoruma kapalı ve açık gibi yönleri vardır. İslâm hukukunda neyin sabit neyin değişken ya da neyin yoruma kapalı neyin açık olduğu hususu büyük oranda müçtehitlerin içtihadına bağlıdır. “Mevrid-i nasda içtihadı mesağ yoktur” diyen de “Ezmânın tağayyuru ile ahkâmın tağayyuru inkâr olunamaz” diyen de İslâm hukukçularıdır. Bu itibarla İslâm hukukunda yorumu kısıtlamak ve sınırlamak mümkün değildir.

Kuyumculuk işlemleriyle alakalı konularda İslâm tarihi boyunca tartışmalar yaşanmış hala da yaşanmaktadır. Anlaşıyor ki tartışmalar kıyamete kadar da devam edecektir. Çünkü İslâm hukukçularının İslâm hukukunun kaynaklarına yaklaşımı ve verileri yorumlama tarzı aynı değildir. Kimi âlimler eslem yolu tercih ederek kaynaklarda ne yazıyorsa teslim olmayı ve yorum yapmak yerine rivayetin zâhirine bağlı kalmayı yeğlerken başka âlimler, nasları makâsıd bağlamında yorumlamayı ve günün şartlarına göre içtihatla bulunmayı üstün tutmuştur. Birinci yolu tercih edenler İslâm hukukunda standart görüş olmasına hizmet ederken ne yazık ki zamanın şartlarından uzaklaşma ve hayattan kopma sorununa yol açmışlardır. İkinci görüşü tercih edenler ise değişen şartlara uyum sağlarken İslâm hukukunda standart görüş oluşumunda zaafa sebep olmuştur. Hâsılı bir dengenin tutturulma gereği açıkça kendini göstermektedir.

İslâm hukukunun en tartışmalı konularından biri de faizdir. Faiz konusundaki delillerin (haber-i vâhidlerin) zannîliği yüzünden İslâm hukukçuları faiz hakkında pek çok tartışmalar yapmışlardır. Haber-i vâhidlerde faiz hakkında yapılan tespitlerde altın ve gümüş başat rolde yer almıştır. Dolayısıyla bu haberlerin faizle ilgili ifadelerinin yorumlanma biçimi kuyumculuk sektörünü ve onunla alakalı herkesi doğrudan ilgilendirmiştir. Şu bir gerçektir ki İslâm âlimleri tarih boyunca haberlerin otoritesine teslim olmayı daha fazla yeğlemiş; onları yorumlarken mümkün olduğunca zâhirî

anlamdan ayrılmamaya çalışmıştır. Bu da haberlerdeki mutlak ve genel ifadelerin İslâm hukukunun konuyla alakalı temel hükümlerini doğrudan etkilemiştir. Bu haberlerdeki bilgileri hayatın değişen şartlarına göre yorumlayanlar ise çoğunluk karşısında şâz kalmıştır.

Hayat gelişimini sürdürmekte ve insanoğlu sürekli yeni imkânlarla tanışmaktadır. Bankacılık, internet, kredi kartları, altın hesapları vs. bu gelişimin bir parçasıdır. Ayrıca hayat artık daha hızlı akmakta ve herkes bu hıza ayak uydurmak zorunda kalmaktadır. Artık eski hal, muhaldir. Yeni dünya insanoğlunu kendi hızına ayak uydurmaya mecbur bırakmaktadır. Yeni hayata adapte olamayanlar eskide kalmakta ve hayatın gerçekleriyle uyumsuzluk yaşamaktadır. İnandığı değerlerle yeni hayatın zorunlulukları arasında bocalamaktadır. Bu durumda ya inandığı değerleri sorgulamakta ya da esnetilmesini arzu etmekte ya da hayattan kopmaktadır.

Kuyumculuk alanı da yeni hayatın gelişimi ve hızından etkilenmektedir. Ödemesini banka havalesiyle yapmak isteyenlere ya da kredi kartına taksit isteyenlere imkân sunmak zorunluluğu hisseden kuyumcular, “altın ticaretinde kesinlikle vade olmaz; aksi halde faiz olur” fetvaları karşısında kendilerini işleriyle dinleri arasında sıkışmış hissetmektedir. Atadan babadan öğrendikleri esnaflığı bırakmanın zorluğu ile bir ömür günaha mı battıkları hissiyle stres yaşamaktadırlar. Hâsılı kuyumculuk sektöründeki yeni gelişmelerin de İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi elzemdir.

Sonuç olarak bu çalışmanın amacı altın, gümüş, mücevher ve döviz alım satımıyla ilgilenen herkesin bilmesi gereken temel bilgileri ve tartışmaları İslâm hukuku perspektifinden ele alıp incelemektir. Böylece tarih boyunca ve bugün yapılan tartışmaların seyri takip edilebilecektir. Bu tartışmalar kripto para gibi daha modern ürünler hakkındaki münakaşalara da zemin oluşturacaktır.

C. Araştırmanın Kaynakları

Araştırma, İslâm ilâhiyatının temel kaynakları yanında kuyumculuk işlemleriyle alakalı çalışmalara ve bu alanda İslâm hukuku perspektifinden yazılan modern akademik eserlere dayanmıştır.

Kuyumculuk sektöründeki faaliyetlerin İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi üzerine yapılan bu çalışmada elbette Kur’ân-ı Kerîm’e ve temel hadis kaynaklarına müracaat edilmiştir. Bu anlamda ulaşılabilen temel hadis çalışmaları tercih edilmiştir.

İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'ı, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'i, Müslim'in *el-Müsnedü's-sahîh*'i, İbn Mâce, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünenleri* temel hadis kaynağı olarak kullanılmıştır. İslâm hukukçularının görüşlerinin tespitinde ise yine erken dönem kaynaklarına itibar edilmiştir. İmam Mâlik'in görüşleri için *el-Muvatta*, İmam Muhammed'in görüşleri için *el-Asl* ya da *el-Hücce alâ ehli'l-Medîne*, İmam Şâfiî'nin görüşleri için *el-Ümm*'e müracaat edilmiştir. Mezheplerin yerleşik görüşleri için ise ilgili mezhebin temel eserlerinden bir ya da birkaçına bakılmıştır. Hadis şerhlerine de atıf yapılmıştır.

İslâm hukukunda altın, gümüş, döviz ve mücevher ticaretiyle alakalı Türkçe ve Arapça pek çok modern akademik çalışma yapılmıştır. Bunların sadece isimlerini bile saymak uzun sürer. Araştırmamızda yeri geldikçe bunlara atıf yapılmış ve kaynakçada gösterilmiştir. Burada vurgulanması gereken husus bu kadar çok çalışma yapılmış olmasına rağmen neden hala yeni çalışmalar yapılmasına ihtiyaç olduğudur. Çünkü yapılan çalışmalar büyük oranda geçmişin tekrarından ibaret kalmaktadır. Neredeyse tamamı ilgili haber-i vâhidlere atıf yapmakta ve bunlara mutlak teslim olunması gereğinin ispatına çalışmaktadır. Bu da zaten erken dönem İslâm hukuku kaynaklarının sarf bahislerinde yazılı bilgilerdir. Bu sebeple araştırmamızda erken dönem İslâm hukukçularının yazdıkları izah edildikten sonra modern dönemde bu konuda yerleşik fetvayı savunanların çalışmalarına atıf yapılma gereği hissedilmemiştir. Modern zamanlarda bu düşüncüyü savunanların hayatın realiteleriyle ve günümüz dünyasıyla uyumsuzluk sergilediği muhakkaktır. Genelde yazdıkları şudur: Bu konuda hadis vardır ve bizim bu hadiste geçen ifadelerle aynıyla bağlı kalmamız elzemdir.

Araştırmada yerleşik fetvaya aykırı görüş verenlerin çalışmaları ise çokça kullanılmıştır. Bu noktada yazılanların bir bölümü internet sayfalarında yer aldığından internet sayfaları da kullanılmıştır. İbn Teymiyye'nin görüşleri için *el-Fetâvâ el-kübrâ*'sına ve İbnü'l-Kayyim'in düşünceleri için *İ'lâmü'l-muvakkîn*'e, Reşid Rıza'nın görüşleri için *Tefsîrü'l-Menâr*'a, AAOIFI'ni görüşü için *Faizsiz Finans Standartları*'na, Hayrettin Karaman'ın görüşleri için şahsî internet sitesine ve buradaki kitaplarına, İbrahim Paçacı'nın görüşleri için yine kendi şahsî internet sitesine, İshak Emin Aktepe'nin değerlendirmeleri için *Katılım Finans* adlı eserine başvurulmuştur.

Konuyla ilişkili doktora ve yüksek lisans tezleriyle akademik makaleler de son dönemde artmıştır. Burada birkaçını tanıtmak ve kendi araştırmamızın farklarını izah etmek yerinde olacaktır.

Abdullah Durmuş, “Fıkḥî Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri”⁵ adlı doktora tezinde paranın tanımı, tarihi ve özelliklerini takiben peşin para mübadelesi işlemlerini incelemiştir. Burada modern teslim tesellüm yöntemlerinden ve bedellerin karşılıklı tesliminde yaşanan bir miktar gecikmelerden bahsetmiştir. Marjlı döviz işlemleriyle kazanç gayesiyle spot döviz işlemlerini de araştırmıştır. İkinci bölümde ise forward, future ve swap gibi türev ürünlerin hükmünü ele almıştır. Üçüncü bölümü opsiyona, son bölümü ise vadeli döviz işlemlerine alternatif olan yöntemleri incelemiştir.

Yusuf Erdem Gezgın, “Fıkḥî Açıdan Altın Mübadele İşlemleri”⁶ adlı doktora tezinde öncelikle birinci bölümde iktisatta ve fıkıhta para kavramını incelemiş; ardından altının para mı metâ mı olduğunu araştırmıştır. Daha sonra altının sarf işlemine konu olması bağlamında önce sarf akdini sonra altının sarfını mevzu bahis etmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde ise altın sektöründeki aracı - müşteri - kuyumcu ilişkilerini ve bunların fıkḥî yorumunu incelemiştir. Gezgın, bu tezinden “Fıkḥî Açıdan Altının Para veya Metâ‘ Olma Niteliği”⁷ adıyla bir makale de üretmiştir. Gezgın, “Klasik Fıkḥî Literatüründe Fazlalık Ribâsı Bağlamında Altın İşçiliği ve Günümüz Altın Mübadelelerine Yansıması”⁸ adlı çalışmasında da altın işçiliğinin kira, istisna ve sarf akitleriyle ilişkisini ayrı ayrı incelemiştir. Gezgın ayrıca “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınların Hukuki İşlemlere Konu Edilmesi”⁹ adlı çalışmasında da erkeklere yönelik ziynet eşyalarının, altın ev eşyalarının ve altından üretilmiş simge ve ikonların hükmünü tartışmıştır.

Mehmet Çetin, *İslâm’da Kuyumculuk*¹⁰ adlı çalışmasında kuyumculuk işlemleri hakkında detaylı bilgiler sunmakta ve konuyla alakalı görüştüğü İslâm âlimlerinin görüşlerini ya da konuya dair ilâhiyat kaynaklarında geçen ifadeleri aktarmıştır. Çetin, akademik bir kaygıyla hareket etmemiş; yeri geldikçe ahlâkî tavsiyelerde bulunmuş ve

⁵ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

⁶ Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

⁷ *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies = Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2020): 156-179.

⁸ *İlâhiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, 13 (2021): 141-182.

⁹ *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2020): 149-167.

¹⁰ Ankara: Hayat, 2018.

çalışmasında kuyumculuğun inceliklerine dair başka yerde bulunması zor bilgiler sunmuştur.

Beşir Gözübenli, “İslam Borçlar Hukukunda Altınla İlgili Hükümler”¹¹ adlı tebliğinde sarf akdi açısından altını incelemiş ve rivayetlere bağlı kalınması gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte yine de kredi kartıyla altın satımında paranın hesaba geçişindeki gecikmeyi mecburen câiz görmek durumunda kalmıştır.

Mehmet Gürbüz, “İslâm Hukuku Açısından Altın Bankacılığı”¹² adlı yüksek lisans tezinde birinci bölümde banka işlemlerinin kanun ve fıkıh açısından değerlendirmesini yapmıştır. İkinci bölümde ise altın bankacılığı konusunu mevzu bahis etmiş ve sarf, kabz, mudârebe ve havale gibi işlemleri araştırmıştır.

İbrahim Paçacı, “Altın-Para-Faiz İlişkileri ve Altının Vadeli Satışı”¹³ adlı tebliğinde altının para olma vasfının yalnızca külçe ve basılı altınlara has olduğunu; ziynet haline gelen altının para olma sıfatını kaybettiğini ispatlamaya çalışmıştır. Bu meyanda klasik dönem ve modern dönem âlimlerine atıflar yapmıştır.

Mustafa Çakır, “Altın ve Gümüşün Kendi Cinsi İle Mübadelesinde Kalite ve İşçilik Farkı Meselesi”¹⁴ adlı makalesinde sarf akdinde altın ve gümüşün sıfatına itibar edilmeyeceği şeklindeki yaygın kanaatin aksini savunan klasik dönem ve modern dönem İslâm âlimlerinin görüşlerini serdetmekte ve münakaşasını yapmaktadır.

Şevket Topal ve Önder Arık, “Elektronik Transfer Sistemleri Aracılığıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemleri (İslâm Hukuku Açısından Müşteri Temelinde Bir İnceleme)”¹⁵ adlı makalelerinde EFT, havale, virman ve SWİFT türü ödeme sistemleriyle yapılan sarf işlemlerinden bahsetmişlerdir.

Muhammet Hüsnü Çiftçi, “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkıhî Tartışmalar”¹⁶ adlı makalesinde erkeklerin altın yüzük kullanmasıyla alakalı rivayetleri değerlendirmektedir. Ayrıca bu rivayetlerden hareketle

¹¹ *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı-III 10-12 Aralık 2010, Afyonkarahisar, 2013, 473-479.*

¹² *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.*

¹³ *Fıkıhî Açidan Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı 27-28 Nisan 2012, Meram/Konya, 2012, 411-435.*

¹⁴ *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 32 (2018): 47-69.*

¹⁵ *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20 (2021): 15-36.*

¹⁶ *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim], 21/1 (2021): 571-603.*

erkeklerin altın yüzük kullanımını haram kabul edenlerle mubah görenleri ve delillerini araştırmaktadır.

M. Hadi Turan, “İslâm Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”¹⁷ adlı çalışmasında önce banka kartları hakkında bilgi vermekte sonra banka kartlarıyla sarf işlemi yapma konusunu işlemektedir. Turan, sarf akdinde hakikî teslimden yana tavır almakta ve hükmî teslimin zaaflarını dikkate alarak şüphelerini ifade etmektedir.

Bu çalışmalar araştırmamızın belirli yönleriyle alakalı olup tamamını kapsamamaktadır. Kimi çalışmalarda dövizler konu edinilirken, kimisinde altın ve gümüşün para ya da metâ oluşuna ya da işçiliğine teksif olunmaktadır. Çalışmalarda genel anlamda gümüş ve pırlanta türü taşların ticareti ihmal edilmektedir. Altına verilen hüküm doğrudan gümüşe yansıtılmaktadır. Halbuki altın ve gümüş her bakımdan iki farklı madendir. Ayrıca bu çalışmalarda kuyumculuk sektörünün işlemlerinin tamamına değil belki sadece bazı bölümlerine değinilmektedir. Bizim araştırmamız ise bütün kuyumculuk işlemlerini değerlendirme amacındadır.

---

¹⁷ e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR), 9/2 (Kasım-2017): 823-838.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUYUM VE KUYUMCULUK

Kuyum, değerli metallerden ve nâdir kıymetli taşlardan imal edilmiş ziynet anlamına gelir. Kuyumcu da bu süs eşyalarını ya da değerli metalleri alıp satan esnaf demektir. Kuyum kapsamına daha çok altın, altından üretilmiş ziynet eşyaları ve basılı altınlar girer. Kuyumcu deyince ilk akla gelen bu türden süs eşyalarıdır. Fakat aslında kuyumcular, altın yanında gümüş, pırlanta, elmas, zümrüt, yakut ve safir gibi değerli taşların ve bunlardan yapılmış ziynet eşyalarının da ticaretini yaparlar. Hatta değerli saat gibi malları da sattıkları çokça görülür. Hâsılı kuyumcuların değerli metal, taş ve eşya ticareti yaptıkları ifade edilebilir. Bu arada döviz alıp sattıkları da vurgulanmalıdır.

Arkeolojik kazılarda çok eski tarihlerden kalma altın gerdanlık, taç, bilezik, küpe, kolye, bileklik, yüzük vs. gibi süs eşyaları bulunduğundan anlaşıyor ki kuyumculuğun tarihi oldukça eskidir. Yine bu kazılarda bulunan altın sikkeler de çok eski tarihlerde birilerinin bu türden değerli metallerin dökümüyle ilgilendiğini gösterir. Yani kuyumculuk oldukça eski bir sektördür. Bu da insanların çok eski devirlerden beri altın, gümüş ve kıymetli taşlara aşırı ilgi gösterdiklerinin bir işaretidir. Özellikle Mısır’da duvar resimlerinden anlaşıldığına göre Mısır kuyumculuğu oldukça ileri düzeydeydi ve kendisinden sonrakileri de etkilemişti.¹⁸ Kuyumculuk tarihi o kadar eski ve özeldir ki bu tarihe pek çok kıymetli ziynet ve ev eşyası ile paralar dahil olmaktadır.

Nebi Bozkurt, Osmanlı kuyumcularının ürünlerini şöyle saymıştır:

“Kaftanların üzerindeki altın ve taş işçiliği, başlıklardaki altın ve taş işçiliği, kılıç, ibrik, kalemlik, yüzük, bilezik, küpe, gerdanlık, halhal, ayak zinciri, kemer, taç, burun halkası gibi altın ve gümüş ziynet eşyaları, akik, yakut, zümrüt, yeşim,

---

¹⁸ Nebi Bozkurt, “Kuyumculuk”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/513.

su mermeri, ametist, safir, lapis gibi değerli ve yarı değerli taşlar, inci ziynetler, şamdanlar, [...] sorguç, istefan (hotoz), zülüflük, enselik, saçbağı, gerdanlık, zihgir (okçu yüzüğü), pazibent, kemer ve kemer tokası, zincir gibi takılar; Kur'ân mahfazaları, yatağan, hançer, gürz, tüfek kabzaları; tesbih kamçıları; değişik kutular ve rahleler; bardak, matara, kâse, şerbetlik, maşrapa, fincan takımı gibi kaplar veya bunlara ait zarflar ve ayna takımları gibi birçok eşya imal etmişlerdir. Osmanlı sultanlarının yabancı devletlerle imzaladıkları muahedelere ve yolladıkları mektuplara takılan kozaklar da saray kuyumcuları tarafından yapılmaktaydı”¹⁹

Kuyumculuk için üstün estetik zevk, ayrıntılara özen, yüksek seviyede el becerisi, işleme kabiliyeti, sabır, güven veren yapı ve hassas aletlerle iş yapma mahareti gibi çok özel meziyetler gerekir. Kuyumcular oldukça ince detaylarla ilgilenip hassas ayarlı ürünlerle meşgul olurlar. Çok hassas değerlendirmelerde bulunurlar. Onların ufak hataları bile büyük zararlar doğurabilir. Kendilerine olan güveni asla sarsmamalıdır. Yani kuyumculuk çok özel ve ayrıcalıklı bir esnaflık türüdür.

Günümüzde kuyumculuk, şehirlerin en merkezî yerlerinde, en değerli dükkânlarında, en mûtena çarşılarında icra edilen, en parlıtlı vitrinlere sahip sektördür. Kuyumcular şehirlerin en itibarlı ve zengin esnaflarıdır. Hâsılı insanoğlunun altın biriktirmeye ve altından mâmul ziynet eşyalarına gösterdiği alaka tarih boyunca hiç eksilmemiştir. Altın ziynetler, kadınların özel ilgisidir. Hemen bütün kadınların az ya da çok mutlaka altın ziyneti vardır. Altın ne kadar pahalı olursa olsun bütün gelinlerin başlıca süsüdür. Ayrıca pırlanta gibi nadir kıymetli taşlardan mâmul yüzükler de kadınların rüyası gibidir.

A. Temel Kuyumculuk İşlemleri

Kuyumcular altın başta olmak üzere değerli madenlerin ve bunlardan üretilmiş süs eşyalarının alım satımıyla ilgilenirler. Bu noktada ilk akla gelen husus söz konusu değerli madenlerin ham halinin alım satımı, bunların işlenmesi, işlenerek üretilmiş ziynetlerin kuyumculara satımı, kuyumcuların bu varlıkları müşterilerine satımı, müşterilerin ellerindeki değerli madenlerden üretilmiş eşyaları kuyumculara satımı, kuyumcuların müşterilerden aldıkları ziynetleri yeniden işleme tâbi tutulsunlar diye

---

¹⁹ Nebi Bozkurt, “Kuyumculuk”, 513-514.

Üretim yapan kuyumculara satımı gelmektedir. Hâsılı kuyumculuk sektöründe de diğerk ticarî alanlarda olduğu gibi büyükten küçüğe doğru üreticiler ve satıcılar olgusu söz konusudur.

Kuyumcuların ziynet alımında birkaç usul söz konusudur:

- 1- Ziynetlerin bir bölümü nakit para karşılığı alınır. Nakit para satıcıya elden ödenir ve ziynetler yine elden alınır. İşlem peşin gerçekleşir.
- 2- Ziynetlerin bir bölümü banka havalesi yoluyla ödenen para ile satın alınır. Altınlar fizikî olarak elden peşin teslim alınır.
- 3- Ziynetlerin bir bölümü kredi kartıyla satın alınır. Kredi kartıyla alımlar tek çekim ya da taksitli olabilir. Ziynetler fizikî olarak peşin ya da vadeli teslim edilir.
- 4- Ziynetlerin bir bölümü peşin çekle satın alınır. Ödeme gün içinde çekin bankaya ibrazıyla gerçekleşir. Ziynetler fizikî olarak peşin teslim alınır.
- 5- Ziynetlerin bir bölümü vadeli çekle satın alınır. Ödeme çekte yazılan vadede yapılır. Ziynetler fizikî olarak peşin ya da vadeli alınır.
- 6- Ziynetlerin bir bölümü internet üzerinden kredi kartıyla satın alınır. Ödeme tek çekim ya da taksitli olabilir. Ziynetler özel kargo olarak gönderilir.
- 7- Ziynetlerin bir bölümü eldeki hurda altınlarla alınır. İki altın grubunun ayar ve işçilik farklılığı hesaplanır. Eksik taraf üstünü altın ya da parayla tamamlar. Yani iki altın grubu arasında kıymet denkliği sağlanır fakat ağırlıklar farklı olabilir.

Ziynetlerin fiyatını belirleyen birkaç faktör söz konusudur. Bunların ilki ziynete temel teşkil eden madenin ayarıdır. Örneğin 24 ayar saf altının fiyatı ile 14 ayar altının fiyatı elbette farklıdır. İkinci etken ise o madenin dünyadaki fiyatıdır. Örneğin altının ons fiyatı yükseldikçe bütün dünyada altından mâmul ürünlerin fiyatı da yükselir. Üçüncü sebep ülkedeki USD kurudur. Çünkü madenin dünyadaki fiyatı USD üzerinden tespit edildiği için USD ne ölçüde yüksekse madenin fiyatı da o miktarda yüksek olmaktadır. Dördüncü âmil de ürünün işçilik kalitesidir. Kuyumlara uygulanan işçilik bazen bir sanat eserinin vücuda getirilmesini andırır. Yani kuyumlara öyle işçilik uygulanır ki bunu ancak çok yetenekli mahir ustalar icra edebilir. İşte bu gibi hallerde kuyumun fiyatı o derece

yüksek olur. Bunlar dışında ziynetin ağırlığı, antika değeri ve üzerindeki kıymetli taşların karatı ve kesimi fiyat konusunda önemli etkenlerdir.

Kuyumcular mağazalarında satmak üzere ziynet eşyalarını, sektörün büyük aktörlerinden, ziynet üreticilerinden ya da kuyumculara altın dağıtımı yapan ve kendilerine çantacı denilen gezgin kuyumculardan ürün alırlar. Türkiye’de Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü²⁰, İstanbul Altın Rafinerisi²¹, Kapalı Çarşı ve Kuyumcukent önemli sektör merkezleridir. Ayrıca sektörün markalaşmış büyük oyuncuları da hem kendi markalarıyla üretim yapmakta hem de bu ürünleri kendi mağazalarında ya da diğer kuyumcularda satmaktadır.

Kuyumcular müşterilerinin talebine uygun olarak çeyrek, yarım, tam ya da gram gibi adlarla anılan basılı altınlardan, bilezik, yüzük, küpe, bileklik, gerdanlık ya da altın takı seti gibi ziynetlerden, pırlanta ya da elmas tek taş yüzüklerden, pırlanta gerdanlıklardan vs. satış yaparlar. Bunlar dışında kuyumcuların döviz bürosu gibi çalıştıkları da görülür. Müşterilerinin döviz taleplerine ya da döviz bozdurma işlemlerine aracılık ederler.

Kuyumculardan ürün alımında da birkaç usul söz konusudur:

- 1- Ziynetlerin bir bölümü elden teslim nakit para karşılığı fizikî ziynetlerin peşin tesellümüyle gerçekleşir.
  - 2- Ziynetlerin bir bölümü paranın bir müddet sonra elden teslimi vaadine dayalı olarak ziynetlerin fizikî peşin tesellümü ile satın alınır.
  - 3- Ziynetlerin bir bölümü kredi kartıyla tek çekim ya da taksitli ödemeye karşılık fizikî olarak tesellümü ile satın alınır.
  - 4- Ziynetlerin bir bölümü hurda altın bozdurularak satın alınır.
- Müşterinin teslim ettiği altının ayarına dikkat edilerek değeri ölçülür. Daha sonra satın almak istediği ziynetin ayarı, ağırlığı ve işçiliği dikkate alınarak

---

²⁰ “Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, 15.07.2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümlerine göre, madeni ufaklık ve hatıra para, Cumhuriyet altın sikkeleri ile Cumhuriyet ziynet altınlarının basımı, resmi mühürlerin, madalyon, madalya ve nişanların üretimi, her çeşit vize ve harç pulları ile değerli kâğıtların basımı ve dağıtımı görevleri yürütülmektedir”. <https://www.darphane.gov.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi 02.04.2022)

²¹ “Türkiye’nin ilk resmî altın rafinerisi olan İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş. 1996 yılında İstanbul Altın Borsası, Şekerbank T.A.Ş. ve Vakıf Menkul Kıymetler gibi değerli kurumların ortaklığında kurulmuştur.” <https://www.gramaltin.com/hakkimizda> (Erişim Tarihi 02.04.2022)

değeri ölçülür. İki bedel arasındaki kıymet eksikliği genellikle parayla tamamlanarak alım satım gerçekleştirilir. Burada iki bedel kıymet bakımından eşit olur ancak ağırlık bakımından farklı olabilir.

5- Ziyinetlerin bir bölümü borç verilerek ve alım satımı borçlunun belli ya da belirsiz vadelerde ziynetin gram fiyatını peyderpey ödemesine bağlanarak satılır. Bu durumda müşteri aldığı ziynetin toplam gramı kadar kuyumcuya borçlanmış olmaktadır. Müşteri kuyumcuya ödeme yaptıkça borcundan bir miktar azalmaktadır. Kuyumcu müşteriden ödeme yaptığı günün fiyatı üzerinden tahsilât yapmaktadır.

Sonuç olarak kuyum söktöründe altın ve gümüş yanında kıymetli taşlardan ve diğer değerli madenlerden üretilmiş varlıklar da alınır ve satılır. Bu alım satımlar günün imkânlarına göre nakit para, banka havalesi, çek, kredi kartı, borç kaydı gibi usullerle peşin ya da vadeli gerçekleştirilir.

B. Kuyumculukla İlgili Temel Kavramlar

Kuyum sektörü oldukça özel nitelikleri hâizdir. Bu bakımdan kendine özgü kavramları vardır. Bu kavramlar çok hassas birimlere işaret etmektedir. Yani kuyumculukla ilgili kavramlar oldukça detay bilgilere atıf yapmaktadır.

Kuyumculukla alakalı el temel kavram “para” olsa gerektir. Çünkü genel kanaate göre İslâm hukukunda altın ve gümüş para olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultusunda kuyumcular bütünüyle para satmaktadırlar. Para aslında temelde ödeme aracıdır. Varlıklar parayla alınır ve satılır. Böylece ticaret kolaylaşır ve hızlanır. Para olmasaydı varlıkları birbiriyle değiştirmek (takas, trampa, barter) gerekirdi ki buna ne güç yeterdi ne de bunun sürekliliği olurdu. Hâsılı paranın en önemli özelliği ödeme aracı olmasıdır. O halde piyasada ödeme aracı olarak değerlendirilmeyen bir varlığı para olarak kabul etmek tartışmalı olacaktır. Paranın bir diğer özelliği devlet tarafından basılmış olmasıdır. Çok eski devirlerden itibaren devletler ülkelerindeki ticareti kontrol altında tutmak adına para basımı yapmışlardır. Bu paralar altın, gümüş ve diğer madenlerden basılmıştır. Zamanla paraların kenarlarından kırılmasıyla ya da içindeki değerli madenlerin değersizlerle karıştırılmasıyla paranın değeri düşmüş ve enflasyon olgusuyla karşılaşmıştır. Değersiz para daha az mal anlamına gelmiştir. Buna göre devletin para diye basmadığı bir varlığı para saymak da münakaşa konusu olacaktır. Paranın bir diğer

özelliği değer ölçüm aracı olmasıdır. Varlıkların değeri parayla ölçülür. Fiyatlar para üzerinden tespit ve ilan edilir. Herkes ilan edilen fiyatın ne anlama geldiğini bilir. Herkes ilan edilen miktarda para ödediğinde malın sahibi olabileceğinden emindir. O halde varlıkların fiyatı neyle açıklanıyorsa o paradır. Böyle olmayan bir varlığa para demek uygun görülmebilecektir. Paranın bir diğer özelliği taklit edilmesinin zor olması ve taklit olduğunun çabuk anlaşılmasıdır. Piyasadaki paraların taklit olduğu konusunda yaygın şüphe olursa o paraya itibar edilemez. Ayrıca insanlar paranın gerçekliğinden emin olabilmelidirler. Aksi halde o para tedavülde kalamaz. Buna göre insanların gerçek değerini bilemedikleri ya da uzmanına sormadıkça öğrenemedikleri varlıkları para saymak mümkün olmayabilecektir. Paranın bir başka özelliği homojenliktir. Yani standardı bulunmasıdır. Herkesin elindeki para aynı değeri ifade eder. Yani standart olmayan, ayar farklılığı bulunan, işçilik farkı olan, hafif ağır diye ayrılan, parçalamak mümkün olmayan bir varlığı para saymak uygun olmayabilecektir. Sonuç olarak altın ve gümüşün para vasfı var mıdır yok mudur kuyumculuk sektörü açısından oldukça önem arzeder. Eğer kuyumcuların sattığı varlıklar paraysa para ticaretinin şartlarına, değilse normal alım satımın şartlarına tâbi olacaklardır.

Kuyumculuk açısından önemli kavramlardan biri “ziynet”tir. İnsanlar tarih boyunca süslenme, ziynet takma eğilimi taşımıştır. Arkeolojik kazılarda çıkan ziynetler bunun açık delilidir. Dolayısıyla kuyumculuk da tarih boyunca var olmuştur. Ziynetler pek çok değerli madenden ve mücevherden yapılabilmektedir. Ziynetler tarih boyunca zenginlik göstergesi ya da özellikle kadınların süsü olarak kullanılmıştır. Basit ya da ağır işçiliklerle birer sanat eserine dönüştürülmüşlerdir. Başta taç, boyunda gerdanlık, kulakta küpe, bilekte bilezik ve ayakta halhallar üretilmiştir. Altın ve gümüşe pırlanta, elmas ve yakut gibi değerli taşlar eklenerek çok daha mûtena ürünler üretilenmiştir. İşte kuyumculuğun aslî işi de bu ziynetçilik olmuştur.

Kuyum sektörüyle alakalı önemli kavramlardan biri “milyem”dir. Kuyumcuların sattıkları ziynet eşyaları bütünüyle (%100) altından üretilmiş değildir. İşlenebilirliğini artırmak ya da değerini azaltmak gibi sebeplerle altına başka madenler de katılarak üretim yapılmaktadır. Bu durumda satın alınan ziynetin ne ölçüde saf altın olduğu konusu gündeme gelmektedir. Kuyumculukta 24 ayar saf altın 995-1000 milyem olarak kabul edilir. Ürünün içindeki saf altın oranı düştükçe milyem değeri de düşer. Bunun için ürün içindeki saf altının ağırlığı ürünün toplam ağırlığına bölünüp çarpılır. Örneğin 22 ayar

altının milyem değeri 916, 18 ayar altının milyem değeri 750 ve 14 ayar altının milyem değeri 585'tir. Dolayısıyla kuyumculukla alakalı önemli kavramlardan biri de “ayar”dır. Ayara “karat” da denilir. Saf altın 24 ayar (995-1000 milyem) olduğuna göre ürünün içindeki altın dışı madenin oranı arttıkça altın ayarı düşer. Buna göre bir ziynet 22 ayar ise içinde %91.6 oranında, 14 ayar ise %58.5 oranında altın var demektir. Bu ürünün aslî değeri ayarına göre tespit edilir. Konuyla alakalı bir başka temel kavram da “has”tır. Kuyumcular alıp sattıkları altını hasa çevirir ve hasta eşitlik sağlayarak değiş tokuş yaparlar. Yani ayarı birbirinden farklı bir grup altını verip yine ayarı birbirinden farklı bir grup altın satın alınırken alışverişte bedel kabul edilen iki altın grubunun has altın değerlerinin eşitliği sağlanır.

Kuyum sektöründe önemli kavramlardan biri “işçilik”tir. Ziynetlerin bir bölümü sanat eseri gibidir. Bu ürünleri yapmak için estetik zevk, ustalık ve gelişmiş aletler gibi çok özel kabiliyetlere ihtiyaç duyulur. Çok önemli unsurlardan biri de sabır ve işbirliğidir. Zira bu ürünlerin ortaya çıkarılması kimi zaman uzun vakitlere ve farklı ustalıklara ihtiyaç hissettirmektedir. Sonuç olarak kuyumculardan ziynet alırken içindeki işçilik de ürünün fiyatına dahil edilir. Fakat aynı ürün kuyumcuya geri satılırken kuyumcu çok özel durumlar hariç ürünün işçilik değerini ödemez. O ürünü genellikle teamül gereği hurdaya ayırır ve yeniden eritilip üretim sürecine sokar.

C. Kuyumculukta Temel Ürünler

Kuyumcuların alıp sattıkları ürünler büyük oranda külçe altın, basılı altınlar ve altın işi ziynetlerdir. Kuyumcu vitrinleri altın bileziklerle, takı setleriyle, küpe ve yüzüklerle doludur. Bazı kuyumcular pırlanta takılar da satarlar. Ayrıca kuyumcularda döviz alma ve bozdurma işi de yapılır. Burada bu ürünlerin temel özelliklerinden bahsedilecektir:

Kuyumculuk piyasasında 1 kg'den 12 kg'ye kadar varan ağırlıkta külçe altınlar bulunur. Külçe altınlar ya doğrudan altın madenlerinden elde edilen altınla üretilmekte ya da piyasadan toplanan hurda altınların eritilmesiyle elde edilmektedir. Bu külçeler 24 ayar saf altından üretilir ve ya altın ziynet üreticileri ya da doğrudan altın yatırımcıları tarafından satın alınır.

Cumhuriyet altınlarının basımında tek yetkili 234 sayılı KHK'nin 2/b maddesi uyarınca, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel

Müdürlüğü'dür. Ata altını da denen bu basılı altınlar ağırlıklarına göre çeyrek (1.80 gr altın), yarım (3.60 gr altın) ve tam (7.20 gr altın) gibi adlarla anılır. Ayrıca beşi bir yerde denilen ve toplam 36 gram olan altınlar da bulunur. Bu altınlar 22 ayar altından basılır. Bunlar dışında piyasada az da bulunsa Reşat (Sultan Beşinci Reşat adına basılmış Osmanlı altınıdır) ve Hamit (Sultan İkinci Abdulhamit adına basılmış Osmanlı altınıdır) altınları da vardır. Bu son ikisinin orijinalleri antik değeri de hâizdir.

Kuyumcularda alım satımı yapılan bir altın türü de gram altınlardır. Gram altınların bir bölümü İstanbul Altın Rafinerisi tarafından basılır. Bunlar 1 gr, 5 gr, 10 gr, 50 gr, 100 gram'dan oluşan, 995 ya da 999.9 saflıkta, standart ağırlık ve standart saflıktaki küçük saf, işlenmemiş altın külçeleridir. Altın fiyatının yükselmesi nedeniyle özellikle son dönemde hediye altın olarak bunlar kullanılmaya başlanmıştır. Hatta artık bazı altın üreticileri tarafından çok daha küçük ebatlarda ve ağırlıkta (0.10 gr, 0.25 gr, 0,50 gr) gram altınlar da piyasada bulunmaktadır. Hatta bunlar artık 24 ayar değil 22 ayar da olabilmektedir.

Kuyumcuların en fazla bulundurdıkları altın ise ziynet eşyası şeklinde imal edilmiş olanlardır. Bunlar özellikle kadınlara yöneliktir ve çoğunlukla 22 ayar altından mâmuldür. Ayrıca 18 ve 14 ayar altından üretilmiş ziynetler de bulunmaktadır. Bu ziynetler altın takı seti, bilezik, gerdanlık, küpe ve yüzük şeklinde satışa sunulmaktadır. Bunların bir bölümü işçisiz iken bazıları daha özel işçiliğe sahip olabilmektedir.

Kuyumcular pırlanta, elmas, yakut gibi kıymetli taşlarla yapılmış mücevherleri de alıp satarlar. Pırlanta, doğal elmasın kesimiyle elde edilen taşa denir. Taşın ebatına ve kesimine göre değeri artar eksilir. Pırlantadan mâmül mücevherler altına nazaran oldukça kıymetlidir. Pırlantada önemli olan karat ağırlığı, parlaklığı, rengi ve kesimidir.

Kuyumcuların gümüş ürünler de sattığı görülür. Gümüş takı setleri, yüzükler, küpeler ve bileklikler kuyumcular tarafından da satılır. Gümüş altına nazaran daha az pahaya satıldığı için gümüş ziynet kullanmak isteyenler de bulunmaktadır. Ayrıca gümüşün de külçe halinde dökülüp satıldığı görülebilmektedir. 5 gramdan 1000 grama kadar külçe gümüşlerin satıldığı görülebilmektedir. Gümüşte de ayar vardır. Örneğin 800 ayar gümüş denildiğinde 1000 gram gümüşün 800 gramı saf gümüş olduğu anlamına gelmektedir. Kalan 200 gramı ise alaşım demektir.

Kuyumcuların alım satımını gerçekleştirdikleri bir diğerk varlık da d vizlerdir. Her ne kadar bankalar ve döviz büroları aslen döviz ticaretini ger ekleştirseler de kuyumcuların da döviz alım satımı yaptıkları görülür. Döviz alış satış kuru arasındaki farktan gelir sağlarlar.

Kuyumcuların kıymetli saat ve kalem gibi ürünler sattıkları da görülür. Bu türden ürünler özel  retimlerdir. Piyasada her yerde bulunması mümkün olmayan hatta üretimlerinde kısmen altın, gümüş ve pırlanta gibi değerli maden ve taşların kullanıldığı ürünlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA ALTIN, GÜMÜŞ, FAİZ İLİŞKİSİ

İslâm hukukunda altın, gümüş, dövizler ve diğer kıymetli maden ve taşlarla alakalı hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlerin temel dayanakları âyet ve hadislerdir. Öncelikle konuyla ilgili âyet ve hadisler maddeler halinde incelenecek ve daha sonra arzedilecek hükümlere kaynaklık edip edemeyecekleri değerlendirilecektir.

A. Ticaretin Mubahlığı ve Faizin Haramlığı

İnsanoğlu ihtiyaçlarını önce doğrudan kendisi karşılamıştır. Zamanla ihtiyaçlar arttığı için elindeki varlıkları muhtaç olduklarıyla değiştirmeye başlamıştır. Bunun zorluğu insanı bazı varlıkları para olarak mübadelede kullanmaya sevketmiştir. Ardından paraların birbirleriyle değiştirilmesi lüzumu hissedilmiştir. İslâm, insan fıtratına en uygun hükümleri muhtevidir. Bu bakımdan insanlığın dürüst yoldan ticaret yapmasının dinî hükmü kesinlikle mubahlıktır. Kur’ân-ı Kerîm’de alım satımın ve ticaretin helal olduğu da sarîh bir dille ifade edilmiştir:

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızânıza dayanan ticaret böyle değildir ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.”²²

Buradan da anlaşılıyor ki İslâm dininde ticarî muameleler kesin olarak helaldir. Zaten bu, fıtratın gereğidir. İnsanlar birbirlerinin ürettiklerine muhtaçtır. Bunların el değiştirmesi insanlığın yaratılışına en uygun olanıdır. Bunun yasaklanması düşünülemez. Sonuç olarak İslâm dininde kesin bir dille yasaklanmamış ürünlerin ve yine yasak olmayan usullerle alım satımın hiçbir sakıncası yoktur.

---

²² (Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/29).

Tekrar etmek yerinde olacaktır ki İslâm dininde mubahlık esastır. Bir varlığın ticaretinde özel şart konulmamışsa ve yasaklama yoksa İslâm hukuku bakımından onun ticareti aslen mubahtır. Yasaklama yoluna gidilecekse delillendirme gerekir.

Kur’ân-ı Kerîm’de faiz ise kesin bir dille yasaklanmıştır:

“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah’tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisininindir, durumunun takdiri Allah’a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir. Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkârcı günahkârı sevmez. Şüphe yok ki iman edip dünya ve âhiret için yararlı şeyler yapanlar, namaz kılanlar ve zekât verenlerin rableri katında ecirleri vardır; onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir. Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir.”²³

Bununla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de faiz tanımlanmamış ve hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Büyük ihtimalle bunun sebebi faizin zaten herkesçe biliniyor olmasıdır. O da faizin borçtan elde edilen menfaat olmasıdır. Borç verilip fazlalık istenmesi veya vadesi dolan borca vade tanınıp miktarının artırılmasıdır. Fakat İslâm hukukçuları faizle alakalı sübutu ve delaleti zannî rivayetleri görüşlerine esas yaptıkları için faizle alakalı pek çok konuda ihtilaf yaşamış ve tartışmıştır. Konunun detaylarına inildikçe İslâm hukukunun temel delillerinden uzaklaşmakta ve daha fazla yoruma açık bir alana girilmektedir. Hâsılı İslâm dininde faiz yasaktır ancak yasak olan faizin niteliği, ilgili zannî deliller sebebiyle İslâm hukukunda net tespit edilebilmiş değildir.

B. Faizin Mahiyetiyle Alakalı Altı Mal Hadisi

Hadislerde faizin niteliğine yönelik beyanlar vardır. Bu hadislerin en meşhuru altı mal (esnâf-ı sitte) hadisi diye anılan rivayettir. Buna göre Hz. Peygamber’e atfen şöyle bir haber nakledilmiştir:

---

²³ (Kur’ân-ı Kerîm, Bakara, 2/275-279).

الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ مِثْلُ مِثْلٍ، وَالْوَرِقُ بِالْوَرِقِ مِثْلُ مِثْلٍ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مِثْلُ مِثْلٍ، وَالْجَنْطَةُ بِالْجَنْطَةِ مِثْلُ مِثْلٍ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ مِثْلُ مِثْلٍ حَتَّى خَصَّ الْمَلْحَ بِالْمَلْحِ فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ فَهُوَ رِبَاً

“Altın altınla eşit değiştirilir. Gümüş gümüşle eşit değiştirilir. Hurma hurmayla eşit değiştirilir. Buğday buğdayla eşit değiştirilir. Arpa arpayla eşit değiştirilir. Hatta tuzu da söyledi. Kim fazla alır verirse faize girmiş olur.”²⁴

Altı mal hadisi ismi verilen bu rivayete dayalı olarak İslâm hukukçuları altın ve gümüşün alım satımının dînen meşrû olduğunu; fakat altın ve gümüş alım satımının kendi cinsiyle eşit ve ister kendi cinsiyle olsun ister aynı sınıftan varlıklar arasında olsun peşin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna göre altın alıp altın verilecekse bedeller akit meclisinde peşin el değiştirmeli ve eşit miktarda olmalıdır. İslâm hukukçuları bu rivayetteki ifadelerin mutlak olmasına yani altın ve gümüşün işçiliği ve ayarıyla alakalı beyan bulunmamasına dayalı olarak da bunların mübadelesinde sıfata itibar edilmeyeceği hükmünü vermişlerdir. Tekrar söylemek gerekir ki İslâm hukukçularının faiz yorumları altı mal hadisine dayanmaktadır. Bu rivayetin zannîliği faiz hakkındaki kanaatlerin netleşmesine manidir.

C. Klasik Dönem İslâm Hukukçularının Faiz Yorumu

İslâm âlimleri faiz konusunu şöyle yorumlamışlardır:

Allah Teâlâ “Allah alışverişi helal fâizi haram kılmıştır” âyetiyle faizi yasaklamıştır. Bunun yanında faiz konusunda pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu hadislerde altı şeyde (altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz) ribanın haram olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Zâhirîler, kıyası reddettikleri için bu altı şeyin dışında fâiz gerçekleşmediği kanaatindedirler. Çünkü zâhirîler kıyası reddedip rivayetlerde ne deniliyorsa yalnızca onların hükme dahil olduğu inancındadır. Zâhirîler dışındakiler ise kıyası bir dinî delil sayarlar. Onlara göre faiz sadece bu altı şeye mahsus değildir. Bilakis faiz, onlarla aynı niteliklere sahip başka şeylerde de olabilir. Ancak bu âlimler de bu altı şeyde faizin illetinin tespitinde farklı düşünmüşlerdir.

²⁴ Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr, *Müsned* I-II (thk. Hasan Selim Esed ed-Dârânî), (Dımeşk: Dâru's-Sakâ, 1996), 3: 376.

İmam Ebû Hanîfe, altın ve gümüşte faiz illetinin tartılmaları (vezn), mevzûnâttan olmaları; diğer dört şeyde ise ölçülmeleri (keyl) yani mekîlâttan olmaları olduğuna hükmetmiştir. Dolayısıyla ona göre faiz, mevzûnâttan bakır, demir ve başka şeylerde, mekîlâttan kireç, potas ve başka şeylerde de cereyan eder. Yani tartıyla alınıp satılanları kendi cinsiyle değiştirirken eşit ve peşin olmalı; aynı sınıf içinde değiştirirken eşit olmasalar da peşin olmalıdır.

İmam Mâlik'e göre altın ve gümüşte faiz illeti para olmalarıdır. O halde paralar kendi cinsleriyle değiştirken eşit ve peşin olmalı; bir para başkasıyla değiştirilirken ise eşit olmasalar da peşin olmalıdır. Diğer dört şeyde ise illet biriktirilebilir yiyecek olmalarıdır. Dolayısıyla faiz hem bunlarda hem de örneğin kuru üzümde de gerçekleşir. Çünkü kuru üzüm hurma gibidir. Yine fasulyede gerçekleşir. Çünkü o da buğday ve arpa gibidir.

İmam Şâfiî, altın ve gümüşte illetin para vasfı (semeniyet) taşımaları olduğunu düşünür. Dolayısıyla faiz bu ikisinden başka tartılan şeylere (mevzûnât) sirayet etmez. Çünkü aralarında illet birliği yoktur. Ona göre kalan dört şeyde (buğday, arpa, hurma ve tuz) illet ise bunların yiyecek olmalarıdır. Bunlar dışındaki yiyeceklerde de riba gerçekleşir demiştir. O halde İmam Şâfiî'ye göre bir şey para değilse ya da yiyecek değilse o ribevî mal değildir. Onun alım satımında faiz gerçekleşmez. Alım satımında fazlalık da olabilir vade de olabilir.

Saîd b. Müseyyib ve Ahmed b. Hanbel ise dört şeyde illeti, ölçüyle ya da tartıyla alınıp satılan yiyecek olmak diye belirlemişlerdir. Yani iki halin (vezn ve keyl) varlığını şart koşmuşlardır. O halde bir yiyecek ölçü ya da tartıyla satılmıyorsa o yiyeckte faiz gerçekleşmez. Sonuç olarak;

- a) İlet açısından ortak olmayan ribevî mallar karşılıklı fazlalıklı ve veresiye alınıp satılabilir. Örneğin altın verip buğday almak, gümüş verip arpa veya başka ölçüyle alınıp satılan bir mal almak böyledir.
- b) Ribevî bir mal, kendi cinsiyle iki bedelden biri veresiye olmak üzere satılamaz. Altın verip altın, gümüş verilip gümüş alınacaksa işlemde vade olamaz. Buğday verilip buğday alınacaksa da işlemde vade bulunamaz.
- c) Ribevî bir mal, kendi cinsiyle peşin olsa dahi fazlalıklı satılamaz. Örneğin altın verip altın alınırken buna dikkat edilmelidir. Buğday verilip buğday alınacaksa bedellerden birinde fazlalık olamaz.

- d) Ribevî bir mal, kendi cinsiyle ya da aynı illeti taşıyan başka bir malla alınıp satılıyorsa bedeller akit meclisinde karşılıklı teslim edilmelidir. Örneğin altın verip gümüş alınıyorsa ya da buğday verip arpa alınıyorsa hüküm böyledir.
- e) Ribevî mallar aynı sınıftan ama farklı cinsten iseler peşin olmak kaydıyla fazlalıklı alınıp satılabilirler. Örneğin bir ölçek buğday verip iki ölçek arpa almak böyledir.²⁵

Sonuç olarak İslâm hukukçularının büyük bölümü altın ve gümüş ticaretini aynı cinsten bedellerde eşitliğe ve peşinliğe; farklı cinsten aynı sınıftan varlıklar için peşinliğe bağlamışlardır:

İmam Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta* adlı eserinde konuya rivayetlerle başlanmıştır:

- a) Hz. Peygamber altın ve gümüş kapların ağırlıklarından daha fazlasına altın ve gümüş karşılığı satılmasını faiz saymıştır.
- b) Hz. Peygamber, dinar dinarla dirhem dirhemle fazlalıksız değişmeli buyurmuştur.
- c) Bir kuyumcu Abdullah b. Ömer'e gelip altından ziynet eşyası yapıp biraz fazla ağırlıkta altına sattığını ve fazla miktarı işçiliğine saydığını söylediğinde İbn Ömer, bunu yasaklamıştır.
- d) Resûlullah, bir dinarı iki dinara bir dirhemi iki dirheme alıp satmayın demiştir
- e) Muâviye, altın veya gümüş bir kabı ağırlığından fazlası altın ya da gümüşe sattığında Ebu'd-Derdâ, Resûlullah'ın bunu yasakladığını söylemiştir. Muâviye, "Bunda bir beis yoktur" dediğinde Ebu'd-Derdâ, durumu Hz. Ömer'e bildirmiş Hz. Ömer de bunu yasaklayan bir yazı yazmıştır.
- f) Hz. Ömer, altın gümüş alım satımında taraflardan biri eve girip getireyim dese bile buna izin verilmesin demiştir.

İmam Mâlik bu rivayetlerin ardından görüşünü şöyle verir:

- a) Altın gümüşle alınıp satılırken ister parça olsunlar ister ziynet olsunlar göz kararı tartmadan alıp satmada hiçbir beis yoktur.

---

²⁵ Nevevî, Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc* I-XVIII (Beyrut, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 11: 19.

- b) Basılı dirhem ve dinarlara gelince bunların alım satımı ancak sayımla olabilir. Eğer bunlar sayılmadan alınıp satılırsa bilinmezlik olur ki müslümanlar böyle alışveriş yapmazlar.
- c) Parça ve ziynet halinde olup tartılarak alınıp satılanlara gelince bunların tartılmadan alışverişi câizdir.
- d) Bir kimse içerisinde altın veya gümüş bulunan Kur'ân, kılıç ya da yüzüğü altın ve gümüş para ile satın alacaksa satın aldığı şeyin kıymeti o varlığın toplam değerinin üçte ikisi ve içerisindeki altın ya da gümüş de üçte bir değerinde ise peşin olmak kaydıyla bu işlem câizdir. Medîne'deki amelimiz hep böyle olagelmıştır.
- e) Bir kimse dinar verip dirhem aldığı anda dirhemlerin içinde düşük kaliteli dirhem bulursa ve o dirhemi geri vermek isterse alışveriş bütünüyle bozulur. Dirhemlerin tamamını vererek dinarlarını tamamen geri almalıdır.

Hiz. Ömer altın, gümüş ve yiyeceklerin peşine karşılık vadeli satılmasını engellemek istemiştir. Bunlar aynı cinsten olsunlar farklı cinsten olsunlar karşılıklı vadeli satılamazlar. Saîd b. Müseyyib şöyle demiştir: "Altınlar karşılıklı tartılır. Bir taraf altınını terazinin bir kefesine diğer taraf da diğer kefesine koyar. Terazinin dilleri karşılıklı hizada durursa taraflar karşılıklı altınları alabilirler". İmam Mâlik bu rivayetin ardından amel-i ehl-i Medîne'ye atıf yaparak şunları söyler: "Altın ile altının, gümüş ile gümüşün tartılarak alınıp satılmasında bizim Medînemizin ameli böyledir. Bunda hiçbir beis yoktur. 10 dinar verip peşin 11 dinar alınacaksa iki bedelin ağırlıkları tam olarak eşitse işlem câizdir. Yani her ne kadar bedellerden birinin sayısı fazla da olsa ağırlıkta eşit olduklarında işlemde sorun yoktur. Dirhemler de dinarlarla aynıdır. Altınla altını gümüşle gümüşü tartsa da bedellerden birinde bir miktar fazlalık olsa bu fazlalığa karşılık bir miktar daha gümüş ya da başka bir şey verilse alınmamalıdır. Çünkü bu kötü bir işlemidir ve faize giden bir yoldur."²⁶

Hanefîlerden İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) *el-Asl* adlı eserinin sarf bahsinde yukarıdaki hadise atıfla konuya başlamıştır. Ardından Enes b. Mâlik'ten Hiz. Ömer'e Husrevânî bir kap geldiğine ve onun da bunu satmak istediğine ilişkin bir haberi nakletmiştir. Bu rivayete göre Enes, kabı ağırlığından biraz fazlasına

²⁶ Mâlik b. Enes, *Muvatta* (thk. Muhammed Fuat Abdalbâki), (Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1985), 2: 632-640.

bedelle satmıştır. Hz. Ömer bu kabın ağırlığını aşan karşılığı onaylamamıştır. Ardından Abdullah b. Ömer’e yöneltilen ağır dirhemlerle hafif dirhemlerin değişiminde fazlalık alınıp alınamayacağı sorusuna onun “Böyle yapmayın! Dirhemlerinizi altın karşılığı satın ve sonra altınınzla diğer dirhemlerden alın! Ayrıldığınızda aranızda alacak verecek kalmayın! Hatta diğer taraf ödeme yapmadan çatıdan atlasa sen de peşinden atla!” dediğini aktarmıştır. Yine Abdullah b. Ömer’e sarf konusu sorulduğunda “bundan buna” dediğini yani elden ele ödeme olacak; gümüşün gümüşle değişimi sorulduğunda “aynı ağırlıkta bu elden o ele” dediğini nakletmiştir. Hatta Hz. Ömer’e atfen altında işçilik bedeli olamayacağı haberini rivayet etmiştir. Buna göre Hz. Ömer’e ürettiği altın ziynet eşyalarını ağırlığınca alıp sattığını ama üstüne işçilik farkı koyduğunu söyleyen bir kuyumcuya Hz. Ömer “İşçiliğin kendinedir. İki bedelden biri diğerinden fazla olmamalıdır. Resûlullah gümüşün eşit satılmasını emretti” demiştir. Altın gümüş gibi varlıklar nasıl alınıp satılırsa alınıp satılsın “peşin işlemlerde faiz olmayacağı” ifadesini kullandığı nakledilen İbn Abbas’ın bu görüşünden rücû ettiğine dair bir habere de yer vermiştir. Daha sonra altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmanın kendi cinsiyle peşin ve eşit; farklı cinsle peşin olmak kaydıyla fazlalıklı değiştirilebileceği anlamındaki merfû haberi aktarmıştır. Bunu takiben de konuyla alakalı başka rivayetlere yer vermiş ve sonuçta şu hükmü açıklamıştır:

- a) Bir kişi dirhem verip daha kaliteli dirhem alacaksa fazla ya da eksik alıp veremez; bu işlemde vade olamaz. Ayrıldıklarında iki taraf da bedelleri kabzetmiş olmalıdır.
- b) Gümüş kabı basılı dirhemle veya gümüş parçalarıyla ya da başka gümüş kapla alacaksa yine ağırlıklar eşit ve işlem peşin olmalıdır. Vade de yok fazlalık da yok!
- c) Eğer kaliteli 1000 dirhemle kalitesiz 1100 dirhem alınıp satılacaksa bu işlem câiz olmaz. Fakat kaliteli dirhemle birlikte dinar, elbise, değeri ne olursa olsun bir eşya ya da para bulunursa işlem câiz olur. Böylece kalitesiz dirhemdeki fazlalığın karşılığı bu olmuş olur. Basılı dirhemler, gümüş parçaları, gümüş kaplar ve ziynet eşyaları bütün bu anlattıklarımızda eşittir.
- d) Piyasası olan dinarlarla piyasası olmayan daha fazla dinar ya da daha fazla ağırlıkta kalitesiz parça altın alınması câiz olmaz. Bu işlem ancak eşit ağırlıkta elden ele işlem şeklinde yapılabilir. Fazlalık da olamaz vade de!

- e) Basılı dinarlar, ziynet eşyaları, altın kaplar ve parça altınlar eşit kabul edilir. Bunların bir kısmı kızıl altın diğerleri daha kalitesiz altın da olsa eşit ve peşin işleminden başkası câiz olmaz. Ne fazlalık ne vade!
- f) Ama 10 dinar ve birkaç miskâl ağırlığında 1 dirheme karşılık 11 miskâl parça altın ya da piyasası olmayan dinar alınmak istense bu câiz olur. Çünkü az ile birlikte dirhem bulunmaktadır ki işte o dirhem karşı taraftaki fazlalığın karşılığı olur. Bu dirhem yerine bir miktar gümüş, elbise, değeri olan ticaret eşyası veya para olsa işlem yine câiz olur.
- g) İnci ya da değerli taşla birlikte üretilmiş altın ziynet eşyalarını eğer zarar vermeden inci ve değerli taştan ayırmak mümkün değilse ve bu ziynet eşyası dinarla alınacaksa o zaman dinarların ağırlığı o ziynetteki altından ağır gelmek zorundadır. Eğer bu şart gerçekleşirse işlem câiz olur. Eğer dinarların ağırlığı ziynetteki altının ağırlığına eşitse, azsa ya da miktarı bilinmiyorsa işlem fâsittir câiz değildir. Yine ziyneti dinar karşılığı vadeli satmak da câiz olmaz. Rivayet edildiğine göre Şüreyh'e yapımında değerli taş kullanılmış altın ziynetin vadeli satıldığı ifade edilince altınla taşı ayırıp altını peşin taşı vadeli satın demiştir. 1 dinar karşılığı 10 dirhem veya az ya da çok dirhem peşin alınacak olsa işlem câiz olur. Hatta böyle 1 dinara 100 dirhem de olsa câizdir.²⁷

İmam Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî (ö. 204/819) konuya İmam Mâlik'ten aldığı rivayetlerle başlar. Önce Hz. Ömer'den aktarılan ve Resûlullah'ın altının gümüşle ancak peşin değiştirilebileceği haberini nakleder. Ardından yine Hz. Peygamber'e atfedilen "Altını altınla ancak eşit değiştirin. Gümüşü gümüşle ancak eşit değiştirin. Bunlardan birini peşin verip diğerini vadeye bırakmayın" rivayetini kaydeder. Bu rivayetlerin şu anlamlara geldiğini ifade eder:

- a) Altınla altın eşit ve peşin değiştirilmezse harama girilir. Altın bedellerden biri peşin diğeri vadeli olamaz. Altın altınla gümüş de gümüşle ve yiyecek içecekler aynı cinsten birbirleriyle ancak eşit ve peşin değiştirilebilir. Tartılıyorlarsa aynı tartıda ölçülüyorlarsa aynı ölçüde olmak zorundadırlar. Aslen tartıyla satılan bir şey kendi sınıfından bir şeyle ölçüyle satılamaz. Aslen ölçüyle satılan bir şey kendi cinsinden bir şeyle tartıyla satılamaz. Yani altın

²⁷ Şeybânî, Muhammed b. Hasan, *el-Asl* I-VIII (thk. Muhammed Boynukalın), (Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012), 2: 580-595.

altınla tartıyla satılır ölçüyle satılamaz. Zira ölçüde eşit tartıda farklı olabilirler. Yahut tartıda ne geldikleri bilinmez olur. Taraflar alışveriş yaptıkları yerden ayrılmadan bedelleri karşılıklı kabzetmiş olmalıdır. Kimsenin kimsede alacağı kalmamalıdır. Kalırsa akit fasit olur.

- b) Eğer cins değişirse yani altınla gümüş satılacak olursa peşin olmak kaydıyla fazlalık câiz olur. Ayrılmaktan maksat bedenlen ayrılmalarıdır. Cinsler değişince tartmadan göz kararı satış da câiz olur. Cinsler değişince fazlalık da câiz olur.
- c) Altın altınla mübadele edilirken bedellerin miktarı bilinmezse işlem haram olur. Ancak altın gümüşle mübadele edilirken bedellerin miktarının tam bilinmesi gerekmez. 1 dinarı 20 dirheme bozduran kişi 19 dirhem alsa da 1 dirhem alamasa o dirhemi de almadan muhatabından ayrılmamalıdır. 19 dirhem karşılığını alıp kalan 1 dirhem için muhatabından başka bir şey alabilir. Hatta kalanı muhatabında borç olarak da kaydedebilir.²⁸

Sonuç olarak Ebû Abdillâh el-Mervezî (ö. 294/907) bu konudaki rivayetlerden hareket eden fukahânın altın ve gümüşün kendi cinsleriyle ancak eşit ve peşin alınıp satılabileceği ve cinsler değiştiğinde peşin olmak kaydıyla fazlalık alınabileceği konusunda icmâ ettiklerini ifade etmiştir.²⁹ İbnü'l-Münzir (ö. 319/931) de konuya altı mal hadisiyle başlayıp kendilerinin de bu hadisle amel ettiklerini söylemiştir. Ardından ulemânın da çok büyük oranda aynı kanaatte olduğunu belirtmiştir. Altın ile altının ancak eşit değiştirilebileceğini yani bedellerden birinde fazlalık olamayacağını; dinar ile dirhem ve elbisenin değişiminde sorun olmadığını; altın ile gümüşün tartılmadan göz kararı değişebileceğini; dinar alacaklısının borcunu dirhem tahsil edebileceğini; sarfta muhayyerlik olamayacağını; sarfta bedellerin bütünüyle akit meclisinde kabzedilmesi gerektiğini; aynı cins varlıkların peşin ve eşit değişebileceğini ve farklı cinsten varlıkların peşin olmak kaydıyla fazlalıklı değişebileceğini kaydetmiştir.³⁰ Yine İbnü'l-Münzir bir başka eserinde altı mal hadisini yazdıktan sonra şu ifadeyi kullanmıştır:

²⁸ Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm* I-VIII (Beyrut, Dâru'l-Marife, 1990), 3: 30-31.

²⁹ Mervezî, Muhammed b. Nasr, *İhtilâfu'l-fukahâ* (Riyad: Advâu's-Selef, 2000), 525.

³⁰ İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim, *el-İknâ* I-II (thk. Abdullah b. Abdilazîz Cibrîn), (ths.), 1: 255-256.

وقد أجمع عوام علماء الأمصار منهم مالك بن أنس ومن تبعه من أهل المدينة، وسفيان الثوري ومن وافقه من أهل العراق، والأوزاعي ومن قال لقوله من أهل الشام، والليث بن سعد، ومن وافقه من أهل العلم والشافعي، وأصحابه وأحمد، وإسحاق، وأبو ثور والنعمان، ويعقوب، ومحمد: على أنه لا يجوز بيع ذهب بذهب ولا فضة بفضة، ولا بر ببر، ولا شعير بشعير، ولا تمر بتمر، ولا ملح بملح متفاضلاً يداً بيد، ولا نسيئة، وإن من فعل ذلك فقد أربى، والبيع مفسوخ

“İçlerinde Mâlik b. Enes ve ona tâbi olan Medinelilerin, Süfyân es-Sevrî ve onunla aynı düşünen Iraklıların, Evzâî ve ona uyan Şamlıların, Leys b. Sa’d ve ona uyan âlimlerin, Şâfiî ve ashâbının, Ahmed’in, İshâk’ın, Ebû Sevr’in, Nu’mân’ın, Yakup’un ve Muhammed’in bulunduğu bütün şehirlerin ulemâsının çok büyük kısmı, altın ile altının, gümüş ile gümüşün, buğday ile buğdayın, arpa ile arpanın, hurma ile hurmanın, tuz ile tuzun peşin ama fazlalıklı veya vadeli mübadelesinin câiz olmadığına icmâ etmiştir. Bunun aksini yapan faize girmiş olur ve alım satım feshedilmiş kabul edilir.”³¹

İbnü’l-Münzir bu hükmü *el-İcma* adlı eserinde ise şöyle yazmıştır:

وَأَجْمَعُوا عَلَى أَنَّ الْأَصْنَافَ السَّتَّةَ ، متفاضلاً يداً بيد ونسيئة لا يجوز

“Âlimler altı malın peşin ama fazlalıklı veya vadeli mübadelesinin câiz olmadığına icmâ etmiştir.”³²

İbn Abdilber (ö. 463/1071) de bu konudaki icmâyı şöyle ifade etmiştir:

وَلَا خِلَافَ بَيْنَ فُقَهَاءِ الْأَمْصَارِ وَأَهْلِ الْعِلْمِ بِالْأَثَارِ فِي الْقَوْلِ بِهِ فَلَا يَجُوزُ عِنْدَ جَمِيعِهِمْ بَيْعُ دِرْهَمٍ بِدِرْهَمَيْنِ

ولا دينار بدينارين (يدا يداً) وَعَلَى ذَلِكَ جَمِيعُ السَّلَفِ

“Bütün şehirlerin âlimleri ve hadis bilgileri bu hadisle amel konusunda müttefiktir. Onların hepsi de bir dirhemi iki dirheme bir dinarı iki dinara peşin satmanın câiz olmadığını düşünür. Bütün selef ulemâsı aynı kanaattedir.”³³

³¹ İbnü’l-Münzir, Muhammed b. İbrahim, *el-İsrâf alâ mezâhibi’l-ulemâ* I-X (BAE: Mektebetü Mekke es-Sekâfiyye, 2004), VI, 56.

³² İbnü’l-Münzir, Muhammed b. İbrahim, *el-İcmâ* (Kahire: Dâru’l-Âsâr, 2004), 106.

³³ İbn Abdilber, Ebû Ömer el-Kurtubî, *et-Temhîd li mâ fi’l-Muvatta mine’l-meânî ve’l-esânîd* I-XXIV (thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî), (Mağrip: Vizâretü Umûmî’l-Evkâf ve’ş-Şuûnî’l-İslâmiyye, 1387), 13: 190.

Bu hükmün temel gerekçesi altı mal hadisidir. Altı mal hadisinin sıhhatinden şüphe duyulmamıştır. Hatta öyle ki tevâtür derecesine vardığına dair yorumlar yapılmıştır. Böylece kesin bilgi veren bir haber konumuna gelmiştir. Mesela Cessâs (ö. 370/981) ilgili hadis şöyle nitelemiştir:

وروى تحريم التفاضل في الذهب بالذهب، والفضة بالفضة عن النبي صلى الله عليه وسلم جماعة، حتى

صار وروده من طريق التواتر الموجب للعلم

“Altın ile altının, gümüş ile gümüşün mübadelesinde fazlalık bulunmasının haram olduğunu Resûlullah’tan bir grup insan nakletmiştir. Hatta öyle ki bu haber tevâtür seviyesine ulaşmış ve kesin bilgi ifade eder olmuştur.”³⁴

Netice olarak İslâm ulemâsının buraya kadar aktardığımız kanaatlerinden hareketle bu konudaki temel yaklaşımını şöyle maddeleştirebiliriz:

- a) Altın verip altın alınacaksa iki bedel eşit olmalıdır. Gümüş de aynıdır.
- b) Altın verilip altın alınacaksa iki bedel akit meclisinde eksiksiz el değiştirmelidir. İşlem peşin olmalıdır. Gümüş de aynıdır.
- c) Altında ayar ve işçilik farkına itibar edilmez. Bütün altınlar eşittir. Gümüş de aynıdır.
- d) Altın verilip gümüş alınacaksa iki bedel akit meclisinde eksiksiz el değiştirmelidir. İşlem peşin olmalıdır.
- e) Altın verilip gümüş alınacaksa işlem peşin olmak kaydıyla fazlalık câizdir.
- f) Altın verilip altın alınacaksa bedellerin eşit olduğundan emin olunmalıdır. الجهل بالمائلة كحقيقة المفاضلة “Tam eşitlik bilinmiyorsa kesin fazlalık sözkonusudur”.
- g) Altın verilip gümüş alınacaksa işlem tartısız göz kararı yapılabilir.
- h) Bazı âlimlere göre altın verilip altın alınırken eğer bedeller eşit değilse eksik tarafa altın dışı bir şey eklenebilir. Bazı âlimler bunu uygun bulmaz.
- i) Kıymetli taş bulunan bir altın ziynet yine altınla alınmak istenirse semen olan altının ağırlığı ziynetin içindeki altından fazla olmalıdır.

³⁴ Cessâs, Ahmed b. Ali, *Şerhu muhtasari't-Tahâvî* I-VIII (Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 3: 17.

- j) Peşin işlemlerde faiz olmayacağına yönelik sahâbe değerlendirmelerinden ya rücû edilmiştir ya da daha üst otorite tarafından uyarılmışlardır.

D. Altın ve Gümüşte İşçilik ve Ayara İtibar Meselesi

İslâm hukukçuları altın ve gümüşün kendi cinsleriyle mübadelesinde ayar ve işçilik farklılığına itibar etmemişlerdir. Çünkü merfû bazı rivayetlerde altın ve gümüşte kalite farklılığına itibar edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Rivayete göre “Hz. Peygamber bir kişiyi Hayber’e görevlendirmiştir. O da Resûlullah’a kaliteli hurma getirmiştir. Hz. Peygamber “*Hayber hurmaları hep böyle mi?*” diye sorunca adam, Hayber hurmalarının hep böyle olmadığını, bir ölçek verip iki ölçek iki ölçek verip üç ölçek hurma alındığını söylemiştir. Bunun üzerine Resûlullah, “*Kötü hurmayı dirhemle satıp iyiyi dirhemle al*” cevabını vermiştir.³⁵

Bu rivayetle birlikte altı mal hadisinde altın ve gümüş ifadesi mutlak / kayıtsız geçtiği için İslâm hukukçuları yorum yapmayarak ayarı ve içindeki işçilik ne olursa olsun bütün altın ve gümüşleri eşit kabul etmişlerdir. Kâdî İyâz meseleyi şöyle beyan etmiştir:

قال القاضي: قوله: " لا تبيعوا الذهب بالذهب، ولا الورق بالورق .. " الحديث عام في جميع أجناسها من مشكول ومصنوع وتبر وجيد وردى، ولا خلاف في هذا

“Kâdî der ki “Altını altınla gümüşü gümüşle şöyle satmayın” rivayeti bütün altın ve gümüş çeşitlerini kapsar: işlenmiş, üretilmiş, parça, kaliteli, kalitesiz. Bu konuda ihtilaf yoktur.”³⁶

Nevevî (ö. 676/1278) ise konuyu şöyle yazmıştır:

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ وَلَا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ) قَالَ الْعُلَمَاءُ هَذَا يَنْتَازِلُ جَمِيعَ أَنْوَاعِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ مِنْ جَيِّدٍ وَزَدِيٍّ وَصَحِيحٍ وَمَكْسُورٍ وَخَلِيٍّ وَتَبَرٍّ وَغَيْرِ ذَلِكَ وَسَوَاءُ الْخَالِصِ وَالْمَخْلُوطِ بَغَيْرِهِ وَهَذَا كُلُّهُ مُجْمَعٌ عَلَيْهِ

“Hz. Peygamber’in altını altınla gümüşü gümüşle ancak eşit satın sözü hakkında âlimler, altın ve gümüşlerin hepsinin aynı olduğunu söylemişlerdir: Yani kalitelisi,

³⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, 2: 623.

³⁶ Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, *İkmâlü'l-Mu'lim b. fevâidi Müslim* I-VIII (thk. Yahyâ İsmail), (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998), 5: 262.

kalitesizi, sağlamı, kırılmışı, ziyneti, parçası ve başkaları ile hası karışığı eşittir. Bu konuda icmâ vardır”³⁷

Benzer bir ifadeyi İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448) de yazmıştır:

وَيَدْخُلُ فِي الذَّهَبِ جَمِيعُ أَصْنَافِهِ مِنْ مَضْرُوبٍ وَمَنْقُوشٍ وَجَيِّدٍ وَزَدِيٍّ وَصَحِيحٍ وَمُكَسَّرٍ وَخَلِيٍّ وَتَبَرٍ وَخَالِصٍ وَمَغْشُوشٍ وَنَقْلَ النَّوَوِيِّ تَبَعًا لِغَيْرِهِ فِي ذَلِكَ الْإِجْمَاعِ

“Altın ifadesinin içine bütün altın çeşitleri girer: basılı, işlenmiş, kaliteli, kalitesiz, sağlam, kesik, ziynet, parça, has, karışık. Nevevî bir başkasına tâbi olarak bu konuda icmâ olduğunu söylemiştir.”³⁸

Bir başka kitapta ise şu ifadeler kayıtlıdır:

قَالَ الشَّارِحُ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ» يَدْخُلُ فِي الذَّهَبِ جَمِيعُ أَنْوَاعِهِ مِنْ مَضْرُوبٍ وَمَنْقُوشٍ وَجَيِّدٍ وَزَدِيٍّ وَصَحِيحٍ وَمُكَسَّرٍ وَخَلِيٍّ وَتَبَرٍ وَخَالِصٍ وَمَغْشُوشٍ، وَقَدْ نَقَلَ النَّوَوِيُّ وَغَيْرُهُ الْإِجْمَاعَ عَلَى ذَلِكَ

“Şârih der ki “altını altınla” ifadesinin içine bütün altın çeşitleri dahildir: basılı olanlar, işlenmiş olanlar, kaliteli, kalitesizler, sağlamlar, kesikler, ziynetler, parçalar, haslar ve karışıklar. Nevevî ve başkaları bu konuda icmâ olduğunu beyan etmişlerdir.”³⁹

Sonuç olarak İslâm hukukçuları altın ve gümüş eşit değişmeli derken bütün altın ve gümüş varlıklarını aynı kabul etmişlerdir. İşçilikli olsun olmasın ayarı yüksek olsun düşük olsun bütün altın ve gümüşler aynıdır. Bu hükmün temel kaynağı da rivayetlerde buna yönelik ifadeler bulunması ve altı mal hadisindeki altın ve gümüş lafzının mutlak olmasıdır.

E. Altı Mal Hadisiyle Çelişen Rivayetler

Altı mal hadisine ve buna dayalı yerleşik görüşe aykırı merfû rivayetler vardır. Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674) tarafından Hz. Peygamber’e atfedilen bir rivayet şöyledir:

إِنَّمَا الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ

³⁷ Nevevî, *Minhâc*, 11: 10.

³⁸ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu ’l-Bâri şerhu Sahîhi ’l-Buhârî* I-XIII (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1379), 4: 380.

³⁹ Faysal b. Abdilaziz, *Bustânu ’l-ahbâr muhtasaru Neyli ’l-evtâr* I-II (Riyad: Dâr İşbiliyâ, 1998), 2: 44.

“Faiz ancak veresiye işlemlerde gerçekleşir”⁴⁰

Bu rivayet peşin işlemlerde faiz olmayacağı anlamına gelmektedir. Buna göre altı mal hadisiyle kesin bir çelişki söz konusudur. Zira o rivayete göre aynı cinsten varlıkların mübadelesinde peşin işlemlerde bedeller arasındaki farklılık faiz olarak değerlendirilmektedir. Bu rivayet ise peşin işlemlerde faiz olmaz demektir.

İslâm âlimleri faizi veresiye işlemlere hasreden hadis yerine altı mal hadisini tercih etmişlerdir:

İmam Şâfiî ihtilafı hadisleri yorumlama konusundaki kitabında altı mal hadisinin tercihe daha şayan olduğu düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

إِنَّ النَّفْسَ عَلَى حَدِيثِ الْأَكْثَرِ أَطْيَبُ؛ لِأَنَّهُمْ أَشْبَهُ أَنْ يَحْفَظُوا مِنَ الْأَقَلِّ، وَكَانَ عُثْمَانُ وَعُبَادَةُ أَسَنَّ وَأَشَدَّ تَقَدُّمَ صُحْبَةٍ مِنْ أُسَامَةَ، وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ أَكْثَرَ حِفْظًا عَنِ النَّبِيِّ فِيمَا عَلِمْنَا مِنْ أُسَامَةَ

“Daha fazla kişi tarafından aktarılan rivayet insana daha fazla güven vermektedir. Çünkü fazla kişinin az kişiden daha doğru ezberlemiş olması muhtemeldir. Osmân ve Ubâde, Üsâme 'ye nazaran daha olgun yaşta ve daha eski sahâbîdir. Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd, Üsâme'ye nazaran Hz. Peygamber'e ait bilgileri daha hafızdır.”⁴¹

İmam Şâfiî, Üsâme hadisinin şöyle ortaya çıkmış olabileceğini de ifade etmiştir: Belki de altın ile gümüş değişimiyle alakalı Resûlullah'a sorulan bir soruya onun “Burada faiz ancak veresiyede olur” diye cevap vermiştir ama Üsâme soruyu değil yalnızca cevabı aktarmıştır. Benzer yorum Hattâbî (ö. 388/998) tarafından da desteklenmiştir. Yani Hattâbî de bu rivayetin hurma ile arpa, buğday ile hurma ya da altın ile gümüşün fazlalıklı değişimiyle ilgili bir soruya Resûlullah'ın cevabı olabilir demiştir.⁴² İbn Abdilber (ö. 463/1071) de bu hadisin olsa olsa aynı sınıftan farklı cins iki varlığın değişimiyle ilgili olabileceğini ifade etmiştir.⁴³ İslâm âlimlerinin altı mal hadisini tercih etmelerinin sebeplerinden biri de onun daha sabit olduğunu düşünmeleridir. İbn Abdilber bu olguyu “Faizi sadece veresiyeye tahsis edenler muhalefet ettikleri ve bilmedikleri sabit sünnete

⁴⁰ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned* I-IV (thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî), (Mısır: Dâr Hicr, 1999), 2: 16; Humeydî, *Müsned*, II, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 36: 18.

⁴¹ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *İhtilâfî'l-hadîs (el-Ümm içinde)*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 8: 642.

⁴² Hattâbî, Hamd b. Muhammed, *A'lâmü'l-hadîs*, I-IV, (thk. Muhammed b. Sa'd), (Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1988), 2: 1067.

⁴³ İbn Abdilber, *Temhîd*, 13: 190.

aykırı davranmaktadır. Bu konuda kimsenin o sünnetten daha üstün delili yoktur”⁴⁴ diyerek ifade etmiştir. Mâzerî (ö. 536/1142) de konuyu ele almış ve faizi veresiye hasreden rivayete üç cevap verildiğini yazmıştır:

- a) Birinci cevaba göre bu rivayette kastedilen altı mal hadisinde zikri geçen varlıklardan ve onlara kıyas yapılan şeylerden farklı ticaret mallarıdır. Zira böylesi ticaret mallarında faiz ancak veresiye işlemlerde gerçekleşir.
- b) İkinci cevaba göre yukarıda da arzedildiği üzere bu rivayetten maksat altı mal içinde farklı cinsteki mallardır. Yani altın ile gümüş değişecekse fazlalık câiz olur ama veresiye câiz olmaz demektir. Bu durumda faiz ancak veresiyede gerçekleşir.
- c) Üçüncü cevap ise şudur: Bu rivayette kastedilen ribanın özüdür. Zira Câhiliye’de “Öde ya da artır!” derlerdi. Bu da ancak veresiye ile olurdu. Kur’ân’da zikri geçen faiz de zaten budur. Fakat Mâzerî bu son cevabı uygun bulmamıştır. Çünkü bir rivayette bir ölçek hurma ile iki ölçek hurmanın değişimini Resûlullah “Ribanın tâ kendisi” diye nitelemiştir.⁴⁵

Son olarak bu rivayetin mensûh olduğu da iddia edilmiştir. Kâdî İyâz (ö. 544/1150) bunun mensûh olduğuna dair bir görüş bulunduğunu ve sonra da bu rivayetle amel edilmemesi konusunda icmâ oluştuğunu söylemiştir.⁴⁶ Ardından Nevevî (ö. 676/1278) de şöyle diyerek son noktayı koymuştur:

وَقَدْ أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى تَرْكِ الْعَمَلِ بِظَاهِرِهِ وَهَذَا يُدُلُّ عَلَى نَسْخِهِ

“Müslümanlar bu hadisin zâhirî anlamıyla amel etmeme konusunda icmâ etmiştir. Bu da onun mensûh olduğunun açık delilidir.”⁴⁷

F. Faiz Konusunda Yaygın Kanaate Aykırı Düşünenler

Tarih boyunca bazı İslâm hukukçuları bu yerleşik fetvaya aykırı görüş verebilmiştir. Sahâbe içinde Abdullah b. Abbâs’ın (ö. 68/687) ve ona tâbi olanların peşin işlemlerde faiz olmayacağını söyledikleri nakledilmiştir:

⁴⁴ İbn Abdilber, Ebû Ömer el-Kurtubî, *el-İstizkâr*, I-IX, (thk. Sâlim Muhammed Atâ), (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 6: 352.

⁴⁵ Mâzerî, Muhammed b. Ali, *el-Mu’lim bi fevâidi Müslim*, I-III, (thk. Muhammed eş-Şâzelî), (ed-Dâru’t-Tûnusiyye, 1991), 2: 304.

⁴⁶ Kâdî İyâz, *İkmâlû’l-Mu’lim*, 5: 282.

⁴⁷ Nevevî, *Minhâc*, 11: 25.

قَالَ الشَّافِعِيُّ: وَرَوَى مِنْ وَجْهِ غَيْرِ هَذَا مَا يُؤَافِقُهُ، فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَا يَرَى فِي دِينَارٍ بَدِينَارَيْنِ، وَلَا فِي دِرْهَمٍ بَدِرْهَمَيْنِ، يَدَا بَيْدٍ بَأْسًا، وَيَرَاهُ فِي النَّسِيئَةِ، وَكَذَلِكَ عَامَّةُ أَصْحَابِهِ، وَكَانَ يُرَوَى مِثْلُ قَوْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ سَعِيدٍ وَعُزْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ رَأْيًا مِنْهُمَا، لَا أَنَّهُ يُحْفَظُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ. قَالَ الشَّافِعِيُّ: وَهَذَا قَوْلُ الْمُكَيِّتِينَ

“Şâfiî der ki bu rivayete uygun bir başka haber de diğer bir isnatla nakledilmiştir. İbn Abbâs bir dinarın iki dinarla bir dirhemini iki dirhemle peşin değişiminde beis görmezmiş. Ama bu işlemin vadeli yapılmasını da câiz görmezmiş. Onun tâbileri de aynı kanaatteymiş. Benzer bir görüş Saîd’den, Urve b. Zübeyr’den de kendi görüşleri olarak nakledilmiştir. Ama bu onların Resûlullah’tan aktardıkları bir hüküm değildir. Şâfiî der ki bu Mekkelilerin görüşüdür.”⁴⁸

Benzer bir yaklaşım Muâviye’den (ö. 60/680) de nakledilmiştir:

أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، بَاعَ سَقَايَةً مِنْ وَرَقٍ، أَوْ ذَهَبٍ بِأَكْثَرٍ مِنْ وَزْنِهَا، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذَا إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ»، قَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: مَا نَرَى بِهِ بَأْسًا

“Muâviye b. Ebî Süfyân gümüş ya da altın bir sebili daha ağır bedel karşılığı sattı. Ebü’d-Derdâ ona Resûlullah’ın böyle bir işlemi yasakladığını ancak eşit miktarda bedellerle satışın olabileceğini ifade etti. Muâviye de bu işlemde beis görmediğini söyledi.”⁴⁹

Hatta Muâviye’nin altı mal hadisinin rivayetine tepki gösterdiği de nakledilmiştir:

ما بال أقوام يحدثون عن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - أحاديث لم نسمعها

“Birilerine ne oluyor da hiç duymadığımız şeyleri Resûlullah’a isnadla naklediyorlar.”⁵⁰ Başka bir rivayette ise Muâviye’nin şöyle dediği aktarılmıştır: “Bazılarına ne oluyor ki Resûlullah’a hiç duymadığımız yalanlar atfedip naklediyorlar.”⁵¹

Uzun bir aradan sonra yerleşik fetvaya ilk muhalefet eden İbn Teymiyye (ö. 728/1328) olmuştur. O *el-Fetâvâ el-kübrâ* adlı eserinde şöyle demiştir:

⁴⁸ Şâfiî, *İhtilâfû’l-hadîs*, 8: 642.

⁴⁹ Mâlik b. Enes, *Muvatta (Şeybânî rivayeti)* (thk. Abdulvehhâb Abdullatîf) (el-Mektebetü’l-İlmiyye, ths.), 290.

⁵⁰ Şeybânî, *Asl*, 2: 587.

⁵¹ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir el-Absî, *el-Kitâbü’l-musannefi’l-ehâdis ve’l-âsâr* I-VII (thk. Kemal Yusuf el-Hût) (Lübnan: Dâru’t-Tâc, 1989), 4: 496.

وَيَجُوزُ بَيْعُ الْمَصْغُوفِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ بِجِنْسِهِ مِنْ غَيْرِ اشْتِرَاطِ التَّمَاثُلِ، وَيُجْعَلُ الرَّائِدُ فِي مُقَابَلَةِ الصَّيْغَةِ

لَيْسَ بِرَبًّا

“Altın ve gümüşten mâmul bir ziyneti kendi cinsinden bedel karşılığı eşitlik şartı olmadan alıp satmak câizdir. Fazlalık kuyum işçiliğinin karşılığı olur ve faiz olarak görülmez.”⁵²

Buna göre İbn Teymiyye, altın ve gümüş alım satımında aynı cins varlıkların değişiminde işçiliğe değer biçilerek bir bedelin diğerinden ağır olmasını haram görmemiştir. Bu nokta önemlidir. Çünkü bu fetva aslında meselenin içtihadı açık olduğunu göstermektedir. Yani konu bu fetvayla yeniden tartışılabilir mecraya çekilmiştir.

İbn Teymiyye’nin yerleşik fetvaya aykırı bir fetvası da para değişimleriyle ilgilidir. Hatta o bu fetvayı Ahmed b. Hanbel’e dayandırmıştır. Buna göre para değişimlerinde de peşinlik şartı yoktur:

وَلَا يُشَرَطُ الْخُلُوفُ وَالتَّقَابُضُ فِي صَرْفِ الْفُلُوسِ النَّافِقَةِ بِأَحَدِ النَّقْدَيْنِ، وَهُوَ رَوَايَةٌ عَنْ أَحْمَدَ نَقَلَهَا أَبُو

مَنْصُورٍ وَاخْتَارَهَا ابْنُ عَقِيلٍ

“Piyasadaki paraların iki aslî parayla yani altın ve gümüşle alım satımında ne peşinlik şarttır ne de bedellerin akit meclisinde el değiştirmesi şarttır. Bu Ebû Mansur’un nakline göre Ahmed b. Hanbel’in de görüşüdür. İbn Akîl de bu görüşü tercih etmiştir”⁵³

İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350) de hocasının yolundan giderek şöyle bir içtihadta bulunmuştur: Ona göre riba’l-fadl yani aynı cins varlıkların değişiminde bedellerden birinin diğerinden fazla olması, arâyâ satışında yani yaş hurma isteği sebebiyle ağaçtaki yaş hurmayı kuru hurma karşılığı göz kararı değiştirmekte olduğu gibi ihtiyaç sebebiyle mubah kılınabilir. Yani fazlalık ribası asıl faiz değildir. İhtiyaç halinde cevaz verilebilecek bir faiz türüdür. Çünkü sedd-i zerî ilkesine dayanılarak haram kılınanlar doğrudan haram kılınanlara göre daha hafif sayılıp ona göre değerlendirilirler. Fazlalık ribasının yasaklanma sebebi de asıl faiz olan nesîe (vade) faizine yol açmamaktır. Asıl faiz vade faizidir. Yani peşin işlemlerde fazlalığın yasaklanması bunun vadeye de

⁵² İbn Teymiyye, Takiyyüddîn el-Harrânî, *el-Fetâvâ el-kübrâ* I-VI (Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1987), 5: 391.

⁵³ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ el-kübrâ*, 5: 392.

sirayet etmemesi içindir. Buna göre mücevher ve ziynetlerde yapılan kuyumculuk işlemleri, altın gümüş kaplarda olduğu gibi bizatihi haram ise bunların kendi cinsiyle de başka cinslerle de satımı haramdır. Çünkü altın ve gümüş kap kullanmak haram olduğundan bunların yapımı da haramdır. O halde bunların alım satımı da haramdır. Ubâde'nin Muâviye'ye karşı çıktığı alım satım türü de budur. Çünkü burada haram olan kuyumculuk işlemlerine bedel takdir edilmiş olmaktadır. Çalgı aletlerinde olduğu gibi bu da câiz değildir. Bununla birlikte gümüş yüzükte, bayanların ziynetlerinde, silahların mubah kılınmış süslerinde ve benzerlerinde olduğu gibi kuyumculuk işlemleri mubah ise o zaman hiçbir akıllı bunları kendi cinsiyle aynı ağırlıkta satmaz. Çünkü bu sefihlik ve kuyumculuk sanatını yok saymak anlamına gelir. Şâri, öyle hikmet sahibidir ki ümmeti bununla sorumlu tutmaz. Şeriatla böyle bir hüküm olmaz. İnsanların ihtiyaçları olduğu için böylesi alım satımları yasaklama yoluna gitmez. Hâsılı kuyumculuk işçiliğine değer biçilmemesini istemek akıl işi değildir. İnsanlığı bununla sorumlu tutmak ve bunu din adına yapmak da olacak şey değildir. Zira din abesle iştigal etmez. İnsan aklının almayacağı emirler vermez.

İbnü'l-Kayyım'a göre oldu olacak şu denilsin: “Bunların (yani altın ve gümüşün) kendi cinsleriyle alım satımı kesinlikle câiz değildir. Bilakis bunlar başka cinslerle alınıp satılır”. Bu da şeriatın sakındığı zorluk, sıkıntı ve meşakkat anlamına gelir. Din insanlığı boş yere meşakkate sokmaz. Çünkü insanların çoğu ihtiyaç duydukları böylesi ürünleri almak için altına sahip değillerdir. Satıcı da bunların buğday, arpa ve elbise karşılığı alım satımını kabul etmez. Bunlara ihtiyaç duyanları kendilerinin bunları yapmasıyla mükellef kılmak da ya imkânsızdır ya da çok çok zordur. Yani altını altınla gümüşü gümüşle peşin değiştirmek zorunludur ve burada bedellerden birinin fazla olması da mukadderdir. Bundan kaçmak imkânsızdır.

İbnü'l-Kayyım'ın ifadesiyle şeriatte hileler batıldır. Şeriat yaş hurma arzusuna dayalı olarak yaş hurmaların kuru hurmalar karşılığı satımını (arâyâ satışını) bile câiz kılmıştır. Buna bakılırsa insanların alım satımına ihtiyaç duydukları mücevherlerin ticaretine duyulan ihtiyacı varın siz değerlendirin! O halde söylenecek şey aynen ticaret eşyalarının satımında olduğu gibi bunun da câiz olmasıdır. Eğer bunların dirhemler karşılığı alım satımı câiz olmaz ise insanların maslahatları ortadan kalkar. Hz. Peygamber'den vârid olan naslarda açıkça bir yasak bulunmamaktadır. Bu naslar ya genel ifadeler içermekte ya da kayıtsız (mutlak) bulunmaktadırlar. Genel ifadeler ile kayıtsız

ifadelerin açık kıyas ile tahsisi ise inkâr edilemez. Bunlar altın ve gümüşte zekât olduğunu bildiren naslarla aynı derecededirler. Yani eğer nasların mutlak ifadelerine takılıp kalınırsa ziynetlerde de zekât olmalıdır. Ama âlimlerin çoğunluğu ziynetlerin buna dahil olmadığını yani zekât gerekmediğini söylemişlerdir. Bu düşünceler delillere hakkını vermek anlamına gelir. Yoksa bir şeye dayanıp söz konusu delillere muhalefet etmek değildir. Yani bu içtihat nassa aykırı hükmetmek değil bilakis nas denilen delilleri doğru anlamak demektir.

Mubah ziynet eşyaları, mubah kuyumculuk işlemleriyle giysi ve eşyaya dönüşmüştür. Yoksa bunlar semen cinsinden sayılmazlar. Yani ziynetlere para denilemez. Bunlar olsa olsa süs eşyasıdır. Bu sebeple bunlarda zekât farz değildir. Nasıl eşyalar ile semenler arasında riba gerçekleşmiyorsa aynı cinslerden olsalar bile bunlarla semenler arasında da riba gerçekleşmez. Yani kuyumcudan ziynet eşyası para karşılığı peşin ya da vadeli istendiği gibi alınabilir. Çünkü bunlar kuyumculuk işlemleri sonunda semen olmaktan çıkmış ve ticaret eşyası olmuşlardır. O halde bunların cinsleriyle alınıp satılmasında bir mahzur yoktur.

Hiz. Peygamber'in zamanında insanlar ziynet alıyorlardı. Kadınlar bu ziynetleri takıyorlar ve bayramlarda ve başka zamanlarda bunlardan tasadduk ediyorlardı. Zarurî olarak bilinmektedir ki (Hz. Peygamber) bunları ihtiyaçlar için harcıyordu. Onların bu ziynetleri sattıklarını da biliyordu. Kesin olarak bilinmektedir ki bu ziynetler ağırlıklarıyla eşit satılmazlar. Çünkü bu sefihlik anlamına gelir. Yine bilinmektedir ki yüzükler de bir dinara eşit olmaz. Onların felsleri de yoktu ki onlarla alım satım yapsınlar. Onlar Allah'tan korkarlardı, dinde fakihler ve Resûlullah'ın makasidini en iyi bilenlerdir. Bu yüzden onlar hileler yapıp insanlara da bunları öğretmekten uzaktırlardı.

Sahâbeden herhangi birinin ziynetin sadece kendi cinsi dışındakilerle satılmasını ya da eşit ağırlıkta satılmasını istediğinin nakledilmemesi de bir başka delildir. Böyle bir şey bilmiyoruz. Onlardan nakledilen bilgiler yalnızca sarfla ilgilidir.

Fazlalık ribası sedd-i zerîa ilkesine dayanılarak haram kılınmıştır. Sedd-i zerîa ilkesine dayanılarak haram kılınan bir şey tercihe şayan bir maslahat sebebiyle mubah kılınabilir. Arâyâ satışının riba'l-fadldan ayrılarak mubah kılınması işte tam da böyledir. Bir sebebe mebnî namaz kılamamışların sabah ve ikindi namazlarından sonra namaz kılmasının mubah kılınması da böyledir. Halbuki sabah ve ikindi namazlarından sonra

namaz kılmak câiz değildir. Erkeğe altın ve ipeğin haram kılınması da böyledir. Bunlar da sedd-i zerâ ilkesi gereği haram kılınmıştır. Gerekçe hanımlara benzememektir ki bunu yapan melundur. Bu konuda da ihtiyaç varsa bazı kullanımlar mubah kılınmıştır. Aynı şekilde mubah kuyumculuk işlemlerine tâbi tutulmuş ziynetlerin de ağırlığından fazla miktardaki semen mukabili satılmasının mubah olması gerekir. Çünkü buna ihtiyaç vardır. Bedellerin birbirinden fazla olmamasının istenmesi sedd-i zerâ ilkesi gereğidir. Bu kıyasın ta kendisidir ve şeriatın dayandığı asılların gereğidir. İnsanların maslahatı ise ya böyle gerçekleşir ya da hilelerle gerçekleşir. Hileler ise şeriatte batıldır.

Bedeller arasındaki fazlalık mubah olan ve semen ile kıymetlendirilebilen kuyumculuk işlemlerinin karşılığıdır. Hileciler on parayı on beş paraya satmayı, bir fels edecek hırkayı vasıta kılarak câiz görüyorlarsa yani on para ve bir hırka verip onbeş para alıyorlarsa, yani aradaki beş lirayı hırkanın parası sayıyorlarsa, o halde ziynetin kendi ağırlığı ve kuyumculuk işlemlerine denk gelecek bir miktar da fazlalık mukabili satılmasına nasıl karşı çıkıyorlar ki! Akılları hikmet, adalet, rahmet ve yücelik bakımlarından hayrette bırakan mükemmel ve faziletli şeriatın onu mubah kılıp da bunu haram kılması nasıl mümkün olabilir. Allah aşkına bu akla, fitrata ve maslahata ters değil midir? Bunların fazlalık ribası konusunda çokça mübalağaya kaçmaları hayretler uyandırmaktadır.⁵⁴

Sonuç olarak İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü'l-Kayyım aynı cins varlıkların değişiminde işçiliğe değer biçilmesini uygun bulmayan görüşü ağır dille tenkit etmişlerdir. Bu da söz konusu fetvanın kesin delillerle değil yorumla verildiğini göstermektedir. Onlardan evvel sahâbe içinde İbn Abbâs'ın ve ona tâbi olanların ve Muâviye'nin de yerleşik görüşü yanlış buldukları nakledilmiştir. Hatta haber doğruysa Muâviye bu anlamdaki rivayetleri yalan olarak nitelemiştir.

Modern dönemde bazı İslâm hukukçuları da altın ve gümüşle alakalı yerleşik fetvaya aykırı görüş vermişlerdir:

Klasik dönemde ya da modern dönemde İslâm hukukçularının çok büyük bölümü altın ve gümüşün para olduğunu, klasik riba görüşünün aynen devam ettiğini, bunların kendi cinsleriyle peşin ve eşit, aynı sınıftan ama farklı cinsten varlıklarla peşin ama

---

⁵⁴ İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed, *İ'lâmü'l-muvakkûn an Rabbi'l-âlemîn* I-VII (Suud: Dâr İbni'l-Cevzî, ths.), 3: 405-408.

istenirse fazlalıklı alınıp satılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu görüş sahiplerini ve gerekçelerini burada arzetmeye gerek görülmemiştir; çünkü onların görüş ve gerekçelerinin geçmiş ulemânınkinden hiçbir farkı bulunmamaktadır. O halde aykırı görüş verenler ve onların gerekçelerine odaklanmak daha isabetli olacaktır:

Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr* adlı eserinde konuyla alakalı görüşlerini ve gerekçelerini şöyle yazmıştır: İbnü'l-Kayyım, “Faiz ancak veresiye işlemlerde olur” rivayetinden hareketle vadede istenen fazlalığa faiz demiş ve bunu açık faiz olarak isimlendirmiştir. Vade faizinin haramlığında kuşku yoktur. Ardından fazlalık faizi –ki bir dirhemi iki dirheme değiştirmektir- konusuna girmiş ve bunun sedd-i zerîa amacıyla haram kılındığını ve fukahânın bu konuda ihtilafı bulunduğunu belirtmiştir. Ardından kendi görüşünü açıklayan Reşid Rıza özetle şunları söylemiştir: Kur’ân’ın yasakladığı faiz işte bu açık vade faizidir. Fakirlerin belini büken, ocakları söndüren, kalplerden merhameti söküp alan, zenginlerle fakirleri birbirine düşman eden faiz işte budur. Anlaşıyor ki altın bileziklerin altın paralarla farklı ağırlıklarda değiştirilmeleri bu açık vade faiziyle aynı kapsama girmez. Çünkü burada fazla miktar karşı bedeldeki kuyumculuğun karşılığıdır. Hatta bazen öyle olur ki kuyum işçiliğinin değeri bizzat altının kendi değerinden bile fazla olabilir. Burada karşılıksız faiz diye bir şey yoktur yani her şeyin karşılığı tam olarak vardır. Burada müşteriye ne zarar verilmekte ne de zulmedilmektedir. Bu işlem hem kuyumcuya hem müşteriye fayda sağlamaktadır. Halbuki faiz sıkıntısından borç almış borçluya açıkça zarar verirken çalışmadan faiz kazanan alacaklının iştahına fayda sağlamaktadır. O halde Allah’ın katında bu ikisi nasıl aynı hükmü alabilir? Hangi adalet sahibi ve akıllı kişi faydalı işi zararlı olana kıyas edip ikisini aynı değerlendirebilir? Ziyetlerin alım satımında gizli faiz belki olabilir, rivayetlerde bu da yasak belki olabilir, bu satış sedd-i zerîa kabilinden yasak olabilir şeklindeki İbnü'l-Kayyım’ın değerlendirmeleri yerindedir. O halde bu yasak şüpheli bir yasaktır yoksa Kur’ân’da açıkça yasaklanan faizle alakası yoktur. Birisi bunu inkâr etse onu tekfir edemeyiz, nikâhı düşmüş sayamayız, müslüman mezarlığına defnedilemez diyemeyiz. Eğer bu işlem kesin olarak haram olsaydı hiç ihtilafa konu olur muydu? Halbuki hem sahâbe arasında hem de fukahâ arasında faizle alakalı pek çok ihtilaflar zuhûr etmiştir. Bunlardan biri de İbnü'l-Kayyım’ın gerekçelerini açıkça zikrettiği aynı cins bedel karşılığı altın ve gümüş ziyet satımında fazlalık alınmasıdır. Ona göre bu işlemin yasaklanması sedd-i zerîa ilkesi gereği olup maslahat gereği de cevâz verilir. Sahâbeden

Abdullah b. Ömer'in (rücû ettiği de nakledilir), Abdullah b. Abbâs'ın (rücû ettiği de nakledilir), Üsâme b. Zeyd'in, İbnü'z-Zübeyr'in, Zeyd b. Erkam'ın, Saîd b. Müseyyib'in ve Urve b. Zübeyr'in bu konuda olumlu düşündükleri "Faiz ancak veresiye işlemlerde olur" rivayetine göre davrandıkları aktarılmıştır. Hâsılı eğer fazlalık ribası vade ribasıyla aynı olsaydı bu hilaf da olmazdı.⁵⁵

Sonuç olarak Reşid Rıza faizin kesinlikle vadeli işlemlere has olduğunu ve ziynetlerin kendi cinslerinden varlıklarla alım satımında fazlalığın kesinlikle faiz olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca faiz konusunda sahâbe döneminden beri ihtilaflar olduğuna yönelik vurgusu da önemlidir. Zira klasik görüşü savunanların faizle alakalı görüşlerini sürekli icmâ iddiasıyla zikretmeleri farklı düşünceleri bastırmaktadır.

AAOIFI fetva kurulu altın ile ilgili standardında açıkça şu hükmü verir:

Saf olmayan altın yani başka metallerle karıştırılan altın üç türdür:

1- Altının kendisiyle karıştırıldığı maden de değerli ise burada şu hüküm verilir:

Örneğin altın ile gümüş karıştırılmış ise hem altın hem de gümüş değerli olduğundan böylesi bir varlık saf altın veya saf gümüş karşılığında satılacaksa işlem câiz olur. Fakat bu satışta bedeller akit meclisinde karşılıklı teslim tesellüm edilmelidir. Ayrıca saf olan bedel, ağırlık bakımından alaşımlı bedeldeki türdeşinden daha fazla olmalıdır. Yani saf altın miktarı 10 gr ise alaşımlıdaki altın miktarı 10 gramdan aşağı olmalıdır. Eğer saf olan bedel, ağırlık bakımından alaşımlıdaki türdeşine eşit veya ondan daha az ise, bunların birbirleriyle alım satımı câiz olmaz.

Gümüş dışında bir maden karıştırılmış altının altınla mübadelesi olacaksa iki durum söz konusudur:

a) Böyle bir alaşımda saf altın oranının %50'den daha fazla olması bu alaşımın, bedellerin karşılıklı teslim edilmesi ve saf olan bedelin ağırlık bakımından alaşımlı bedeldeki türdeşinden daha fazla olması şartıyla, saf altın karşılığında satılması câizdir. Bu ikinci şart sayesinde saf olan bedeldeki fazla altının, alaşımda bulunan diğer metalin karşılığı olması sağlanır.

---

⁵⁵ Reşid Rıza, Muhammed, *Tefsîrü'l-Menâr* I-XII (el-Hey'etü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1990), 3: 96-97.

b) Gümüş dışı bir metalle elde edilen altın alaşımındaki saf altın oranının %50 veya bu orandan daha az olması halinde bu alaşım altın hükmünü almaz. Ancak bu şekildeki bir alaşım; altın, gümüş veya para karşılığında satılacak olursa bedellerin karşılıklı olarak teslim edilmesi şartı aranır.

2- Özellikle istenmeyen ve altına ayar veya renk vermek gibi amaçlarla oluşturulan altın alaşımında altına, 21 veya 18 gibi ayarlar vermek amacıyla, belirli oranlarda karıştırılan metallerle elde edilen altın alaşımları böyledir. Bu şekildeki bir alaşıma katılan metaller bizatihi istenmemektedir. Dolayısıyla farklı ayarlardaki altınlar mübadele edilirken, bedellerin karşılıklı teslim edilmesi ve her iki bedelde bulunan saf altın miktarının ağırlık bakımından birbirlerine eşit olması şartları aranır.

3- Bizatihi istenmeyen az miktardaki altının bizatihi istenen altın dışındaki başka bir metalle karıştırılmasından elde edilen alaşımda ise altın olmayan bazı eşyaların altınla kaplanması ve boyanması gibi işlemler neticesinde elde edilen ürünün satışında altın hakkındaki hükümler uygulanmaz.⁵⁶

AAOIFI fetva kurulu bu hükmün dayanağını ise şöyle açıklamıştır:

“Karşılıklı teslim edilmesi ve saf olan bedelin alaşımlı olan bedeldeki türdeşinden daha fazla olması koşuluyla, altın–gümüş alaşımının, saf altın veya saf gümüş karşılığında satışının caiz olmasının dayanağı, saf altının altın alaşımı içindeki altın miktarına denk gelen kısmının bedeli olması ve böylece aralarında eşitliğin gerçekleşmesi, fazla olan kısmının da gümüşün bedeli olmasıdır. Bu Hanefi Mezhebine ait bir görüştür.”⁵⁷

Bu fetvanın yerleşik fetvayla çeliştiği nokta şurasıdır: Yerleşik fetvada altın bütün ayarlarıyla altındır. Ayar farklılığına itibar edilmez. Ayar farklılığı da aslında altındaki katkılardan ileri gelmektedir. AAOIFI fetva kurulu bu fetvasıyla ayar farklılığına itibar etmiş farklı ayarlardaki saf altın oranı üzerinden değişim yapılmasını gerekli görmüştür. Bu da açıkça yerleşik fetvanın dışına çıkmak anlamına gelir. AAOIFI fetva kurulu bu fetvasını Hanefîler’in altın ile birlikte başka bir eşyanın değişiminde karşı bedeldeki altının eşyalı bedeldeki altından fazla olması şartına bağlamaktadır. Halbuki o fetvada alaşımdan ya da ayardan değil bedellerden birinde altının yanında fazla bir eşyanın

⁵⁶ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul: TKBB, 2018), 1265-1267.

⁵⁷ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 1282.

varlığından söz edilmektedir. Hatta o eşyanın değişimde devreye girmesi iki altın bedeli arasındaki eşitsizliği câiz kılmak içindir. Bu sebeple yukarıda anlatıldığı üzere İmam Mâlik bu işlemi uygun bulmamıştır.

Hayrettin Karaman, altın ve gümüşün para mı emtia mı olduğu konusunda farklı zamanlarda şöyle düşünceler serdetmiştir: İslâmiyette faiz haramdır. Değerli madenler ile kâğıt paralar ticarete mal bedeli (semen) olabilir yani bunlar mübadele aracıdır. Ancak paralar, altınlar ve gümüşler -eşit miktar ve değerde bile olsa- vadeli alınıp satılamaz ve faizle ödünç verilemez. Bunlar geçmişte verilen hükümlerdir. Bugüne geldiğimizde altın hakkında çağdaş İslâm hukukçularının üç yorumu vardır:

- a) Altın bugün de gerçek paradır. Külçe olsun, basılı olsun, ziynet altını olsun hepsi paradır. Vadeli alım satımı yapılamaz. Faizle ödünç verilemez.
- b) Ziynet altını artık para değil maldır. Vadeli alım satımı olabilir.
- c) Gümüş gibi altın da bugün bütün çeşitleriyle para olmaktan uzaklaşmış ve mal hükmüne geçmiştir. Para ya da başka mallarla serbestçe alınıp satılabilir.

Bu üç görüşten bahseden Hayrettin Karaman üçüncü görüşü hatalı bulur. Ona göre altının hala mahiyet ve fonksiyon açılarından para olma durumu en azından kısmen devam etmektedir. Dolayısıyla son görüş yanlıştır ve uygulanamaz. Fakat kendisi ziynet haline getirilmiş altınların para özelliğini kaybettiğini ifade etmiştir. Elbette ziynet altınını da sıcak para temini için mal gibi alıp satmak yine câiz olmaz. Yani ziynet altını üzerinden faizciliğe yeltenmek uygun değildir. Fakat bazı mezheplerde kadınların ziynet eşyaları aslî ihtiyaç sayılıp zekât düşmediğinden örfe göre miktarı tespit edilebilecek oranda bir altın ziynetin sarf hükümlerine bağlı kalınmaksızın vadeli ticareti yapılabilir. En azından bu hüküm tartışılabilir. Bununla birlikte fark gözetmeksizin altın ticaretini bütünüyle serbest kabul etmek açıkça faizciliğe izin vermek olur. Bu durumda ihtiyaç sahipleri kuyumcudan vadeyle altın alıp paraya çevirir ve işini görür. Ancak altını alırken vade sebebiyle fark öder. Bunu uygun görmek imkânsızdır⁵⁸.

Burada Hayrettin Karaman'ın altının işlendiğinde vasıf değiştirebileceğini ve kadınların ziynet olarak satın aldıkları mârufa uygun miktarda altının para

---

⁵⁸ Hayreddin Karaman, "Altın Vadeli satılamaz", Yenişafak, 23 Ekim 2014, (Erişim Tarihi 21.10.2020), <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/altin-vadeli-satilamaz-56550>

sayılmayabileceğini düşündüğü görülmektedir. Yani paralık vasfı altın ve gümüşte yaratılıştan değil kullanımdan kaynaklanmaktadır. İnsanların bu madenlere bakışı ve örfen kullanımı değiştikçe bunların para olma vasfı da değişebilir.

Hayrettin Karaman'ın konuya ilişkin düşüncelerini İslam İktisat Kongresi'ni değerlendirdiği üçüncü yazısında da görmekteyiz. Özetle şunları ifade eder: İslâm hukuku eserlerinde altın ve gümüş için yaratılıştan semen (mal değil, bedel, ödeme aracı, para) ifadesi kullanılır. Halbuki bu hüküm dinen kabulü zorunlu bir nassa dayanmamaktadır. Eski İslâm âlimleri kendi yaşadıkları dönemin örfüne göre böyle yazmışlardır. Halbuki bugün semeniyet yani neyin para olup olmadığı değişmiştir. Gümüş artık genel anlamda semeniyet vasfını yitirmiş, mal/metâ olarak kabul edilmiştir. Altın ise tartışmaya açıktır. İslam İktisat Kongresi'nde sonuç bildirgesini hazırlayan komisyon gümüş hakkında değerlendirmede bulunmamıştır. Altını ise basılı olsun olmasın nakit (semen, yaratılıştan para) olarak kabul etmiştir. Bugün fıkıh âlimlerinin çoğunluğu altını yaratılıştan nakit olarak kabul ettiklerinden yani altının para olma vasfını tartışmadıklarından heyetin bu konudaki hükmü en azından kendi içinde isabetlidir. Bu sebeple altını altın ile veya para karşılığında alıp satmada peşinlik şartı ittifakla kabul edilmiştir. Ancak heyetin görüşünü böylece sunan Hayrettin Karaman yazısını “gümüş ve altının yaratılıştan semen olması konusunu yeniden düşünmemiz ve doğru anlamamız gerekiyor” diyerek bitirmektedir⁵⁹.

İshak Emin Aktepe'nin doğrudan Hayrettin Karaman'dan özel olarak aldığını belirttiği bir görüşünde de konuyu şöyle değerlendirmiştir: Altının üç özelliği vardır: Altın ya özellikle uluslar arası planda ödeme aracıdır ya tasarruf aracıdır ya da kıymet ölçüm aracıdır. Altın bu üç özelliği bünyesinde taşıdığı müddetçe metâ olarak görülmez; para sayılır. Günümüzde külçe altın bu üç özelliği taşımakta olduğundan murâbaha yoluyla alınıp satılamaz. Yani taksit yapılamaz. Ziynet haline gelmiş altın ise külçe altından farklı değerlendirilir. Zira yukarıda zikredilen üç temel özelliği kaybolmuştur. Dolayısıyla metâyâ dönmüştür ve işlenmiş altın yani ziynete dönüşmüş altın taksitle alınıp satılabilir. Tarihte para sayılan gümüş artık paranın taşınması gereken üç temel özelliğini yitirdiği için metâ hükmündedir ve taksitli alım satıma konu olabilir. Aktepe,

---

⁵⁹ Hayreddin Karaman, “İslâm Ticaret Kongresi (3)”, Yenişafak, 25 Ekim 2015, (Erişim Tarihi 21.10.2020) <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/islam-ticaret-hukuku-kongresi-3-2022604>

Hayrettin Karaman'ın bu görüşünü yalnızca ihtiyaç için yani takı amaçlı bireysel alımlarla sınırladığını da belirtmiştir⁶⁰.

Karaman konuyla alakalı görüşünü bir başka yazısında ise şöyle beyan etmiştir: “Para sistemi değişmiş, gümüş tedâvül aracı olmaktan çıkmış, altının bu fonksiyonu kısıtlı hâle gelmiştir. Bu durum karşısında kâğıt para, mal değil, ödeme vâsıtası olmuş, zekât, faiz vb. ile ilgili hükümlerde nakit olarak değerlendirilmiştir”⁶¹.

Netice olarak Hayrettin Karaman'a göre altın ve gümüş para olma vasfını yaratılışlarından değil örften alır. Örfen altın ve gümüş para olarak kullanılmazsa metâya dönüşürler. Gümüş büyük oranda para olma vasfından uzaklaşmıştır. Altın ise aslî ihtiyaç miktarınca ziynet olarak vadeli alınıp satılabilir. Çünkü bu kadarlık altın para gibi alınıp satılmaz. Fakat yine de altın üzerinden faizcilik yapmaya müsaade edilmemelidir. Yani vadeyle altın alınıp nakde dönülecekse buna câiz denilemez.

Hayrettin Karaman altın ticaretinde işçilik ve ayar farklılığına itibardan yanadır. Her ne kadar kendisi bunun gerekçesini yazmamış olsa da büyük ihtimalle altınlarda işçilik ve ayar farklılığının bir gerçeklik olmasına istinat etmektedir. Ona göre elbette altının kuyumcuya nakit para karşılığında satılıp, ondan yeni (işlenmiş, ziynet haline getirilmiş) altını nakit para ile almak yani iki satış işlemi yapmak câizdir. Fakat günümüzde ayarı da göz önüne almak gerekiyor. Yani ayar farkı sebebiyle değeri eşit, ama gramajı eşit olmayan değişimler yapılabilir. Böylece Karaman klasik sarf teorisinde ayar ve işçiliğe itibar edilmez hükmünden ayrılmış olmaktadır. Ona göre bir miktar altını aynı ayarda olan, fakat işlendiği için sanat değeri bulunan altınla, sanat değeri kadar fazlasıyla değişmek de faiz değildir. Bu düşüncesiyle de işçiliğe itibar edilmesi gerektiğini yazmış olmaktadır. Ama yine de peşin para ile altın alıp para ile satma yolu daha ihtiyatlı olur⁶².

Hamdi Döndüren karşılıklı altın değişimlerinde eşitlik şartının olsa olsa aynı ayarlardaki altınlar arasında olabileceğini ifade etmiştir. Yani farklı ayarlardaki altınların değişiminde elbetteki eşitlik olamaz.⁶³ Dolayısıyla Döndüren, yerleşik fetvadaki

⁶⁰ İshak Emin Aktepe, *Katılım Finans*, (İstanbul: TKBB, 2017), 58.

⁶¹ Hayrettin Karaman, “Günümüzün Dini Problemleri ve Çözüm Yolları”, (Erişim Tarihi 22.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0963.htm>

⁶² Hayreddin Karaman, “Altın alışverişi nasıl olmalıdır?”, (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00154.htm>

⁶³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi* (İstanbul: Erkam, 2016), 334-335.

altınların kendi aralarında değişiminde ayar farklılığına itibar edilmez düşüncesine karşı çıkmış olmaktadır.

İzzeddîn Hatîb et-Temîmî, Abdusselâm el-Abbâdî, Yûsuf Ali Ğayzân, Vâsîf Bekrî, Saîd el-Hicâvî, Abdülkerîm Hasâvene ve Muhammed Ebû Yahyâ'dan müteşekkil fetva heyeti de şöyle bir karar yayınlamıştır:

رأى المجلس جواز بيع المصوغ من الذهب بجنسه متفاضلاً، ويجعل الزائد في مقابل الصنعة، سواء كان البيع حالاً أو مؤجلاً ما لم يقصد به الأثمان، وإلى هذا ذهب الإمامان ابن تيمية وابن القيم، وبه قال الحسن وإبراهيم والشعبي ومعاوية بن أبي سفيان والحسن البصري.

“Fetva meclisi işlenmiş ziynet halindeki altını kendi cinsiyle fazlalıklı satmayı câiz görmüştür. Buradaki fazlalık kuyumculuk işçiliğinin karşılığıdır. Burada para elde edilmeye çalışılmadığı sürece bu alım satım peşin de vadeli de olabilir. İki imam yani İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim da bu kanaattedirler. Hasan, İbrahim, Şa'bi, Muâviye b. Ebî Süfyân ve Hasan el-Basrî de bu görüştedir.”

Fetvanın gerekçelerini heyet şöyle sunmuştur:

- Mübah altın işçiliğiyle artık ilgili eşya, elbise ve ticarî mala dönüşmüş olur; para olmaktan çıkar. Bunlarda artık riba gerçekleşmez. Çünkü bunlar artık para vasfını kaybetmişlerdir. Ticaret için hazırlanmışlardır. Bu durumda da kendi cinsiyle fazlalıklı değiştirmekte sakınca olmaz.
- İşlenmiş altın elbette işlenmemiş altından daha değerlidir. Bu sebeple fazlalıklı satılıp fazlalığın kuyum işçiliğine bedel sayılması câizdir.
- Eğer işçiliğin değeri olmazsa insanlar kuyum işi yapmayı bırakırlar. Çünkü yaptıklarının karşılığını almalarının câiz olmadığı söylenmektedir. Bu da insanların maslahatına terstir.
- Bunu yasaklayan rivayetler doğrudan altın ve gümüşün para olduğu durumlarla ilgilidir. Eğer bunlar para olmaktan çıkmışlarsa artık o hüküm geçerli olmaz.⁶⁴

Mısır Müftüsü Ali Cuma döneminde Dâru'l-İftâ, böyle bir alım satımda bedeller arasında eşitliğin şart olmadığını ve aynı şekilde işçilik sebebiyle ziynet eşyasına dönüşen

⁶⁴ Aliftaa, “Hükümü bey'i'l-mesûğî mine'z-zehebi bi cinsihî mütefâdîlen”, (Erişim Tarihi 09.04.2022) <https://www.aliftaa.jo/Decision.aspx?DecisionId=80#.YIEkKdJBzIU>

altının metâdan farkı kalmadığını ve veresiye mübadelesinde sakınca olmayacağını söylemiştir.⁶⁵

İbrahim Paçacı da altının artık kısmen para olma vasfını kaybettiğini düşünenlerdendir. Ona göre sadece devlet ve belli kurumlarca basılan altın paralarla külçe altınlar para olma vasfını korumaktadır. Bunların resmî para karşılığı alım satımında sarf hükümleri geçerlidir. Bunların dışındaki altın ürünler ise artık para değil eşyadır. Dolayısıyla diğer eşyalar gibi vadeli de alınıp satılabilirler. Paçacı'ya göre para şöyle tanımlanabilir: “Devlet tarafından çıkarılan, mal ve hizmet satın alma gücüne sahip, tasarrufların gerçekleştirildiği, borçların ödenip alacakların tahsil edildiği, değer ve fiyat hesaplamalarında yararlanılan, herkes tarafından kabul gören bir değişim aracıdır.” Paranın kendisi doğrudan amaç değildir. O ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin elde edilmesini sağlayan araçtır. Rivayetlerde dinar ve dirheme atıf yapılması paranın mutlaka altın ve gümüşten olacağı anlamına gelmediği gibi altın ve gümüşün de her zaman para olacağı anlamına gelmez. Paranın hangi madenden olacağına dair dinde bir belirleme yoktur. Bu noktada İbn Teymiyye'nin şu görüşüne atıf yapar:

وَأَمَّا الدِّينَارُ وَالْدِّرْهَمُ فَمَا يُعْرَفُ لَهُ حَدٌّ طَبْعِيٌّ وَلَا شَرْعِيٌّ بَلْ مَرْجِعُهُ إِلَى الْعَادَةِ وَالْإِصْطِلَاحِ؛ وَذَلِكَ لِأَنَّهُ فِي الْأَصْلِ لَا يَتَعَلَّقُ الْمَقْصُودُ بِهِ؛ بَلْ الْغَرَضُ أَنْ يَكُونَ مَعْيَارًا لِمَا يَتَعَامَلُونَ بِهِ وَالْدَّرَاهِمُ وَالْدَّنَانِيرُ لَا تُقْصَدُ لِنَفْسِهَا بَلْ هِيَ وَسِيلَةٌ إِلَى التَّعَامُلِ بِهَا وَلِهَذَا كَانَتْ أَثْمَانًا؛ بِخِلَافِ سَائِرِ الْأَمْوَالِ فَإِنَّ الْمَقْصُودَ الْإِنْتِفَاعَ بِهَا نَفْسِهَا

“Altın ve gümüş para konusunda ne doğal ne de dinî bir tanım bulunmaktadır; bunların para olması insanların uygulamaları ve kabullerine dayanmaktadır. Çünkü bunların bizzat kendileri amaçlanmaz; aksine bunlar işlemlerde ölçü olarak kullanılmak için istenir. Başka bir ifadeyle altın ve gümüş paralar amaç değil, hukukî işlemlerde araçtırlar. Bu sebeple bunlar değer ölçüsüdür. Diğer mallar ise, bizzat kendilerinden yararlanmak için istenir.”⁶⁶

Paçacı, altının para olduğunun iddia edilmesinin olsa olsa paranın gerçekten altın ve gümüş olduğu çağlarda veya altın standardı döneminde geçerli ve makul görülebileceğini günümüzde artık altın ve gümüşün para olmadığını; paranın tanımı, özellikleri ve fonksiyonları göz önünde bulundurulduğunda altının para olmadığını

⁶⁵ Mustafa Çakır, “Altın ve Gümüşün Kendi Cinsi ile Mübadelesinde Kalite ve İşçilik Farkı Meselesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 32 (2018): 56.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *Mecmûu'l-fetâvâ*, 19: 251-252.

ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Ona göre paranın genel kabul görmesi, yurtiçi ve yurtdışında resmen tanınıp kullanılması, yeknesak, tekbiçimli, değişik miktarlardaki ödemelerin yapılabilmesi için kolayca bölünebilir ve birbirine dönüşebilir olması gerekir. Para, mal veya hizmetlerin değer ölçüsüdür. Altın ise hem insanların örfünde, hem de kanun nazarında artık para değildir ve günümüzde geçerli olan kâğıt paradır. Modern ekonomilerde egemen olan para sistemi budur. Kâğıt paranın altın ile bir ilişkisi kalmamıştır. Sonuç olarak altının paralık vasfını koruyup korumadığı hususunda devlet veya belirli kurumlarca basılan altın para ve külçe altın ile ziynet ve altın eşyanın birbirinden ayrılmasının uygun olacağını; bunlardan birincisinin para olma vasfını devam ettirdiğini ama diğerinin para olmayıp ticaret eşyası olduğunu söylemiştir.⁶⁷

Beşir Gözübenli, “İslâm Borçlar Hukukunda Altın İle İlgili Hükümler” adlı tebliğinde altının para olduğunu ispatlamaya çalıştıktan sonra kredi kartıyla yapılan satışlarda bedelin kuyumcunun hesabına anında geçmemesi konusunu çözümlemek zorunda kalmıştır. Şöyle demiştir:

*“Kuyumcu, pos cihazını aldığı bankaya talimat vererek, işlem yapıldığı anda paranın derhal (en erken) hesaba aktarılması talimatı vererek, hükmi kabz ile peşin satış yapmış sayılır. İşlemin tabiatı gereği gecikmeler hükmi kabzın gerçekleşmiş olmasına engel teşkil etmez. Bu tür bir işlemle kuyumcu, adeta mevduat hesabına bağlı banka kartıyla peşin satış yapmış olur.”*⁶⁸

Böylece Gözübenli aslında bağlı kalınmasını ve teslim olunmasını istediği ve neredeyse mütevatir gibi vafettiği rivayetlerin temel şartı olan “yeden bi yedin” ilkesini esnetmiş olmaktadır. Yani zamanın şartlarına uyarak hadisin bu kısmında esneklik gösterirken altının artık para olma vasfından önemli ölçüde sıyrıldığı noktasında muhafazakâr davranmaktadır.

Konu hakkında klasik görüşten farklı bir değerlendirme de Ahmet Yaman’dan gelmiştir. Ona göre takı amacıyla sahip olunan, nakde çevrilmesi düşünülmeyen ve alım satımında değer farkı sebebiyle çokça zarar edilen 14 ayar ve daha düşük ayarlardaki ziynet eşyaları metâdır. Yaman, altının elde bulundurulma amacını ya da

⁶⁷ İbrahim Paçacı, “Altın Para Faiz İlişkisi ve Altının Vadeli Satışı”, (Erişim Tarihi 09.04.2022) <http://ibrahimpacaci.com.tr/index.php/makaleler/9-altin-para-faiz-iliskisi>

⁶⁸ Beşir Gözübenli, “İslâm Borçlar Hukukunda Altın İle İlgili Hükümler”, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III 10-12 Aralık 2010, (Afyonkarahisar, 2013)*, 479.

bozdurulduğunda aşırı değer kaybedip kaybetmediğini merkeze almıştır. Yaman hadislerdeki bilgiye dayalı görüşleri şöyle değerlendirmiştir: Değer ve karat/ayar farkı olmaksızın bütün altınlarda da değişimde eşitlik ve peşinlik şartının geçerli olduğunu söylemek bir ictihaddır. Bu içtihat eğer gerçekten ehlinden sadır oluyorsa elbette saygı duyulur. Fakat bu içtihadı yapanlar acaba kendi sahip oldukları 22 ayar 100 gr. altını, kuyumcuda 14 ayar 100 gr. altın takı setiyle takas eder mi? Yahut da 100 gr. ağırlığındaki 14 ayar altın takı setini kuyumcuya getirip, aynı ağırlıkta 22 ayar altın bilezik almak istediğini söyleyebilir mi? Kesinlikle ikisi de mümkün olmaz. Çözüm nedir? O içtihadı yapana göre çözüm kaliteli hurma ile adi hurma değişiminin paralı satış yoluyla yapılmasını emreden hadise istinaden eldeki altınların parayla satılıp o parayla diğer altının alınmasıdır. Halbuki rivayetteki işlemin amacı aldanmayı ve zulmü önlemek ve para ekonomisini canlandırmaktır. Yaman kendi yaklaşımının yerleşik hale gelmiş genel amaç farkını odağa aldığı ve işlemlerin piyasa güvenliği sağlanmış standart altın pazarında cereyan edeceği önbilgisine dayandığı için söz konusu hadisin amacına aykırı olmadığını ifade eder. Ayrıca İslâm fukahâsı da insanların örfüne ve yerleşik piyasa algısına itibar ederek hükümler koymuşlardır. Yaman şöyle devam eder:

“Mesela, Hanefiler, felseler arasında fazlalık ribasının (ribe'l-fadl) cereyan etmeyeceğini söylerken, piyasanın algısını gerekçe göstermişlerdir. Daha açık ifadesiyle bakır veya bronz paraların, aynı ağırlıkta ve maden değerinde olmasına rağmen bölgeler arasındaki itibarı ve alım gücündeki farklılığına binaen, biri diğerinden fazla olarak değişimine cevaz vermişlerdir. Aynı şekilde bu paraların altın veya gümüş paritesi (değer eşitliği) de pazarın bunlara verdiği değere göre tespit edilmiştir. Demem odur ki, piyasanın sömürüye yol açmayan yerleşik kuralları anlamlıdır ve fakihin hüküm üretme sürecinde etkindir. Nitekim “Nasın isti'mali bir hüccettir ki onunla amel vacib olur”. Fıkhnın hayatla buluşması için de bu bir gerekliliktir.”⁶⁹

Altın ve gümüşün para olup olmadığı konusunu eserinde inceleyenlerden biri de İshak Emin Aktepe'dir. Ana hatlarıyla görüşü şudur: Gümüş bütün halleriyle paralık vasfını yitirmiş ve emtiaya dönüşmüştür. Çünkü gümüş bugün ne mübadele aracıdır, ne değer ölçüm aracıdır, ne de tasarruf aracıdır. Diğer emtialar ne ise gümüş de artık öyledir.

⁶⁹ Yaman, Ahmet, “Altın Para Mıdır? Ya da Hangi Altın Paradır?”, (Müzakere), *Fıkhî Açından Finans ve Altın İşlemleri – Tartışmalı İlmi Toplantı (27-28 Nisan 2012, Meram-Konya)*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 437-444.

Külçe olsun basılı olsun ziynet olsun hiç kimse gümüşü para gibi görmemektedir. Antika niteliğindeki altın paralar, süs eşyaları ve ziynetler kesinlikle kıymetlidir ve para değildir. Çünkü bunların değeri içerdikleri altından değil antika eser olmalarından kaynaklanmaktadır. Hiç kimse antika altın bir eşyayı içindeki altını hesaplayarak almaz. Antika ürüne verilen para eşyanın içerdiği altının kat kat üstünde olur. Dolayısıyla hiç kimse antika altın bir eşyayı para gibi kullanmaz. İşçilikle ziynete dönüşmüş hangi ayarda olursa olsun altınlar da para değildir. Zira insanlar ziynet eşyalarını da para gibi değerlendirmezler. Hiç kimse ziynet eşyasıyla alım satım yapmaz ve yine hiç kimse ziynetleri malların değerini ölçmekte kullanmaz. Bilakis ziynetlerin değeri parayla ölçülür. Ziynetlerin ayar ve işçilik farkına da itibar edilmelidir. Bunların birbirleriyle değişimlerinde eşitlik şart değildir. Çünkü hiç kimse ayarı düşük bir altını ayarı yüksek altınla işçiliksiz altını işçilikli altınla eşit değiştiremez. Bu insanlığın fitratına ve ticaretin doğasına aykırıdır. Fakat külçe ve gram şeklindeki altınlar para kabul edilebilir. Onun da dayanağı altın ve gümüşün para olup olmadığına dinin değil örfün karar vereceğidir ki örfen ziynet ve gümüş emtialara para demek mümkün değildir.⁷⁰

Altın ve gümüşün kendi cinsiyle alım satımında işçilik ve ayar farkına itibar edilip edilmeyeceği konusunu bir makalesinde işleyen Mustafa Çakır konuyla alakalı bütün görüşleri ve delillerini serdettikten sonra farklı değerlerdeki altınların mübadele edilmesi gerektiğinde altınların para karşılığı alınıp satılıyor görüntüsüne büründürülmesini en ihtiyatlı yol olarak önermektedir. Buna göre ilk alım satımında altın kuyumcuya verilir ve bedeli belirlenir; sonra bu bedelle ikinci altın alınır. Burada paranın taraflar arasında gidip gelmesine lüzum yoktur. Çünkü bu, olsa olsa şekli bir muamele olur⁷¹ ki aslında anlamsızdır. Bu görüşüyle Mustafa Çakır da aslında yerleşik görüşün dışına çıkmaktadır. Onun bu görüşüyle aslında ağırlıkları, işçilikleri ve ayarları farklı iki altın bedeli gayet rahat aynı anda değişebilir olmaktadır. Hülasa Çakır'ın görüşü de yerleşik fetvadan bir kurtuluş çabasıdır.

Altı mal hadisi hakkındaki bir makalesinde Oğuzhan Tan da vardığı neticeyi şöyle ifade etmektedir:

---

⁷⁰ Aktepe, *Katılım Finans*, 59.

⁷¹ Mustafa Çakır, “Altın ve Gümüşün Kendi Cinsi ile Mübadelesi”, 65.

“Fazlalık ribası, para ya da para olarak kullanılan mallar arasındaki değişimlerde geçerlidir. [...] Günümüzde altın alım satımlarında (vadeli, kredi kartıyla, cumhuriyet altınıyla işçiliği olan gerdanlık veya bileziğin değişiminde), altına mutlak surette para olarak bakılmamalıdır. Altının ve gümüşün yaradılıştan para olduğu şeklindeki görüşün dinî bir temeli yoktur. Bunlar zaman içerisinde diğer mallar gibi bir mala dönüşebilir.”⁷²

Hâsılı Tan’a göre de artık ziynetleri para saymanın yeri yoktur. Altın ve gümüşün yaradılıştan para oldukları düşüncesi de hiçbir dinî temeli olmayan yersiz bir iddiadır. Ziynetler maldır ve diğer mallar nasıl alınıp satılıyorsa bunlar da öylece alınıp satılabilmelidir.

Yusuf Erdem Gezgin, altın mübadeleleri üzerine hazırladığı doktora çalışmasında işçilik için altın bedellerden birine altın cinsinden fark eklemeyi fazlalık ribası olarak değerlendirmemiştir. Şöyle der: “İşçilik ücretine mukabil tahsil edilen ve müşterinin altının orijinal milyeminde bir karşılığı olan bedelin kanaatimizce fazlalık ribası olarak telakki edilmesi isabetli değildir.”⁷³

Zeynelabidin Hayat, altı mal hadisi bağlamında faiz tartışmaları hakkındaki çalışmasında altın ve gümüşün para olma vasfı hakkında yazdıklarını şöyle tamamlamaktadır:

واخلاصة أن الذهب و الفضة وإن كانا أثمانا اصطالحية وليس خلقا وعلى الرغم من أن ثمنية الفضة قد زالت إلا أن الحفاظ على ثمنية الذهب أمر ضروري لتطبيق النصوص الشرعية، وذلك ما لم يوجد سبب قاهر يبطل هذه الثمنية.

“Hülasa altın ve gümüş her ne kadar para olarak değerlendirilmişlerse de bu durum insanların öyle kullanması sebebiyle böyledir yoksa bunların yaradılıştan para olduğu söylenemez. Üstelik gümüşün para olma vasfı artık kaybolmuştur. Fakat altının para niteliği devam ediyor demek zarurîdir. Çünkü dinî naslar bunu

⁷² Oğuzhan Tan, “Ekonomik Realite Temelinde: Altı Sınıf (Esnâf-ı Sitte) Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/2 (2010): 184-185.

⁷³ Yusuf Erdem Gezgin, *Altın Mübadele İşlemleri* (İstanbul: Hayat, 2020), 246.

*gerektirmektedir. Fakat yine de altının para olma vasfını da yok eden esaslı bir sebep ortaya çıkarsa durum değişir.”*⁷⁴

Ayrıca Hayat, fukahânın sarfı paraların birbiriyle alım satımı diye anladıklarını fakat zaman ilerledikçe durumun değiştiğini, gümüşün ve işçiliğin değerine etki ettiği ziyet eşyalarının para niteliğini kaybettiğini, bunların artık ticaret eşyası gibi muamele gördüğünü, satın alınan bir ziynetin aynı gün geri satılmak istendiğinde bedelinde büyük fark oluştuğunu, bunun da ziynetin para olmadığına delalet ettiğini söyleyerek gümüşün ve işçiliğin kıymetine fazla tesir ettiği ziynet eşyasının kendi cinsiyle fazlalıklı değişebileceğini ifade etmiştir. Fakat hem fazlalık hem vade olursa işlem câiz olmaz demektedir.⁷⁵

Günümüzde kuyumculuk örfü de yerleşik fetvanın hilafıdır. Çünkü farklı ayar ve işçilikteki altınları eşit değiştirmek imkânsızdır. Düşük ayardaki altınla yüksek ayardaki altını ya da işçilikli altınla işçiliksiz altını eşit miktarda değiştirmek mümkün görünmemektedir. Bugün kuyumcуда satılan altınlar satıldıkları andan itibaren kuyumcular indinde hurda olarak değerlendirilir. Ayrıca karşılıklı altın değişimlerinde altınların has halleri (24 ayar) eşitlenir ve yeni altına işçilik değeri kadar altın kıymeti biçilir. Hâsılı kuyumculuk sektöründe tarafların hakkaniyete uygun altın değişimi ancak bu şekilde sağlanmaktadır. Bunun haram olduğunu söylemek ve hangi ayarda olurlarsa olsunlar ya da hangi işçilikle işlenmiş olurlarsa olsunlar karşılıklı altın değişimleri mutlaka eşit olmalı demek hem kuyumculukta kabul edilmez hem de taraflardan birine açıkça haksızlık anlamına gelir. *İslâm’da Kuyumculuk* adlı çalışmada kuyumcu esnafına hassasiyet çağrısında bulunup ince detaylara dikkat çeken Mehmet Çetin de eserinin bir yerinde sarftaki eşitlik kuralıyla alakalı şu cümleyi kurmaktadır: “Buradaki eşitliği hasda eşitlik şeklinde anlamak daha isabetlidir.”⁷⁶ Yani Çetin’e göre has altın milyemleri eşit olduğu takdirde farklı ayarlardaki altınlar fazlalıklı değişebilir. Halbuki bu görüş de yerleşik fetvaya aykırıdır. Yerleşik fetvada has altın diye bir şey yoktur; bütün altınlar aynıdır.

⁷⁴ Zeynelabidin Hayat, “Esnâf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 283-284.

⁷⁵ Hayat, “Esnâf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları”, 291.

⁷⁶ Mehmet Çetin, *İslâm’da Kuyumculuk* (Ankara, Hayat, 2018), 66.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA KUYUM İŞLEMLERİ

Kuyumcular kıymetli ürün satıcılarıdır. Bununla birlikte faiz yasağı bakımından riskli bir alanda çalışırlar. Dikkatli ve özenli iş görmek zorundadırlar. Alım satımını yaptıkları ürünlerin kıymeti sebebiyle küçük hataları bile büyük zararlar doğurabilir. Ayrıca kuyumcular sadece ribevî ürünleri değil ribevî olmayan ürünleri de satarlar. Yani hem altın, gümüş ve döviz satarken hem de elmas, pırlanta, yakut gibi taşları, bu değerli taşların kullanıldığı taşlı ürünleri ve altın kaplama saat gibi ürünleri satarlar. Bu arada bunları günümüz imkânlarıyla bankacılık hizmetleriyle birlikte satarlar. Bu da klasik dönem fukahâsının değerlendirmeleriyle kimi zaman çatışır. Dolayısıyla kuyum işlemlerinin fikhî açıdan ayrı ayrı ele alınması icap eder.

A. Kıymetli Taş Ticareti

Kuyumcular kıymetli taş ticareti yaparlar. Kıymetli taşların alım satımı sarf kurallarına tâbi değildir. Çünkü bunlar para değildir ve hiçbir zaman para olarak görülmemişlerdir. Bunların aşırı değerli olması, çabuk nakde çevrilebilmesi, alım satım fiyatı arasında büyük farklar bulunup bulunmaması ve yatırım amacıyla kullanılması hükmü değiştirmez. Temel kural şudur: Naslarda açıkça haram kılınmamış ya da açıkça haram kılınmış bir şeye kıyas yapılamayan varlıkların ticareti helaldir ve genel ticaret kurallarına tâbidir. Eşyada, akitlerde ve şartlarda aslolan ibâhadır ve sıhhattir. Kıymetli taş ticaretini de ne yasaklayan bir nas vardır ne de bunlarla illet birliği olan bir şey yasaklanmıştır. Kıymetli taşların alınıp satılması sırasında bedellerin peşin olması ya da aynı cins bedellerin eşit olması gibi bir şart yoktur. Değerli taşların işçiliklisi işçiliklisi, karatı yükseği veya düşüğü tarafların anlaşmasına göre istenildiği gibi değiştirilebilir. Taraflar bu türden eşyanın satışını alışverişi diğer şartlarına uygun olarak istedikleri gibi

yapabilirler. Vadeli bedelle değerli taş alabilirler; vadede teslim edilmek üzere değerli taş siparişi verebilirler. Kredi kartıyla ister tek çekim olsun ister taksitle olsun değerli taş alınıp satılabilir. Bu türden taşlar eğer özel el işçiliği gerektiriyor yani fabrika üretimi gibi seri üretilmiyorsa kıymetli mal kapsamına girerler. Bu durumda selem akdine değil, istisna yani eser sözleşmesine ya da kira akdine konu olurlar. Yani her iki bedelin de vadeli olması mümkün olur. Eğer kuyumcu elindeki değerli işçisiz taşları kestirmek isterse bu durumda taş ustasına işçilik bedeli öder. Bu işlem kira olur. Eğer taşı hem işleyip hem satan kişiden bunları alacaksa istisna akdi yapılır. Böylece taş ustasına sipariş verilmiş olur. Üretici olmayıp yalnızca değerli taşları alıp satanlardan temin edilecek taşlarda ise diğer kıymetli malların alım satımındaki şartlar geçerli olur. Taşın niteliklerinin tam olarak belirlenmesi icap eder. Bu arada değerli taşların erkekler ya da kadınlar tarafından alınmasında da hiçbir sakınca yoktur. Bunların erkeklere satımının dinen haram olduğuna dair hiçbir beyan bulunmamaktadır. Erkeklere yönelik süs eşyası haline getirilmiş elmas ve pırlanta türü eşyaların kullanımı ve ticareti de meşrûdur. Zira kesin yasak ve kıyas imkânı yoksa dinen aslolan mubahlıktır. Allah bu türden varlıkları yaratmış ve insanlar da bunlara rağbet göstermiştir. Allah bunların kullanımına yönelik yasak koymamıştır. O halde erkekler de kıymetli taşları alabilir ve kullanabilirler. Burada dikkat edilecek husus ilgili pırlanta ve elmas türü ziynetin kadınlara özgü olmaması ve erkeğin kadınlara benzediği izlenimi vermemesidir. Çünkü İslâm'da erkeğin kadınlaşması kadının erkekleşmesi câiz görülmez. Rivayete göre Resûlullah kadınlaşan erkekleri ve erkekleşen kadınları lanetlemiştir.⁷⁷ Bu bakımdan ilgili ziynetin erkeği kadınlara benzeten bir yapısı olmamalıdır.

B. Taşlı Altın ve Gümüş Ziynet Ticareti

Kuyumculukta iki tür taşlı ürün bulunmaktadır:

- 1- Taşlı ürünün taşı, taşı tutan altın ve gümüş kısımdan değerli olabilir.
- 2- Taşlı ürünün taşı, taşı tutan altın ve gümüşten değersiz olabilir.

Kuyumculuktaki örf şöyledir: Taşlı ürünün taşı, taşı tutan altın ve gümüşten değerli ise bu durumda taşın ehemmiyet verilmekte altın veya gümüş kısım tâli kalmaktadır. Bu durumda satılan eşyanın aslında taş olduğu düşünülmekte altın ve gümüşün değeri ise fiyata kısmen yansıtılmaktadır. Taşlı ürünün taşı onu tutan altın ve

---

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 28.

gümüşten değersizse altın ve gümüşün fiyatı alınmakta ve taş kısmen bedel biçilmektedir.

Konuya dair Fadâle b. Ubeyd'den şöyle bir rivayet aktarılmıştır:

اشْتَرَيْتُ يَوْمَ خَيْبَرَ قِلَادَةً بِاثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا، فِيهَا ذَهَبٌ وَخَزَرٌ، فَفَصَّلْتُهَا، فَوَجَدْتُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ اثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: لَا تُبَاعُ حَتَّى تُفَصَّلَ

“Hayber günü 12 dinara bir gerdanlık aldım. Gerdanlık altın ve değerli taşlardan üretilmişti. Ben taşlarla altını birbirinden ayırdım. Bir de baktım ki gerdanlıkta 12 dinardan fazlası var. Bunu Resûlullah’a söyleyince “*Bunları ayırmadan satmayın*” buyurdu.”⁷⁸

Tirmizî hadisi aktardıktan sonra bu rivayetle amel etme konusunda sahâbe ve sonraki ulemâ arasında ihtilaflar bulunduğunu ifade etmiştir. Bazıları (İbnü’l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk) taşlı ürünlerde mutlaka taşla diğer madenin ayrıldıktan sonra satılmasını gerekli görürken bazıları bunu lüzumlu görmemişlerdir.

Mâzerî’nin (ö. 536/1142) aktardığına göre İmam Mâlik’e göre altın ve gümüş ile birlikte başka bir varlık varken bunların kendi cinsinden altın ve gümüşle alım satımı yapılamaz. Çünkü bu durumda ister istemez iki altın ve iki gümüş arasında mutlaka fazlalık meydana gelir. Tek altın şeklindeki bedel karşı tarafın bütününe bedel olur ki ayrıca bedeller arası eşitlik de sağlanmamış olur. Fakat İmam Mâlik bu fetvasından kılıçları istisna etmiştir. Ona göre kılıç gümüşle süslü olsa ve gümüş mukabili satılsa câizdir. Mâzerî bu fetva için şu gerekçeyi sunmuştur:

لأنَّ الشرع أباح تحليلته، ونزعه يشق وهو قليل تبع والأتباع غير مقصودة في العقود

“Çünkü İslâm dininde kılıcın süslenmesi câizdir. Bu süsü kılıçtan sökmek zordur. Ayrıca süs, kılıca nazaran azdır ve kılıca tâbidir. Tâbi olanlar da akitlerde amaç değildir.”

Ebû Hanîfe ise tek altın veya gümüş bedelin miktarı, başka varlıkla birlikte olan altın veya gümüşün miktarından fazlaysa bu alım satımın câiz olacağını ifade etmiştir.

⁷⁸ Müslim, Ebû’l-Hüseyin el-Kuşeyrî, *Sahîh* I-V (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki) (Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955), 3: 1213; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen* I-IV (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, ths.), 3: 249; Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* I-V (Mısır: Matbaatu Mustafa el-el-Bâbî el-Halebî, 1975), 3: 548.

Böylece tek altın veya gümüş bedeldeki altın ile eşyalı altın veya gümüşün miktarları eşitlenmiş olacak ve fazlalık altın veya gümüş eşyaya bedel olacaktır. Hanefiler Fadâle hadisinde gerdanlıktaki altınların fazla oluşu sebebiyle Resûlullah'ın buna müsaade etmediği yanıtını vermektedirler. Bazı kimseler ise burada hiç eksikliğe fazlalığa bakmaksızın doğrudan alım satımı câiz görmüşlerdir. Tahâvî (ö. 324/936) ise Fadâle hadisini müslümanların ganimetlerin paylaşımı ve alım satımı sırasında aldanmamaları amacına bağlamıştır.⁷⁹

Altın ve gümüşle birlikte başka bir varlık varsa bunların vadeli satımında da tartışmalar vardır. Mâlikîlerden bazıları örneğin altın işlemeli bir elbisenin içindeki altınların değeri elbisenin toplam değerinin 1/3'ü ve daha azı ise o zaman bu elbisenin dinar karşılığı peşin ya da dinar veya dirhem karşılığı vadeli satımında beis görmemişlerdir.⁸⁰

Konuyu özetleyenlerden biri Nevevî'dir (ö. 676/1278):

a) Fadâle hadisi altınla başka varlığın altın karşılığı ancak altınla diğer varlığın ayrılması suretiyle satılabileceğini göstermektedir. Altınla diğer taraftaki altın, altın alım satımının şartlarına göre mübadele edilir. Diğer varlıkla altın ise istenildiği gibi el değiştirebilir. Benzer hüküm gümüş, buğday, tuz gibi diğer ribevî mallar için de geçerlidir. Buna “müddü acve meselesi” denilir. Yani bir müd acve hurmasıyla bir dirhem, iki müd acve hurmasına ya da iki dirheme karşılık satılır mı? Bu işlem Fadâle hadisine dayanılarak uygun bulunmamıştır. Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, seleften âlimler, Şâfiî, Ahmed, İshâk, Muhammed b. Abdilhakem el-Mâlikî'nin bu kanaatte olduğu nakledilmiştir.

b) Altınla başka varlığın, altın karşılığı satımında tek altın bedel, diğer taraftaki altından fazla ise işlem câizdir. Ona eşit ya da daha azsa işlem câiz olmaz. Bu da Ebû Hanîfe'nin, Sevrî'nin ve Hasan b. Sâlih'in görüşüdür.

c) Altınla işlenmiş kılıcın altın karşılığı satımı câizdir. Ayrıca bir varlıktaki altın, varlığın kendisine tâbi ise bu varlığın da altın karşılığı satımı câizdir. Bunun takdirini ise şöyle yapmışlardır: Bir varlığın toplam değeri ile o varlıktaki altının değeri arasında 1/3

⁷⁹ Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Mu'lim bi fevâidi Müslim* I-III (ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1991), 2: 305-306.

⁸⁰ Kâdî İyâz, *İkmâlû'l-Mu'lim*, 5: 274.

oranı ve daha aşağısı söz konusu ise altın varlığı tâbidir. Bu da İmam Mâlik ve ashâbı ile başka bazı âlimlerin görüşüdür.

d) Altınla başka varlık, altın karşılığı istenildiği gibi alınıp satılabilir. Hammâd b. Ebî Süleyman bu görüştedir.⁸¹

Sonuç olarak her ne kadar rivayette altınla diğer varlığın, altın karşılığı ancak ayrılarak satılması hükmü yer alsa da ulemâ büyük ihtimalle bunun çoğu zaman mümkün olmaması sebebiyle ya da varlığın aslî değerine zarar vermeden bunu yapmanın zorluğu dolayısıyla altınla başka varlığı altın karşılığı satmaya çeşitli şekillerde izin vermişlerdir. Hanefîlerin tek altın bedelin fazla olması şartı uygun görünmektedir. Fakat Mâlikîlerin asıl tâbi ayrımı yaparak meseleye bakması daha ufuk açıcı görünmektedir. Buna göre bir varlıktaki altın ve gümüş oranı asıl değil tâbi ise yani değerinin 1/3'ü kadarsa o zaman o varlığı altın saymayıp diğer varlık saymak daha doğru görünmektedir. Hatta nakledildiğine göre Ebû Hanîfe'nin hocası Hammad b. Ebî Süleyman'ın mutlak icazeti söz konusudur.

Buradan hareketle taşlı mücevheratta eğer altın ve gümüşün değeri taşın değeri yanında tâbi durumda kalıyor ise işlem sarf değil alım satım kurallarına tâbi olur. Böyle değil de aslen satılan altın ve gümüşse yani taş tâbi konumundaysa bu takdirde altın ve gümüş ziynetleri de para sayanlara göre işlem sarf kurallarına göre yapılmalıdır. Altın ve gümüş ziynetleri metâ sayanlar ise taşlı mücevheratı tam anlamıyla metâ sayarlar. Çünkü kıymetli taşlar zaten metâdır ve mücevherde taşın da ilave katkısı olmaktadır. Altın ve gümüş ziynetlere metâ diyen bir kişi taşlı mücevherata bi tarîkil evlâ metâ der.

C. Altın ve Gümüş Ticaretinde Hükmî Kabz

Akitlerin amacı akdin konusu üzerinden tarafların karşılıklı menfaat elde etmesini sağlamaktır. Satıcı sattığı malın bedelini isterken, alıcı da aldığı malı kullanmayı arzu eder. Bunun yolu da o varlığı kabzetmektir. Kuyumculukta da alım satım işlemlerinin temel amacı iki bedelin taraflarca karşılıklı el değiştirmesidir. Kuyumcu sattığı ürünün bedelini alıp kâr sağlamak isterken müşteri de aldığı üründen yararlanma imkânı elde eder. Kabzın ertelenmesi bazı akitlerde mümkün olmakla birlikte bu erteleme mukabili bekleyen taraf başka kazançlar sağlamaktadır. Örneğin vadeli satımlarda vadeyi bekleyen

---

⁸¹ Nevevî, *Minhâc*, 11: 17-18.

taraf alıcı ise fiyatta indirim almakta satıcı ise vade farkı uygulamaktadır. Fakat bu durum sarf akitleri için geçerli değildir. Sarf akitlerinde bedeller akit meclisinde karşılıklı teslim tesellüm edilmelidir. Kabz ile birlikte varlıkta tasarruf imkânı kabzedene geçtiği gibi varlığın tazmin sorumluluğu da ona ait olmaktadır.

Bir varlığın ne şekilde teslim tesellüm edileceği örfe bağlıdır. Geçmişte kabz çoğunlukla bedellerin alıcı ya da satıcıya elden teslim edilmesi şeklinde oluyordu. Elbette varlığın niteliği de kabzın şeklini belirlemekteydi. Örneğin bir arsanın ya da konutun teslimiyle altın ve gümüşün teslimi aynı olmazdı. Konutun boşaltılıp anahtarının teslim edilmesi kabz anlamına gelirken altının doğrudan muhatabın eline verilmesi kabz sayılmaktaydı.

Günümüzde teslim tesellüm daha da ayrıntılı değerlendirilmek durumundadır. Bu itibarla AAOIFI fıkıh kurulu kabzı şu şekillerde izah etmiştir: Teslim tesellümde örf esastır. Taşınmazların hakiki teslimi tasarruf imkanı verilmesiyle gerçekleşir. Taşınırın hakiki teslimi ise muhataba fiziken teslim etmeyle olur. Bir malı ayırıp müşterisine gelip alabileceğini söylemek hükmen teslimdir. Bir varlığa ipotek ya da rehin koymak da hükmen teslimdir. Kişi adına düzenlenen konşimento ve antrepo makbuzlarını teslim etmek de hükmen teslim sayılır. Bir varlığın muhataba akitten evvel verilmiş olması da akitte teslim anlamına gelir.⁸² Yine AAOIFI hükmî teslimi detaylandırdığı bir noktada şunları söylemiştir:

“Hükmi teslim ise fiziki anlamda teslim bulunmasa bile tarafların karşılıklı olarak alım satım konusu olan şeyler üzerinde tasarrufta bulunabilmelerine imkân sağlamaları sonucunda gerçekleşir. Fıkha ve örfe göre muteber olan hükmi teslim şekillerine örnek olarak şunları verebiliriz: (a) Aşağıda arz edilen durumlarda müşterinin hesabına geçecek parayla ilgili olarak banka kayıtlarının tutulması: (1) Müşterinin hesabına doğrudan veya banka havalesi yoluyla para/mevduat yatırıldığında, (2) Müşteri, faizsiz finans kurumu nezdindeki hesabında bulunan para ile farklı bir para birimi satın almak üzere peşin sarf akdi gerçekleştirdiğinde, (3) Faizsiz finans kurumu müşterisinin talimatına dayanarak nezdindeki bir hesabından bir miktarı farklı bir para birimine çevirerek, müşterinin diğer hesabına veya üçüncü bir şahsın hesabına göndermek üzere kestiğinde sarf akdiyle ilgili olarak fıkıhta geçerli olan genel ilkelere sıkı

---

⁸² AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 490-491.

sıkıya bağı kılması gerekir. Bununla birlikte banka kayıtlarının tutulması sırasında oluşan ve para piyasalarında artık örf hâline gelen gecikmeler önemsizdir. Ancak fiilî olarak paranın tesellümüne imkân veren banka kayıtları tamamlanmadıkça, örf hâline geldiği için göz yumulan bu gecikme boyunca parayı alan kişinin söz konusu para üzerinde tasarrufta bulunması caiz değildir. (b) Tahsilatı anında üzerindeki yazılı para birimi türünden keşidecinin hesabında karşılığı bulunan çeklerin tesellümü ve faizsiz finans kurumunun uhdesine geçmesi hâlinde. (c) Kredi kartını çıkaran kurumun, harcama yapılan tutarı, anlaşmalı bulunduğu işyerlerine vadesiz derhâl ödeyebildiği durumlarda, söz konusu kredi kartını kullanan müşterinin imzaladığı fişlerin satıcı tarafından tesellümü hâlinde.”⁸³

Sonuç olarak örfе göre bir varlığın teslimi neyle oluyorsa onu yapmak teslim tesellümün gerçekleştiği anlamına gelir.

Emrullah Dumlu, bankalardaki altın hesapları hakkında yazdığı makalesinde kabz konusunu şöyle işlemiştir: Bankalarda ister vezneden ister internetten altın alınsın fiilî kabz gerçekleşmemektedir. Altın da para da banka hesaplarına aktarılmakta taraflar altını da parayı da görmemektedir. Halbuki rivayetlerde “yeden bi yedin” ifadesiyle kabzın hakikî olmasına atıf yapılmakta fukahâ da sarf akdinde bedellerin peşin el değiştirmesi gerektiğinde ittifak etmektedir. Fukahâ faizden kaçınmak için kabz konusunda sıkı davranmayı tercih etmiştir. Zaten onların zamanında altın ve gümüşler ancak yeden bi yedin değiştirilebilmekteydi. Bununla birlikte yine de fukahâ tahliye gibi yöntemleri de kabz saymıştır. Yani malı müşteriye bizzat vermek yerine onun teslim almasının önünde engel bırakmamak kabz sayılmıştır. Sarf akdinde ise zimmetteki para borçlarının karşılıklı tasfiyesiyle yapılan sarfa izin verilmesi hükmen teslim tesellüme izin verildiğini gösterir. Bir para birimiyle oluşmuş borcun başka bir para birimiyle ödenebilmesi de hükmen teslime örnektir. Çünkü bedellerden biri zimmette borçken zimmetteki para borcu başka para birimiyle değiştirilmekte ve ödenmektedir. Yani bedellerden biri akit meclisinde hükmen var kabul edilmektedir. Ayrıca ahkâmın gayesi def-i makâsıd ve celb-i menâfidir. Hükümlerin konusu ya makâsıddır ya vesâildir. Makâsıd değişmese de vesâil değişebilir. Vesâil makâsıda ulaştırıyorsa değerlidir ama makâsıda ulaştırma kabiliyetini yitirdi ise değişir. Kur’ân’da rehin akdinde kabz şartı söz konusudur. Burada alacakları

---

⁸³ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 54-55.

teminata bağlamak makâsıd, bunun kabzedilmiş rehinle yapılması vesâildir. Bugün vesâil değişip tapuya tescil yoluyla da teminat sağlanabilir hale gelmiştir. Teminat akdinde tescil kabz olarak görülüyorsa alım satımda da görülebilir. Akitlerde maksat tarafların nizaya düşmemesi ve haklarının korunmasıdır. Bunu sağlayan vesâil değişebilir. Banka kaydı bugün bir varlığı muhataba elden teslim etmekten daha kuvvetli bir ispat yoludur. Ayrıca banka hesaplarına kaydedilen varlıklar üzerinde hesap sahiplerinin tasarruf yetkileri ve imkânları vardır. Sonuç olarak banka kayıtları hükmen teslim olarak değerlendirilir.⁸⁴

Altın, gümüş ve döviz alım satımında hakikî kabzın şart olduğunu yani akit meclisinde bedellerin karşılıklı fiziken teslim tesellüm edilmesi gerektiğini savunmak imkânsız istemekle eşdeğerdir. Üstelik bunun hiçbir kesin dinî delili yoktur. Milyarlarca liralık para mübadelesi işlemlerinde bedellerin sürekli fiziken alıcı satıcı arasında el değiştirmesi gerektiğini söylemek caddelerde sokaklarda milyarlarca liranın, doların, altının ve gümüşün gezdirilmesi anlamına gelir. Bu da bir anlamda dinin hükümleri asla uygulanamaz demek olur. Allah abes işten ve hükümden münezzehdir.

D. Altın ve Gümüş Ticaretinde Banka Kartı Kullanımı

Banka kartı, bankalardaki hesaplara bağlı olarak çalışır. Kart sahibi, banka kartı aracılığıyla hesabındaki parayı çekebilmekte ya da hesaptaki parasını kart üzerinden ödeyerek alışveriş yapabilmektedir. Banka kartı, kredi kartı değildir ancak bankalar müşterilerinin hesaplarına bir miktar limit tanıyarak kredili para çekimi ya da alışveriş yapabilmelerine olanak tanır. Bu limit genellikle kredi kartı limitinin çok altında olur. Banka, kredi limitinin kullanılması halinde kart hamiliyle arasındaki akde bağlı olarak günlük faiz veya enflasyon farkı yansıtarak ya da hiç fark almadan alacağını tahsil eder. Banka kartıyla ödeme halinde şu durum gerçekleşir: Gün içinde pos üzerinden birçok işlem yapılır. Her gece sistem otomatik olarak pos üzerinden gün sonu yapar ve işlemleri kesinleştirir. Pos üzerinden geçen kart aynı bankanın ise bankanın kendisi muhasebeleştirir. Bu durumda bile para işyerinin hesabına anında geçmez. Posun gün sonu yapması beklenir. Para hesaba ertesi gün geçer. Başka bankanın kartı ise ilgili bankaya kesinleştirme bilgisini gönderir ve parayı talep eder. Kartın bankası parayı posun bankasına gönderir. Pos bankası da parayı posu kullanan üye iş yerinin hesabına geçer.

---

⁸⁴ Emrullah Dumlu, “Fıkî Açıdan Altın Hesabı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 20 (2012): 258-260.

Kesinleştirme yapılana kadar kart müşterisi işlemten vazgeçer ise pos üzerinden tamamen iptal veya kısmî iptal işlemleri yapılabilir. Bu takdirde üye iş yerine para hiç ödenmeden konu kapanır. Kesinleştirmeden sonra işlemten vazgeçilirse bu sefer iade süreci başlar ve pos bankası kart bankasına parayı iade eder. Para posun bankasına ulaştıktan sonra banka ile müşteri arasında anlaşmaya göre ya para bir süre bekletilip hesaba geçilir ya da içinden komisyon kesilerek hesaba geçilir. Hem bloke hem de komisyon kesilme anlaşması da yapılabilir.

Her ne kadar kartla ödemelerde kart sahibinin hesabından ya da onun adına bankasından yapılan ödeme, işlem anında işyerinin kendi hesabına ya da pos bankasının hesabına geçmediği anlaşılrsa da farazî olarak şu söylenebilir: Banka kartıyla hesaptaki paranın derhal kart sahibinin hesabından çıkıp kuyumcunun hesabına aktarıldığı durumlarda kuyumcudan ister altın ve gümüş dışı para sayılmayan varlıklar alınsın, ister altın, gümüş ve döviz türü para olan ya da para sayılan varlıklar alınsın hükmî kabzı yeterli gören görüşe göre işlem kesinlikle meşrû sayılır. Çünkü satın alınan varlık müşteriye peşin teslim edildiği gibi müşterinin banka kartıyla yaptığı ödeme de peşindir. Para kuyumcunun eline olmasa bile bankadaki hesabına kaydedilmiş olur. Kuyumcu, banka hesabına şubeden ya da mobil gibi farklı yollarla ulaşp parasını kullanabilir.

II. İslâm İktisat Kongresi sonucunda İslâm hukukçuları şu görüşü vermişlerdir:

“Banka kartıyla peşin olarak altın alımı konusunda ise kurulumuzda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. İlkine göre; sarf akdinde aranan kabz şartı, hakikî/filî kabz olduğundan bedellerden birinin banka hesabındaki varlığı (kaydî para) kabz işlevi görmez. Dolayısıyla bu tür bir işlem caiz görülemez. Çoğunluğun benimsediği görüşe göre ise, hükmî kabz, hakikî kabz hükmünde olduğundan, kişinin kredi kartıyla değil de banka kartıyla hesabındaki parayla peşin altın veya döviz satın alması caizdir. Nitekim İslam Fıkıh Akademisi'nin “Müşterinin hesabı ile ilgili kayıtlar hükmî kabz sayılır” kararı bu yöndedir. Müşteri, banka cari hesabındaki parayla peşin altın alım satımı yapabilir.”⁸⁵

Bununla birlikte banka kartıyla yapılan ödemelerde hesaptaki paranın kuyumcunun hesabına geçişi bir süre alıyorsa –ki anlaşılan en azından bir günlük bekleme olmaktadır- burada “peşinlik” şartının anlamı üzerindeki tartışmalara girmek

⁸⁵ <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf> (Erişim Tarihi 12.04.2022)

gerekmektedir. Hadiste zikri geçen elden ele teslim tesellüm şartı Hz. Peygamber dönemindeki gibi iki gerçek kişinin karşılıklı sarf muamelesi için geçerli görülebilir. Ancak günümüzde sarf akdi devletler arasında, bankalar arasında, farklı ülkelerdeki şirketler arasında, farklı şehirlerdeki muhataplar arasında gerçekleşmek zorundadır. İki muhatap da sarfa tâbi tutacakları paraları belki de kamyonlara doldurup şehir şehir ülke ülke gezdirip karşılıklı fiziken değiştirmedikçe işlem câiz olmaz demek, İslâm hukukunun yaşanmaz bir hukuk olduğunu söylemek anlamına gelir. O halde ister istemez hükmî kabzın kabul edilmesi ve bunun gerçekleşeceği asgarî şartların da peşinlik kapsamında değerlendirilmesi gerekecektir. Para mübadelesi konusunu çalışan Abdullah Durmuş spot döviz işlemleriyle alakalı şu kanaate varmıştır:

“Kanaatimizce işlemin kasıtlı olarak vadeli döviz işlemine dönüştürülmemesine yönelik tedbirler alınması, gecikmenin mümkün olan en kısa süre olarak sınırlı tutulması ve peşin kurun esas alınması şartıyla, işlemin doğası gereği teslimde geçen kısa süreler mahzurlu değildir. İslam Fıkıh Akademisi ve İslamî Finans Kuruluşları Muhâsebe ve Denetleme Kurumu’nun fıkıh heyeti de bu durumu göz önünde bulundurarak, banka kayıtlarının tutulması sırasında oluşan ve piyasada artık örf haline gelen gecikmelerin işlemin geçerliliğine mani olmadığına karar vermiştir.”⁸⁶

Sonuç olarak altın ve gümüşün tamamen ya da kısmen para olmadığını söyleyenlere göre banka kartıyla yapılan kuyum alımlarında işlemin alım satım şartlarına tâbi kılınması dolayısıyla dinî hüküm cevaz yönünde ağır basmaktadır. Altın ve gümüşü para sayıp bu işlemde sarf kurallarını arayanlara göre ise eğer hükmî teslim tesellüm câiz ise ve banka hesabındaki para doğrudan kuyumcunun hesabına geçiyorsa işlem câiz olur. Bununla birlikte eğer hesaptaki paranın kuyumcunun hesabına geçişi bir süre alıyorsa iki kanaat öne çıkmaktadır:

a) İşlem peşinlik şartını yitirdiği için câiz olmaz.

b) Günümüz şartlarında hükmî teslim ancak bu şekilde olabiliyorsa bu da peşin işlem kapsamında değerlendirilebilir ve işleme cevaz verilebilir.

Kanaatimizce altın ve gümüşün paralık vasfı üzerindeki tartışmalar, kabzın örf göre şekil değiştirebileceği yani kabzın belirlenmiş ve tahdit edilmiş bir dinî şeklinin

---

⁸⁶ Abdullah Durmuş, *Fıkıhî Açısından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri* (İstanbul: İSAM, 2014), 46-47.

olmaması, banka kartıyla yapılan işlemlerde vadenin amaç değil zaruret olması yani işlemin teknik olarak ancak böyle yapılabiliyor olması, pek çok fakihin ve fıkıh heyetinin burada peşinlik şartının çiğnenmediğine hükmetmesi gibi sebeplerle işleme onay vermek daha isabetli olacaktır. Aksi halde sarf akdinde hiçbir surette gecikme olamaz ve bedeller anında karşılıklı teslim tesellüm edilmeli demek hatta bir de hükmî teslim olmaz hakikî teslim şarttır diye iddia etmek devletlerin, şirketlerin ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları milyarlarca dolarlık sarf akitlerinin neredeyse tamamını meşruiyet dışına itmek olur ve İslâm hukukuna göre meşrû yaşamın asla mümkün olmayacağı anlamına gelir. Bizce evrensel bir dinin insanlığın değişen şart ve ihtiyaçlarını görmezden gelmesi ve örfe bağlı hükümlerini (örneğin kabz böyledir) değiştirmekten imtina edip insanlığı Hz. Peygamber dönemi şartlarıyla mutlak sınırlı tutması düşünülemez. Eğer içtihat edilmeyecek ve “yeden bi yedin” kısmına yaklaşıldığı gibi rivayetlerin zahirî anlamlarına mutlak teslimiyet söz konusu olacaksa altı mal hadisinde günümüz para sisteminden bahsedilmediği yani altının parayla değil altının yalnızca altınla değişiminden bahsedildiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla madem ki rivayette “yeden bi yedin” geçtiği için asla başka şekilde teslim olamaz denirse rivayette sadece “ez-zehebü bi’z-zehebi” denildiği için bu rivayette paranın altınla mübadelesinden bahsedilmemektedir de denilebilir.

E. Altın ve Gümüş Ticaretinde Kredi Kartı Kullanımı

Kredi kartı, kart hamilinin kendi hesabından değil bankanın tanıdığı limit üzerinden nakit çekim ya da alışveriş işlemi yapmasını sağlayan bir karttır. Kredi kartıyla alışverişlerde genellikle dört taraflı bir işlem gerçekleşir:

- a) Kart bankası
- b) Kart hamili
- c) İşyeri
- d) İşyerinin bankası

Hatta bunlar arasındaki iletişimi sağlayan ve kredi kartı sisteminin asıl kurucusu olan uluslar arası kart kuruluşları ile kart bankası ve pos bankası arasındaki alacak verecek mahsuplaşmasını sağlayan Bankalararası Kart Merkezi gibi kuruluşları da ayrıca saymak gerekir. Yine Bankalararası Kart Merkezi’nin bankalar arasındaki para transferlerini sağladığı Merkez Bankası hesabı yüzünden Merkez Bankası’nı dahi düşünmek icap eder.

Kart hamili, kredi kartıyla kuyumcudan alışveriş yaptığında gün içinde yapılan bütün çekimlerin gün sonunda pos bankasınca hesabı çıkarılır. Bu alacaklar bankalararası kart merkezine iletilir. Bankalararası kart merkezi bütün bankaların alacağını ve borcunu hesaplar. Merkez Bankası'ndaki hesap üzerinden borçlu bankaların hesabından tahsilât yapar ve alacaklı bankalara alacağını öder. Kart hamili de hesap kesim tarihinde kesinleşen borcuna istinaden son ödeme tarihinde kart bankasına ödeme yapar. Kart bankası ile pos bankası arasındaki para transferi kartla işlem yapılmasından asgarî bir gün sonra gerçekleşir. Pos bankası ile kart bankası aynı banka olsa dahi işlemin kesinleşip para transferinin gerçekleşmesi bir gün sürer. Kredi kartının bir özelliği de işlemlerin tek çekim olabildiği gibi taksitli de olabilmesidir. Yani kredi kartıyla işlem yapıldığında kart sahibinin kart bankasına ödemesi ilk ödeme vadesinde olacak şekilde yapılabildiği gibi taksitlere de bölünebilmektedir.

Bu noktada kredi kartıyla kuyumcudan yapılan işlemlerde ortaya çıkan durumlar şöylece değerlendirilebilir:

a) Kredi kartıyla yapılan altın ve gümüş alım satımlarında altın ve gümüşün tamamen ya da kısmen para olma vasfını kaybettiğini düşünenlere göre satılan ürünün niteliğine bakılarak işlemin alım satım kurallarına tâbi olacağından peşinlik şartı bulunmaz ve alışveriş ister peşin olsun ister taksitli olsun kesinlikle câiz olur.

b) Kredi kartıyla yapılan altın ve gümüş alım satımlarında sarf kurallarının geçerli olduğunu düşünenler ise ya bu işlemde hakikî kabzın gerçekleşmememesi ya da bedellerden en az birinin kuyumcunun hesabına hükmî bile olsa işlem anında geçmemesi sebebiyle böyle bir alışverişin câiz olmadığını söylemişlerdir.

c) Kredi kartıyla yapılan işlemlerde işlemin doğası gereği oluşan gecikmeleri peşinlik şartına aykırı bulmayan görüş sahiplerine göre ise altın ve gümüş alım satımı sarf kurallarına tâbi olsa bile yine de günümüz koşullarında bankalar aracılığıyla ödemenin ancak bu kadar hızlı olabildiğinden peşinlik şartı ihlal edilmemiştir. Dolayısıyla kredi kartıyla kuyum alım satımı câizdir.

d) Kredi kartına kuyumcunun taksit yapmasını, işlemin sarf kurallarına uyması gereğinde ısrar edenler câiz görmezler. Çünkü bu durumda bedellerden biri bizzat satıcı

tarafından taksitlendirilmektedir ki bu da sarf akdinde peşinlik şartına aykırılık teşkil eder.⁸⁷

e) Kredi kartına bankanın taksit yapması konusuna gelince kuyumcu altın ve gümüşünü satmış ve parasını yaklaşık bir gün sonra hesabına almıştır. Sarf işlemi böylece tamamlanmıştır. Fakat kart bankası kart hamilinden alacağını taksitlere bölmüştür. Burada sarf değil karz hükümleri geçerli olur. Kart bankası ödediği meblağa karşılığı olmayan bir fazlalık ekliyorsa faiz alıyor demektir.

Konuyla alakalı Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun görüşü şöyledir:

“Altın, gümüş, döviz, TL vb. para cinsinden olan şeylerin birbirleriyle değiştirilmesine sarf denir. Sarf akdinde bedellerin peşin olması gerekir. Aksi takdirde yani, bedellerden birinin veresiye olması halinde yapılan işlem faize (nesîe ribasına) dönüşür. Buna göre altının, vade farkı uygulanmasa bile veresiye olarak satılması faiz olacağından caiz değildir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz; cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın.” (Buhârî, Büyû’, 74-82; Müslim, Müsâkât, 81; Tirmizî, Büyû’, 23) Altının kredi kartıyla satışı konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir. Kart sahibi olan kurumun (bankanın), kredi kartı ile yapılan satışın bedelini, anında satıcının hesabına yatırması halinde, yapılan alışverişin sahih olacağı, dolayısıyla burada nesîe (veresiye) ribasının söz konusu olmayacağı söylenebilir. Altın bedelinin anında satıcının hesabına geçilmeyip daha sonra ödenmesi durumunda yukarıda belirtilen, sarf akdi şartına riayet edilmediği ve altının para ile veresiye satışı söz konusu olduğu için caiz olmaz. Her halükarda altının peşin ödeme ile alım satımının yapılmasının daha doğru olduğu Müslüman olarak şüpheli şeylerden kaçınılması ve peşin para ile altın veya dövizin alınmasının daha isabetli ve ihtiyatlı olacağı kesindir.”⁸⁸

⁸⁷ Seracettin Yıldız, “Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkhi Durumu”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 91-92.

⁸⁸ DİYK, “Kredi kartı ile altın satışı caiz midir?”, (Erişim Tarihi 14.04.2022) <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/964/kredi-karti-ile-altin-satisi-caiz-midir->

AAOIFI fetva kurulu kartı çıkaran faizsiz finans kurumunun kuyumcuya peşin ödeme yapması durumunda kredi kartı (charge card) ya da banka kartıyla altın, gümüş veya döviz alımının câiz olduğunu kaydetmiştir. Bu hükmün gerekçesini ise şöyle sunmuştur: Banka kartlarıyla yapılan işlemlerde hükmî kabz söz konusudur. Hükmî kabz da dinen geçerlidir. Buna göre müşteri üye işyeri adına düzenlenen fişi imzaladığında bedeli hükmî olarak satıcıya teslim etmiş kabul edilir. Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisi “Müşterinin hesabıyla ilgili kayıtlar hükmî kabz sayılır.” şeklinde karar almıştır. Buna göre banka kartıyla altın, gümüş veya döviz alınması durumunda fıkha göre zorunlu olan karşılıklı teslim gerçekleşmiş olmaktadır.⁸⁹ Yani AAOIFI, kredi kartıyla altın ve gümüş satımı yapıldığında sadece ödeme belgesinin imzasını kabz saymaktadır. Halbuki ödeme belgesi olsa olsa alacağın ispatını sağlayan bir belge olur. Ancak yine de fetva kurulu bu belgeyi bir nevi para saymakta ve teslim tesellümün gerçekleştiğini düşünmektedir. Bu fetvanın verildiği dönemlerde kredi kartıyla satımlarda müşteriler bir belgeye imza atarlardı. Buna göre bu belgenin varlığı teslim anlamına gelmektedir. Bugün ise artık o belgeye gerek görülmemektedir. Bilakis müşterinin şifresini girmesiyle her şey kayda geçmektedir. O halde AAOIFI bu kayıtları da hükmî teslim saymaktadır denilebilir. AAOIFI kredi kartları üzerinden hükmî teslimin yapısını ise şöyle tasvir etmiştir: “Kredi kartını çıkaran kurumun, harcama yapılan tutarı, anlaşmalı bulunduğu işyerlerine vadesiz derhâl ödeyebildiği durumlarda, söz konusu kredi kartını kullanan müşterinin imzaladığı fişlerin satıcı tarafından tesellümü hâlinde.”⁹⁰ Halbuki kurul da bilmektedir ki bu kartlarla yapılan ödemelerde bedel kesinlikle anlık el değiştirmemekte bilakis en azından bir gün beklemektedir. Hâsılı ya kurul aslında hiç gerçekleşmeyen bir şeyi fetvasına dayanak yapıyor ya da aslında bunun olmadığını bile bile kredi kartıyla altın alımına cevâz veriyor. Bir de AAOIFI’nın döviz ticaretiyle alakalı standardında hükmî kabz ile verdiği görüşündeki şu ifadeleri göz önüne alınınca örf haline gelen kısa süreli gecikmelerin affedileceği sonucuna vardığı anlaşılmaktadır:

“Faizsiz finans kurumu müşterisinin talimatına dayanarak nezdindeki bir hesabından bir miktarı farklı bir para birimine çevirerek, müşterinin diğer hesabına veya üçüncü bir şahsın hesabına göndermek üzere kestiğinde sarf akdiyle ilgili olarak fıkhta geçerli olan genel ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalması

⁸⁹ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 78, 83.

⁹⁰ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 54.

gerekir. Bununla birlikte banka kayıtlarının tutulması sırasında oluşan ve para piyasalarında artık örf hâline gelen gecikmeler önemsizdir. Ancak fiilî olarak paranın tesellümüne imkân veren banka kayıtları tamamlanmadıkça, örf hâline geldiği için göz yumulan bu gecikme boyunca parayı alan kişinin söz konusu para üzerinde tasarrufta bulunması caiz değildir.”⁹¹

Hayrettin Karaman, kredi kartı ile altın alım satımını câiz görür. Ancak kuyumcu parasını “en kısa zamanda” bankadan almalı ve gerekiyorsa bankaya hizmet bedeli olarak komisyon ödemelidir. Burada Hayrettin Karaman’ın peşinlik şartında nispeten toleranslı davrandığı görülmektedir. Çünkü eğer sarf akdinin klasik şartlarını mutlak kabul etseydi “en kısa zamanda” diyemezdi. Karaman’a göre bu komisyon paranın yüzdesine göre de belirlenebilir. Yani bankadan alınacak para miktarının % 2’si, % 3’ü gibi bir komisyon oranı tespit edilebilir. Kuyumcunun komisyonu müşteriden çıkarmak üzere fiyatlarına yansıtması anlaşmaya, karşılıklı rızaya veya piyasadaki teamüle bağlı olarak câizdir. Ancak kuyumcu vadeli altın (lira ve külçe) satamaz. Burada da Karaman’ın altın ziynet eşyalarıyla basılı ve külçe altınlar arasında fark gözettiği vurgulanmıştır. Zira vadeli altın satılamaz derken parantez açılmış ve lira ve külçe kaydı düşülmüştür. Yani Karaman’a göre ihtiyaç kadar ziynet kredi kartıyla taksitle satılabilir. Kuyumcu altını satar ve bedelini en kısa zamanda (teamüle göre peşin sayılan, faizli kredi işlemi görmeyen süre içinde) bankadan çeker. Yani peşinlik teamüle bağlıdır. Müşteri satın aldığı altının bedelini kart bankasına öder. Bu bedeli taksitlendirirse faiz gerçekleşir. Ancak yine de müşteri ile banka arasında faiz gerçekleşmesi kuyumcuyu ilgilendirmez.⁹² Hayrettin Karaman, kendisine yöneltilen bir başka soru ve cevabı ise şöyle yayınlamıştır: Soru şudur: Bir kuyumcu altın alım satımıyla uğraştıklarını, kredi kartının günümüz ticaretinde olmazsa olmaz haline geldiğini, kendilerinin de kredi kartı ile satış yaptıklarını, parayı peşin çekip bankaya komisyon ödediklerini, müşteriden komisyonu tahsil ettiklerini, kuyumcuların artık tamamen kredi kartıyla taksitli satış yaptıklarını, yapılan muamelenin şöyle olduğunu ifade etmiştir: Kredi kartından müşterinin talebine göre 3-6-9-12 gibi vadelerle çekim yapılıyor; müşteriye banka komisyonu söyleniyor; müşteri de bunu kabul ediyor. Bu durumda pos makinası aylık ne kadar ödeneceğini gösteriyor. Kuyumcu yarı bankadan peşin bedeli alıyor. Bankanın uyguladığı taksit farkı, müşteriyle banka arasında

⁹¹ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 54-55.

⁹² Hayreddin Karaman, “Kredi Kartı ile Altın Satımı”, (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0178.htm>

kalıyor. Bu uygulamada bir problem var mıdır? Hayrettin Karaman bu soruya şu cevabı vermiştir: Kredi kartları ya kefalet ya vekâlet akdine dayanır. Bankalar ya kart hamillerinin kefilidir ya da vekilidir. Yani bankalar ya müşterilere kefaleten ödeme yapıyor ya da vekâleten ödeme yapıyor. Bankalar vekâleten yaptıkları işlem dolayısıyla bir ücret (komisyon vb.) alabilir. Kuyumcular peşin satıp bankadan ödeme alıyor. “Bankanın müşteri adına ödediğini, müşterinin isteği üzerine krediye çevirmesi, taksitlendirmesi ve bundan da faiz alması, altını satıp parasını peşin alan sarrafi ilgilendirmez (onun muamelesini ifsad etmez). Olay böyle görülürse sakınca olmaz; Allahu a’lem.”⁹³

Abdussettâr Ebû Ğudde, kredi kartıyla altın alımını da işlediği bir yazısında kredi kartıyla altın alımını câiz görmüş ve kredi kartı ödemelerindeki teamül haline gelmiş kısma gecikmeyi sarf akdindeki tekâbüz şartını ihlal eden bir durum olarak değerlendirmemiştir. Şöyle der:

مع مراعاة أنه لا يحصل اختلال التقابض بالتأخير غير المقصود (72 ساعة) على ما هو المتبع في القيود

المصرفية، طبقاً لقرار مجمع الفقه الإسلامي

“Banka kayıtlarının yapılıp işlemin tamamen erdirilmesi için gerekli görülen 72 saatlik amaç olmayan gecikmelerin sarf akdindeki tekâbüz şartını ihlal etmediği bilinmelidir. Bu hüküm İslâm Fıkıh Akademisi’nin kararına dayanır.”

Ebû Ğudde’ye göre kart hamilinin ödeme belgesini imzalayıp satıcıya vermesi çek gibi kabz anlamına gelir. Hatta uzmanların belirttiğine göre bu imzalı belge çekten daha da sağlamdır. Zira bununla kart hamilinin zimmeti borçtan kurtulur. Artık o belgede yazan tutarı bankaya ödemeye itiraz da edemez.⁹⁴

Nezîh Kemâl Hammâd, sarf akdinde bedellerin akit meclisinde karşılıklı teslim tesellümünün kesinlikle şart olduğunu ifade ettikten sonra yine İslâm Fıkıh Akademisi’nin kararına dayanarak kredi kartıyla yapılan ödemelerde kart hamili tarafından imzalanan ödeme belgelerinin işyerine teslimiyle hükmen teslimin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Hatta kartın postan geçirilmesiyle doğrudan kart hamilinin

⁹³ Hayreddin Karaman, “Altın Ticareti”, (Erişim Tarihi 17.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0177.htm>

⁹⁴ Abdussettâr Ebû Ğudde, “Bîtgâtü’l-i’timân tasavvuruha ve’l-hümü’s-şer’î aleyhâ”, *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 12: 1339.

hesabından ilgili meblağın alınıp işyerinin hesabına aktarılacağına dair kayıtlar oluşmaktadır.⁹⁵ Bu da işlemin cevâzının açık gerekçesidir.

Abdullah b. Süleyman el-Menî de kredi kartı ödeme belgesinin satıcıya teslim edilmesini sarf akdindeki kabz için yeterli görmüştür. Ona göre de bu belgeyle kart hamilinin zimmeti borçtan kurtulmaktadır ve ödemeye itiraz edememektedir.⁹⁶

Zeynelabidin Hayat, kredi kartı üzerinden altın alımı konusunu şöyle tahlil etmiştir: Banka kartıyla (debit card) altın alımının câiz olduğunda kuşku yoktur. Çünkü bu durumda alıcının hesabındaki para satıcının hesabına doğrudan geçmektedir. Dolayısıyla taraflar ayrılmadan kabz gerçekleşmektedir.⁹⁷ Kredi kartıyla altın alımına gelince kıymetine tesir edecek kadar işçilikli altınların para olmadığı açıktır. Dolayısıyla bunların kredi kartıyla⁹⁸ isterse taksitle olsun satılabileceği ifade edilebilir. İşçiliğin kıymetine fazla tesir etmediği ziynet altınlara, ham altınlara ve altın liralara gelince bunların kredi kartıyla satın alımı da câizdir. Fakat satıcı parasını bankasından hemen almalıdır. Kredi kartı ödeme belgesini alan kuyumcu tıpkı çek almış gibi sattığı malın bedelini almış sayılır. Kart hamili artık alışverişten tek taraflı dönemez. İslâm Fıkıh Akademisi çekle altın ve gümüş alımını onaylamıştır. Bedelin bir iki gün sonra hesaba geçmesine gelince bu süre idarî ve muhasebe gerekliliklerinden kaynaklanıyorsa örfen affedilir. Kuyumcunun kartla ödeme belgesini almış olması hükmen teslim sayılır.⁹⁹

Seracettin Yıldız, altının günümüzde halen para olarak değerlendirildiğini; altın para ile külçe altının borçlanma ve tasarruf aracı olarak kullanılmaya devam ettiğini; az da olsa alışverişlerde de kullanıldığını; merkez bankalarının ulusal paranın değerini desteklemek ve uluslararası ödemelerde kullanmak üzere ihtiyaç amaçlı altın stoku bulundurduğunu; bu sebeple altın para ve külçe altının vadeli bir şekilde satılmasının câiz olmadığını söylemiştir. Ancak kredi kartıyla tek çekim şeklinde satışın hükmî kabz olarak değerlendirilmesi dolayısıyla bu şekilde satılmasının câiz olacağını ifade etmiştir. Yıldız,

⁹⁵ Nezîh Kemal Hammâd, “Bitâkâtü’l-i’timân ğayru’l-muğattât”, *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 12: 1361.

⁹⁶ Abdullah b. Süleyman el-Menî, “Bahsün fi’z-zehebi fi ba’di hasâisihî ve ahkâmihî”, *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 9: 55.

⁹⁷ Bankacıardan alınan bilgiye göre banka kartıyla yapılan ödemelerde de paranın diğer hesaba aktarımı en az bir gün sürmektedir. Fakat Hayat, aşağıda söyleyeceği gibi bunu da sorun olarak görmemektedir. Erdem Hurşit, Kişisel Görüşme, 10.04.2022.

⁹⁸ Hayat, kredi kartının faiz şartı içermemesini ve faizsiz bankalarca çıkarılmış olmasını şart koşmaktadır.

⁹⁹ Hayat, “Esnâf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları”, 309-310.

kredi kartı sisteminde mal bedelinin en azından bir gün sonra kuyumcunun hesabına geçtiğinin farkındadır. Günümüzde teknik olarak kredi kartı sisteminde anında hesaptan hesaba aktarım yoktur. Buna rağmen Yıldız'ın bir günlük gecikmeyi toleransla karşılaması yerleşik fetvadaki peşinlik ısrarına yönelik eleştirisi sayılabilir. Zaten Yıldız, ticarî hayatın geliştiğini, ödeme araçlarının değiştiğini ve yakın gelecekte kâğıt paranın belki de tedavülden kalkacağını söylemekte ve yeni ödeme sistemlerine örnekler vermektedir. Ardından şunları ifade etmektedir: “Müslüman âlimlerin bu hızlı gelişime ayak uydurması ve dinin temel kurallarıyla çelişmeyecek yeniliklere açık olması gerekmektedir. Aksi halde müslümanların son iki asırda ekonomik ve iktisadî alanlarda geri kalmalarının yaraları kapanmadan yeni yaralar açılacak ve büyümeye devam edecektir.”¹⁰⁰

F. Altın ve Gümüş Ticaretinde Çek Kullanımı

Çek, bankalar tarafından basılan ve müşterinin hesabına bağlı olarak bankanın ödeme yapmasını sağlayan kıymetli evraktır. Çekin kesildiği anda bankadaki hesapta karşılığı olabildiği gibi çek karşılıksız da olabilir. Çek, çoğunlukla vade amacıyla kullanılır. Bu bilgiler ışığında kuyumculukta çekle alım satım yapıldığında satın alınan altının ve gümüşün para ya da metâ olarak değerlendirilip değerlendirilmemesine göre üç durum ortaya çıkmaktadır:

a) Satın alınan altını ve gümüşü metâ olarak değerlendirenlere göre ister çek hesabında karşılık bulunsun ister bulunmasın, çek ister vadeli olsun ister olmasın işlem câizdir.

b) Satın alınan altın ve gümüşü para olarak değerlendirenlerin bir bölümüne göre çekin karşılığı bankadaki hesapta var ise ve çekin tarihi işlem tarihiyle aynı ise alışveriş câiz olur. Çünkü çek, piyasada parayla ödeme gibi kabul edilmektedir. Yani altın ve gümüş alınıp karşılığı para gibi olan çekle ödenmiştir. AAOIFI çek yoluyla kabz meselesini şöyle karara bağlamıştır:

“Banka çeki veya teyitli çek ya da keşidecinin hesabındaki karşılığı bloke edildiği için teyitli çek kategorisinde sayılan çeklerden olması hâlinde –ki bu, çeklerin bankalar arasında ya da bankalar ile şubeleri arasında keşide edilmiş olması hâlidir– vadesi gelmiş bir çekin teslim alınması çekin muhtevasını da hükmen

¹⁰⁰ Yıldız, “Kredi Kartı Uygulaması”, 97.

teslim almak anlamına gelir. Buna bağı olarak bu tür bir kıymetli evrakı, derhâl teslim şartının aranan döviz mübadelesi yapılması, altın veya gümüş satın alınması, selem akdinde selem bedeli olarak ödenmesi gibi işlemlerde kullanmak câizdir."¹⁰¹

c) Satın alınan altın ve gümüşü para olarak değerlendirenlerin bir bölümüne göre ise çekle altın ve gümüş alım satımı câiz olmaz. Çünkü çekle ödeme halinde bedellerden biri akit meclisinde ödenmiş olmamaktadır. Çek para değildir. Sadece bankadan tahsilât yapılabileceğini gösteren evraktır.

d) Çekin vadeli olması halinde ise altın ve gümüşü para sayanlara göre işlem kesinlikle câiz olmaz. Zira sarf akdinde bedellerin her ikisinin de akit meclisinde teslim tesellümü gerekir. Vadeli çekle ödeme ise bedellerden birini vadeye bağlamak anlamına gelir. Bu da sarfın aslî şartlarından birine aykırıdır.

Kanaatimizce de altın ve gümüş alım satımında hükmî teslim kabul edilecekse bankada karşılığı olan çekle yapılan ödeme de bedellerden birini hükmî teslim etmek anlamına gelir. Çünkü önemli olan kuyumcuya teslim edilen çekin karşılığının ödeme anında varolup olmamasıdır. Kuyumcu çekin tahsili için bankayla iletişime geçebilir. Her ne kadar çekin tahsilâtı bir müddet alsa da kuyumcunun elindeki çek, bedelin hükmen teslimi olarak değerlendirilebilir.

G. Altın ve Gümüşün Karz Yöntemiyle Satımı

Altın ve gümüşün borç olarak verilmesi ve borcun kaç gram olduğunun kaydedilmesi câizdir. Zira altın ve gümüş ister para olarak değerlendirilsin ister mislî mal sayılsın her ikisi de karza uygundur. Altın ve gümüşün vadeli satımı ulemânın çoğunluğu tarafından câiz görülmeince, peşin bedelle altın alımı yapamayanlar kuyumculardan altın ziynetleri borç yazdırarak alabilmektedirler. Borcu ya belli vadelere bağlayarak ödemekte ya da ellerine para geçtikçe ödemektedirler. Borçlarını öderken ödeme yaptıkları günün kurundan ödeme yapmakta ve toplam borçlarından ödedikleri bedelin gram karşılığı kadar düşmektedirler. Böylece kuyumcu altın satışı yapmakta, müşteri ihtiyacı olan altınları elde etmekte ve işlem dinen câiz olmaktadır. Burada dikkat edilecek hususlar şunlardır:

---

¹⁰¹ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 440-441.

a) Altın borcu için vade belirlense bile bu vade tarafları bağlayıcı değildir. Çünkü karz akdinde vade bağlayıcı olmaz. Alacaklı alacağını istediği zaman alabilir.¹⁰² Bununla birlikte borçlusunu sıkıntıya düşürmemesi İslâm ahlâkının bir göstergesidir. Ayrıca kuyumcudan borç yöntemiyle altın tedarik eden tarafın amacı altın borcu almak değil bilakis altının vadeli satımı câiz olmadığı için mümkünse ihtiyacı olan altını borç yoluyla sağlamaktır. Bu durumda alacaklının borçlusuna tanıdığı vadeye bağlı kalması daha evlâ olacaktır.

AAOIFI fetva kurulu ise şu karara varmıştır:

*“Karz sözleşmesinde vade şartı ileri sürülmesi câizdir. Dolayısıyla karz alan tarafın vade gelmeden önce borcu ödeme yükümlülüğü bulunmadığı gibi karz verenin vade dolmadan önce alacağını talep etme hakkı da yoktur. Ancak sözleşme sırasında herhangi bir vade şartı ileri sürülmemişse, karz alanın talep edildiği anda borcunu ödemesi gerekir.”*¹⁰³

b) Altın ya da gümüş borcunun belli ya da belirsiz vadelerde o günün kuru üzerinden başka para birimleriyle ödenmesi câizdir. Çünkü borç hangi varlıktan olursa olsun onun tarafların razı oldukları başka bir varlıkla ödenmesini yasaklayan hiçbir delil yoktur. Bilakis bu işlemin cevâzına delalet eden bir rivayet şöyledir:

كُنْتُ أبيعُ الإِبِلَ بِالْبَقِيعِ، فَأَبِيعُ بِالدَّنَانِيرِ وَأَخْذُ الدَّرَاهِمَ وَأَبِيعُ بِالدَّرَاهِمِ وَأَخْذُ الدَّنَانِيرِ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَدْخُلَ بَيْتَ حَفْصَةَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أبيعُ الإِبِلَ بِالْبَقِيعِ فَأَبِيعُ بِالدَّنَانِيرِ وَأَخْذُ الدَّرَاهِمَ وَأَبِيعُ بِالدَّرَاهِمِ وَأَخْذُ الدَّنَانِيرِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا بَأْسَ أَنْ تَأْخُذَهَا بِسَعْرِ يَوْمِهَا، مَا لَمْ تَتَفَرَّقَا وَيَبْنُوكُمَا شَيْءٌ»

“Bakî‘ mevkiinde deve satardım. Dinarla satıp dirhem alırdım. Dirhemle satıp dinar alırdım. Resûlullah’a geldim. Hafsa’nın evine girmek üzereydi. Dedim ki “Yâ Resûlallah! Bakî‘ mevkiinde deve satıyorum. Dinarla satıp dirhem alıyorum. Dirhemle

¹⁰² Karz akdinde vadenin bağlayıcılığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Durmuş, “Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 16 (2010): 315-330. Durmuş, çalışmasının sonucunda karz akdinde vadenin bağlayıcı sayılması görüşünü daha isabetli bulmuştur.

¹⁰³ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 513.

satıp dinar alıyorum.” Buyurdu ki “O günün kurundan alıyorsan ve aranızda borç alacak kalmadan ayrılıyorsan sorun yok.”¹⁰⁴

Dinar borcun dirhemle ya da dirhem borcun dinarla ödenmesinin câiz olduğu konusunda Hz. Ömer’den, oğlu Abdullah’tan, Hasan’dan, Hakem’den, Hammad’dan, Tâvus’tan, Zührî’den, Kâsım b. Muhammed’den, Katâde’den, İbrâhim’den, Atâ’dan nakiller bulunmaktadır. Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevrî, Evzâî, Ahmed, İshâk, Abdullah b. Hasen ve Ebû Sevr de bunun câiz olduğu kanaatindedir. Bunu mekruh görenler de olmuştur. Peki ödeme gününün kuru mutlaka kullanılmalı mıdır? Bu konuda da İslâm âlimleri arasında ihtilaf vardır. Bazıları mutlaka ödeme gününün kuru kullanılmalıdır demiştir. Ebû Hanîfe ise bunun şart olmadığını bilakis tarafların anlaşacağı her kurla ödeme yapılabilir demiştir.¹⁰⁵

AAOIFI fetva kurulu şu kararı almıştır: “Bir kimse alacağını tahsil ederken alacaklı olduğu para biriminden farklı bir para birimini kabul edebilir. Ancak bu durumda ödemenin derhâl ve ödeme günündeki kur üzerinden yapılması gerekir.”¹⁰⁶

Sonuçta kuyumcudan altın borcu alarak bu borcu belli ya da belirsiz vadelerde peyderpey gram altın borcu olarak ödemekte ve ödemede altın yerine başka varlıkları kullanmakta beis yoktur.

H. Altın ve Gümüş Ticaretinde İnternet Kullanımı

Günümüz dünyasının en önemli devrimlerinden biri internetin hayatın her alanına sirayet etmiş olmasıdır. Artık her yer yakın olmuş ve her işlem kolaylaşmıştır. Geçmişte günler süren işlemler bugün saniyeler içinde gerçekleşmektedir. Artık fizikî para neredeyse toplam ticarî işlemlerin yalnızca çok küçük bir bölümünde kullanılır olmuştur. Hemen her şey internet üzerinden satışa sunulmuştur. Bir şehirdeki müşterinin diğer şehirden hatta başka ülkeden ürün alması saniyeler içinde gerçekleşmektedir. Artık gece gündüz bütün işyerleri internette açıktır. Gecenin bir yarısı internetten alışveriş yapıp dünyanın bir başka bölgesinden mal almak ve bedelini internetten ödemek mümkündür. İnternette satışa sunulan ürünlerden biri de altın ve gümüşdür.

¹⁰⁴ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 3: 393.

¹⁰⁵ Nevevî, Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû‘ şerhü’l-Mühezzeb*, (Dârü’l-Fikr, ths.), 10: 109.

¹⁰⁶ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 57.

Alım satım özetle şöyle gerçekleşir: İnternet üzerinden şirketlerin alım satım yapmasını temin eden aracı siteler vardır ya da işletmeler ürünlerini doğrudan kendileri internetten satışa sunarlar. İlk seçenekte satıcı şirketler bu aracı internet şirketleriyle anlaşır. O siteye satılık altın ve gümüşün fotoğrafını koyarlar. Alıcı internet sitesine girip altın ve gümüşü görür ve alım yapar. Alıcı parayı EFT yoluyla veya kredi kartıyla ya da kapıda ödeme yoluyla öder. Ödeme peşin olabileceği gibi vadeli de olabilir. Satıcı altın ve gümüşü site üzerinden kendisine bildirilen adrese kargoyla gönderir. Alıcı altın ve gümüşüne satıcı da parasına bir ya da birkaç gün içinde kavuşur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konuya dair değerlendirmesi şöyledir:

“İslâm’da altın, gümüş, döviz ve TL gibi para cinsinden olan bedellerin değişiminin (sarf) peşin olması gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, II, 39; Merginânî, el-Hidâye, III, 81). Bedellerden birinin vadeli olması halinde yapılan işlem faize dönüşür (Buharî, Büyü’, 74-82; Müslim, Müsâkât, 79-104; Tirmizî, Büyü’, 23). Günümüzde internet üzerinden yapılan altın ve gümüş alım/satım işlemlerinde yapılan ödemeler havale, EFT, kredi kartı ve banka kartıyla yapılmakta, ancak altın veya gümüş emtia ise anında müşteriye teslim edilmemektedir. Bu tür alışveriş şekilleri sarf akdinin şartlarından biri olan her iki bedelin peşin olması kuralını ihlal ettiğinden dinen câiz değildir. Ancak her iki bedelin kapıda peşin olarak teslim edilmesiyle gerçekleştirilecek olan altın veya gümüş alım-satımı câizdir. Bu alışverişte malın peşin teslim edilmesi karşılığında bedel ya nakden veya anında satıcının hesabına geçecek şekilde kart ile tek çekim olarak ödenmelidir. Para cinsinden olmayan değerli taşlar (elmas, pırlanta vb.) ve ayarı düşük (çoğunluğu karışım olan) altın veya gümüşün ise vadeli olarak satışında dinen bir beis yoktur.”¹⁰⁷

Buna göre internet üzerinde altın ve gümüş alımlarında mebînin teslimi belli bir süre aldığından Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından işlem câiz görülmemiştir.

Yusuf Erdem Gezgın ise internetten altın satıldığında satılan ürünün cinsinin ve kalitesinin belli olduğunu, cehalet bulunmadığını, gabin ve garar iddiasının olamayacağını, elektronik ortamda yapılan alışverişlerde akit meclisi birliğinin olduğunu,

¹⁰⁷ DİYYK, “Kapıda teslim almak üzere internet üzerinden altın ve gümüş satın almak caiz midir?”, (Erişim Tarihi 15.04.2022), <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38612/kapida-teslim-almak-uzere-internet-uzerinden-altin-ve-gumus-satin-almak-caiz-midir->

işlemin vadeli olmadığını, malın kargoyla ilk fırsatta ulaştırıldığını ve mal bedelinin de banka üzerinden ödendiğini, bedeller farklı cinsten olduğu için fazlalık ribasından da söz edilemeyeceğini söyleyerek fikhî ölçülerin dışına çıkılmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁸

Kanaatimizce de günümüzde hükmen teslim kabul edilecekse ve vade sayılmayan mecburi gecikmeler meşrû görülecekse internetten ürün alımı da câiz olmalıdır. Mal bedeli banka EFT'si, banka kartı ya da kredi kartıyla ödeniyorsa ödeme satıcının hesabına birkaç günde geçmektedir. Ödemenin satıcının hesabına geçiş süreci sistemin gereklerinden kaynaklanmakta olup özellikle vade belirleniyor değildir. Böyle ödemeler günümüzde peşin işlem sayılmaktadır. Ürünün kargolanıp müşteriye ulaştırılması da peşin sayılmaktadır. Siparişi alan şirket hemen ürünü paketlemekte ve kargo şirketine vermektedir. Müşterinin bulunduğu yere göre kargo birkaç günde kendisine ulaşmaktadır ancak bu süreç vade olarak görülmemektedir. Hâsılı özellikle taksitli alım yapılmadıkça internetten altın ve gümüş alımı câiz olmalıdır. Altın ve gümüş ziynetleri para saymayan görüşe göre zaten bütün bu işlemler meşrûdur.

I. Erkeklerle Yönelik Altın Ziynet Satışı

Kadınların altın, gümüş ya da başka değerli maden ve taşlardan ziynet kullanmalarının câiz olduğu; bu konuda dinî nitelikte yasak bildiren hiçbir delil bulunmadığı ve bu sebeple İslâm âlimlerinin ittifakla buna cevaz verdikleri düşünülür. Halbuki son dönem hadis âlimlerinden Nâsiruddîn el-Elbânî'nin (1914-1999) yazdıkları farklı görünmektedir. Elbânî, evlilik hakkında yazdığı eserinde şu hükmü vermiş ve konuyu şöyle değerlendirmiştir: Erkekler nasıl altın yüzük takamazsa kadınlar da takamaz, haramdır. Bilezik ve gerdanlık da aynı hükme tâbidir. Çünkü bu hususta özel hadisler vârid olmuştur. Bu yüzden kadınlar da erkeklerle kayıtlandırılmamış mutlak bazı hadislerin kapsamına girerler. Örneğin bir rivayette şu geçer: “Kim sevdiğinin parmağına ateşten bir yüzük takılsın isterse ona altın yüzük alsın. Kim sevdiğinin ateşten bileziği olsun isterse ona altın bilezik alsın. Kim de sevdiğinin ateşten gerdanlığı olsun isterse ona altın gerdanlık alsın.” Ayrıca Bint Hübeyre adlı sahâbî kadının Hz. Peygamber'e geldiği ama parmağında altın yüzük olduğu için Resûlullah'ın ona kızdığı ve “Allah'ın parmağına ateşten yüzük takmasını ister misin?” dediği nakledilmiştir. Hz. Peygamber daha sonra Fâtıma Validemizin boynunda altın gerdanlık görmüş ve ona da kızmıştır.”

¹⁰⁸ Gezgin, *Altın Mübadele İşlemleri*, 277

Yine Resûlullah'ın Hz. Âişe'nin kolunda da altın bileklik görüp bunu çıkarmasını istediği ve gümüş kullanmasını istediği aktarılmıştır. Ümmü Seleme Validemizin boynunda altın gerdanlık görünce de tepki gösterdiği rivayet edilmiştir. Bu rivayetler halka şeklindeki altın süs eşyalarının kadınlara da haram olduğunu göstermektedir. Peki o halde ulemâ neden bu hadislerle amel etmemiştir? Onlar kendilerince bu hadislerle amel etmemelerine gerekçeler üretmiş ve bunların delil olduğunu düşünmüşlerdir. Halbuki muhkem sahih hadisler böyle bir yasak olduğunu bildirmektedir. Ulemânın bu hadislere delilsiz muhalefetine kanmamak gerekir. Öncelikle kadınların altın ziynet takınabileceği konusunda icmâ iddiasında bulunulmaktadır ki bunu ispatlamak mümkün değildir. Zaten icmâ iddialarını ispatlamak mümkün değildir. Ahmed b. Hanbel "Kim icmâ iddiasında bulunursa bilinsin ki yalan söylüyordur. Nereden bilecek belki de âlimler o konuda farklı düşünceye sahiptir." demiştir. Sahih hadis varken sahih bir nâsih delil olmadıkça nasıl icmâ oluşacakmış? Yine de genel anlamda icmâ oluşabilse bile bu özel meselede icmâ iddiası doğru değildir. Çünkü o halde ümmet dalalet üzerinde icmâ etmiş olur. "Ümmetim dalalet üzerinde icmâ etmez" rivayeti sebebiyle bu da imkânsızdır. Dolayısıyla böyle bir icmâ hakikatte değil zihinde ve hayalde olur ancak! Bazıları hadis varken hadis hilafına icmâ olabileceğini bunun da o rivayetin mensuh olduğuna delalet edeceğini iddia edebilmektedir. Bu da apaçık hatadır. Böyle bir şey asla olmamıştır; olamaz. Allah zikrini korumayı tekeffül etmiştir. Hz. Peygamber'in sözleri de vahiydir. Vahiy zikirdir. Hadisler de vahiydir ve korunmuştur. Hepsı bize naklolunmuştur. Nasıl oluyorda bir hadis mensuh olduğu halde geliyor da icmâyâ dayanak teşkil eden nâsih hadis gelemiyor. Bunu düşünmek Allah'ı yalanlamak olmaz mı? Ayrıca eğer icmâ iddiasını destekleyen âyet ya da hadis yoksa sünnet takdim edilmelidir. Ulemâ Kitabı sünnete sünneti de icmâyâ takdim etmiştir. Bir de muhalif görüşler bilinmiyor diye icmâ iddiasında bulunmak da doğru değildir. Mesela Ebû Hüreyre'nin kızına "Altın takma; ateş olmasından korkarım" dediği nakledilmiştir. Abdurrezzak b. Hemmâm kadınların altın takı takmalarını çoğunluğun helal gördüğüne dair rivayetleri aktardıktan sonra "Bazı âlimler ise bunu mekruh görüştür" diyerek bu konuda ihtilaf olduğunu söylemiştir. Buradaki mekruhluktan kasıt haramlıktır. Bu arada kadınların altın ziynet kullanımını yasaklayan rivayetlerin mensuh olduğunu söyleyenler de vardır ki bu da yanılgıdır. Çünkü neshin şartları vardır. Nâsih sonra olmalıdır ve nâsihle mensuhun arası cem edilememelidir. Bu iki şart bu meselede gerçekleşmiş değildir. Rivayetlerin tarihleri bilinmediği gibi bu iki rivayet grubu kolayca

cem edilebilir: Kadınlara altının serbest olduğunu söyleyen rivayetler de halka şeklindeki altınları yasaklayanlar da sahihtir. O halde ilk rivayetler mutlak, ikinciler mukayyettir. Yani kadınlara halka şeklindeki altınlar yasak ama halka şeklinde olmayan kesik altınlar yasak değildir (لأن الحديث مطلق وتلك مقيدة بالذهب الذي هو طوق أو سوار أو حلقة فهذا هو المحرم عليهم). Bu sebeple nâsîh mensuh hakkında yazan hiçbir âlim bu konuyu yazmamıştır yani bu konuda nesh yoktur...¹⁰⁹ Hâsılı Nâsıruddin el-Elbânî kadınların halka şeklinde altın kullanmasının haram olduğunu savunmakta ve bu konuda yalnız da olmadığını düşünmektedir. Buradan hareketle kendisine yönlendirilen kadınlara yönelik halka şeklinde altın ziynet üretilen bir yerde çalışılabilir mi sorusuna özetle şu cevabı vermiştir: Eğer o kişi bizim gibi bunun haramlığına inanıyorsa câiz olmaz. Cumhur ulemâ gibi helal olduğuna inanıyorsa câiz olur.¹¹⁰ Hâsılı onun da kabul ettiği üzere İslâm âlimlerinin çok büyük bölümü bu konuda olumlu düşünmekte ve kadınların altın ziynet kullanımına mutlak cevaz vermektedir.

Erkeklerin altın ziynet kullanmalarına ve kuyumcuların böyle eşyalar alıp satmasına gelince bu konuda İslâm ulemâsının çok büyük bölümü menfî kanaattedir. İslâm âlimleri erkeklerin altın ziynet alıp takmasını haram kabul ederler. Onların temel delili “Altın ve ipek ümmetimin kadınlarına helal; erkeklerine haram kılındı”¹¹¹ rivayetidir. O halde takılması haram olan bir ürünün satılması da haram olmalıdır. Bu konuda Hanefî kaynaklarda şu görüş vardır: İslâm hukukuna göre erkeğin altın yüzük kullanması haram olunca böyle bir yüzüğü imal etmek ve satmak da haram olur. Bu hükme gerekçe olarak ise şu ifadeyi kullanmışlardır:

لما فيه من الاعانة على ما لا يجوز، وكل ما أدى إلى ما لا يجوز لا يجوز

“Çünkü bu işlem câiz olmayan bir şeye ulaşmaya yardım etmek anlamına gelir. Câiz olmayana götüren hiçbir şey câiz kabul edilmez.”¹¹²

¹⁰⁹ Nâsıruddin el-Elbânî, *Âdâbu 'z-zifâf fi 's-sünneti 'l-mutahhara* (Dâru's-Selâm, 2002), 222 vd.

¹¹⁰ Şâdî b. Muhammed Âl Nu'mân, *Câmu turâsi 'l-allâme el-Elbânî fi 'l-fikh* I-XVII (Yemen: Merkezü'n-Nu'mân, 2015), 14: 59.

¹¹¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 11: 68; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, 1: 407; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32: 256.

¹¹² Alâuddîn el-Haskefî, *ed-Dürrü 'l-muhtâr şerhu Tenvîri 'l-ebâr ve Câmi 'l-bihâr* (thk. Abdulmunim Halil İbrâhîm) (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 654.

Mâlikî ve Hanbelîlerin de sedd-i zerîa ilkesi gereği ve akdin yapılma maksadının akdin sıhhatine etki ettiğini kabul etmeleri dolayısıyla erkeklere yönelik altın ziynet ticaretini câiz görmedikleri ifade edilmiştir. Benzer hüküm Zâhirîler için de geçerlidir. Fakat Şâfiîler akdin sebebine değil satılan ürünün kendisine odaklandıklarından böyle bir alım satımı helal kabul etmişlerdir.¹¹³

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu erkeğin altın yüzük kullanması konusunda şu hükme varmıştır: Erkeklerin altın takı kullanmaları konusunda merfû pek çok rivayet vardır. Bu rivayetlerde açıkça altın ve ipeğin erkeklere haram kadınlara helal olduğu belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in de bir dönem altın yüzük taktığı ancak başkaları da altın yüzük takmaya başlayınca çıkarıp attığı nakledilmiştir. Bu rivayetlere dayanan İslâm âlimlerinin çoğunluğu erkeklerin altın takı takmasının câiz olmadığını söylemişlerdir. Fakat yine hadis kaynaklarında sahâbîlerin altın yüzük taktığına dair haberler de vardır. Bu haberlerde yüzüklerin bizzat Hz. Peygamber tarafından takıldığı ya da en azından görüp müdahale etmediği aktarılmıştır. Yine sahabeden Talha b. Ubeydullah, Enes b. Malik, Huzeyfe b. Yemân ve Câbir b. Semure gibi sahâbîlerin altın yüzük kullanmalarını câiz gördükleri rivayet edilmiştir. Sahabeden sonraki dönemde de İkrime, A'meş ve Ebu'l-Kâsım el-Ezdî gibi âlimler altın yüzük kullanmanın erkekler için câiz olduğu kanaatine varmışlardır. Günümüzde İslâm âlimlerinin bir bölümü bu konuda ihtilaf olmasına dayanarak evlilik hatırası olarak takılan alyansın ekonomik değerinin israf sayılacak bir durumda olmadığı gibi gerekçelere dayanarak, erkeklerin altından imal edilmiş evlilik ve nişan yüzüklerini takmalarını câiz görmüşlerdir. "Din İşleri Yüksek Kurulu'nun (Müşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulu), 12.12.1962 tarihli ve 558 sayılı kararında da altın yüzük kullanımının hükmü şöyle ifade edilmiştir:

"Erkeklerin nikâh akdinin bir hatırası olarak altından nişan yüzüğü takabileceklerine, bu husustaki bir haberle fukahadan bazılarının içtihatlarına istinaden istidlal olunmuştur." Dolayısıyla "bu görüşe göre, hatıra ve evlilik alameti olarak kabul edilen altından yapılmış nişan veya evlilik yüzüklerinin/alyanslarının kullanımı câizdir. Fakat ihtilaftan ve şüpheden uzak durmak ve ihtiyatla amel etmek ilkeleri gereği aksi davranışın tercihi daha

¹¹³ Sâlih b. Zâben el-Merzûkî, "Ticâretü'z-zeheb fî ehemî suverihâ ve ahkâmihâ", *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 9: 144.

uygundur. Erkeklerin kullandıkları diğer altın ziynetler ise altın takılarla ilgili genel yasak hükümlerine tâbidir.”¹¹⁴

Buradan hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu’nun yaygın kanaate göre değil kitaplardaki ihtilafa odaklanarak nişan anlamında alyansın mutlak haram olmadığına hükmettiği söylenebilir. Bu itibarla satışında da sorun görmemektedir denilebilir.

Hayrettin Karaman, bir soru üzerine erkeklerin altın kullanmasının yasak oluşuna değiniyor ve buna büyük oranda şunu gerekçe gösteriyor: İslâmiyet insanları fitratlarının gereği olan ve fitrî ihtiyaçları bulunan yöne doğru yönlendirir. İnsanların fitraten uyumda zorluk çekecekleri yükümlülükleri mecburiyet olmadıkça insanlara yüklemiyor. Buradan hareketle süslenmeyi, ziynet takmayı, güzel görünme arzusunu kadına mahsus kabul ediyor ve helal kılıyor. Erkeklerle ise altın ve gümüş ziyneti, her iki cinse altın ve gümüşten yapılmış ev ve mutfak âletlerini (eşyasını) yasaklıyor. Böylece hem altın ve gümüşün ekonomik değerleri sebebiyle sandıklarda ve vücutlarda değil -özellikle nakit olarak kullanıldıkları devirlerde- piyasada bulunmasını arzuluyor. Hem de erkeklerin süslenmeye değil, sadeliğe ve gerektiğinde savaş insanları olarak heybete ihtiyaçları bulunuyor¹¹⁵.

Hayrettin Karaman, erkeklerin süs için yani sırf aksesuar olarak altın yüzük takmalarını haram olarak değerlendirir. Fakat “alamet, nişan, sembol” olarak takılan altın yüzük, arma, rozet vb. eşyaları ise haram görmez. Ona göre nişan yüzüğü adı üstünde “nişanlı veya evli olanların medeni durumlarını gösteren bir nişan, bir alamet, bir belliktir” ve sakıncası yoktur¹¹⁶.

Hayrettin Karaman, kendisine yöneltilen eleştirilere cevap verdiği bir yazısında konuya yeniden değinmiş ve özetle şunları ifade etmiştir: Katıksız saf ipek veya içeriğinin büyük bölümü ipek olan giysiler ile altın erkekler tarafından giyecek, süs ve eşya olarak kullanılması haramdır. Çünkü Resûlullah ipeği sağ eline, altını sol eline alarak “Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır” buyurmuşlardır. (Ebû-Dâvûd, K. el-Libâs, 4, 9, 11; Nesâî, K. ez-Zineh, 40, 43, 45; Ahmed, *Müsned*, 1/96, 4/392.) Karaman’a göre bir miskali

¹¹⁴ DİYYK, “Erkeğin altın yüzük takmasının hükmü nedir?”, Erişim Tarihi 17.04.2022), <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38273/erkegin-altin-yuzuk-takmasinin-hukmu-nedir->

¹¹⁵ Hayreddin Karaman, “Altın ve Gümüş Ziynet (Süs Malzemesi) Niçin Kadına Helal de Erkeğe Haramdır?”, (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00168.htm>

¹¹⁶ Hayreddin Karaman, “Alamet, Nişan ve Sembol Olarak Takılan Altın Erkeğe Haram mıdır?”, (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00169.htm>

(4.25 gr.) geçmeyen gümüş yüzük ile alem (sembol, nişân, rozet vb.) olarak kullanılan ipek ve altına ruhsat verilmiştir. İpeğin cilt hastalığı, savaş gibi sebeplerle giyilmesine de izin verilmiştir. Altın ve gümüşü ev eşyası olarak kullanmak ise hem kadınlara hem erkeklere câiz görülmemiştir. Karaman bu görüş için fıkıh kitaplarının kerâhiye ve istihsan bölümlerine bakılmasını ister. Nişan yüzüğünün cevâzı için ise Kâmil Miras'ın, *Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*'inde verdiği görüşüne atıf yapar. Ayrıca altın ve ipeğin mutlak haram olmadığını ispat için Buhârî'nin bir rivâyetinde Rasûlullah'ın Abdurrahman b. Avf ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a, cilt hastalıkları sebebiyle ipek giymelerine izin vermelerini delil gösterir.¹¹⁷

Yusuf Erdem Gezgin'in ifade ettiğine göre günümüz İslam hukukçularından Salih el-Merzûkî, Takî el-Osmânî, Vehbe ez-Zuhaylî, Abdulvehhâb Ebû Süleymân, Abdüssettâr Ebû Gudde, Muhtâr es-Sellâmî ve Abdullah b. Beyye'nin de aralarında bulunduğu bir grup fukaha erkeğin övünme ve israf amaçlı olmayan altın yüzük kullanımını câiz görmüştür. Dolayısıyla bunlara göre bu yüzüğün üretimi ve satımı da câizdir.¹¹⁸ Ayrıca Gezgin kendi kanaatini de şöyle sunmuştur:

*“Altın kullanımıyla ilgili getirilen sınırlamalar nedeniyle erkek ziynet eşyalarından küpe, kolye, künye/bileklik, tesbih, broş, kravat iğnesi, rozet, anahtarlık gibi eşyaların kullanımı caiz olmadığı için üretimi ve satışı da caiz değildir. Kullanılmaksızın sadece koleksiyon maksadıyla alışverişleri ise altının piyasada tedavülüne engel olacağı için kanaatimizce caiz değildir. Zira hammadde olarak altın değerli bir maden olması nedeniyle piyasalardan çekilmesi uygun değildir.”*¹¹⁹

Muhammed Hüsnü Çiftçi, altının nişan alameti olarak kullanımıyla alakalı ihtilafı bir çalışmasına konu etmiştir. “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkıhî Tartışmalar” adlı bu çalışmada Çiftçi, altın yüzük takmayı yasaklayan rivayetleri ve altın yüzük takmanın câiz olduğunu bildiren rivayetleri naklettikten sonra bunların değerlendirmesinde yasak koyan rivayetlerin daha güvenilir hatta mütevâtir olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen erkeklerin altın yüzük kullanımı

¹¹⁷ Hayreddin Karaman, “Altın ve Hâlis İpek Erkeğe Haramdır”, (Erişim Tarihi 10.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0049.htm>

¹¹⁸ Yusuf Erdem Gezgin, “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınların Hukuki İşlemlere Konu Edilmesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2020): 155-156.

¹¹⁹ Yusuf Erdem Gezgin, “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınlar”, 162.

hakkında fukahâ arasında ihtilaf olduğunu belirten Çiftçi, mubah görenler başlığı altında sahâbeden ve tâbiînden pek çok kişinin ismine yer vermiştir. Haram görenler başlığı altında ise çoğunluğa atıf yapmıştır. Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde Kamil Miras’ın, Hayrettin Karaman’ın ve Ali Yardım’ın ise altın nişan yüzüğünün erkeklerce kullanımına onay verdiklerini belirtmiş ve ayrı ayrı delillerinin münakaşasını yapmıştır. Çiftçi’ye göre yasak rivayetleri mütevâtirdir ve çoğunluğun görüşü doğrudur. Buna rağmen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın konuyla ilgili cevabında Kamil Miras’a atıf yapması uygun değildir.¹²⁰ Kanaatimizce Çiftçi’nin yaklaşımında şöyle bir temel sorun bulunmaktadır. Tevâtür, kendiliğinden oluşan yani zorlamayla elde edilmeyen bir neticedir. Bütün herkes mütevâtir bilgiyi duyduğunda onu hemen kabul eder. Kabulde zorlanmaz; reddetmesi mümkün olmaz. Mütevâtir böyle bir bilgidir. Mütevâtirde isnad, ravi, kitap önemli değildir. Eğer tevâtür kendiliğinden oluşmaz da insanların çeşitli kaynaklardan araştırarak ulaştığı bir netice olursa bu araştırma ihtiyacı bile sonucu mütevâtir olmaktan çıkarır. Çünkü bu şekilde ulaşılan bilgi herkesçe mutlaka kabul edilmek zorunda olmaz. İnsanların bunu kabul etmesi gerektiği iddia edilemez. Bu türden haberleri kabul etmemek küfre düşürmez. Dolayısıyla Çiftçi’nin hadis kaynaklarındaki rivayetleri toplayarak bunların mütevâtir olduğunu iddia etmesi isabetli değildir. Bunlar olsa olsa güçlü haber-i âhâd sayılabilir. Belki meşhur, müstefiz ya da ma’rûf denilebilir ama asla mütevâtir denilemez.

Kanaatimizce erkeklerin altın yüzük kullanımı konusu ihtilaflıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu dahi fetvasını bu ihtilafı düşünerek vermiştir. O halde mutlak haram hükmü verilemez. Buradan hareketle kuyumcuların erkeklere yönelik altın alyans satmasını kesinlikle haram diye anmamak gerekir. Konu zannî delillere dayanmakta, sahâbe ve fukahâ arasında ihtilaf nakledilmektedir. Çok olanların doğru, az olanların yanlış olduğu iddia edilemez. Hâsılı meselenin zannîlik boyutuna nazaran kuyumcuların erkeklere altın alyans takmasının câiz olduğu söylenebilir. Ulemânın çözemediği bir konuyu kuyumcuların çözmesini beklemek yani ulemâ ittifak edemedi ama kuyumcular yine de satış yapmasın demek doğru değildir. Dinî hükümler konusunda zannîlik ve ihtilaf varsa mümkün olduğunca ibâhadan yana tavır almak daha evlâdır.

---

¹²⁰ Muhammed Hüsnü Çiftçi, “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkhi Tartışmalar”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 21/1 (2021): 571-603.

J. Altın Ev Eşyası Ticareti

Altın ve gümüş ev eşyası kullanımı da kuyum sektörüyle alakalı tartışılan konulardan biridir. Rivayete göre Hz. Peygamber “Altın ve gümüş kaplardan bir şey içmeyin”¹²¹ buyurmuştur. Bu rivayette Resûlullah’ın müslümanları aslen küffârın krallarının âdeti olan altın ve gümüş kaplardan yeme içmeden nehyettiği belirtilmiştir. Doğrusu bu yasağın ister müslüman olsun ister kâfir olsun herkesi kapsadığı şeklindedir. Nevevî’nin aktardığına göre erkek ya da kadın hiçbir müslümanın altın ve gümüş kap kullanamayacağına icmâ bulunmaktadır. Sadece İmam Şâfiî’den kadim bir görüş nakledilmektedir ki bu görüşünde İmam Şâfiî haram değil mekruh hükmü vermiştir. Bir de Dâvud ez-Zâhirî’den içmek yasak ama yemek serbest diye bir görüş nakledilmiştir. Nevevî her iki naklin de batıl olduğu düşüncesindedir. Artık altın ve gümüş ev eşyalarının her ne surette olursa olsun küçük ya da büyük olsun yeme içme ya da başka amaçla olsun kullanımı erkeğe de kadına da haramdır ve bu konuda icmâ vardır.¹²²

Buradan hareketle altın ve gümüş eşya satımının dinen haram olduğu kanaatine varılmıştır. Hanefîlerin, Mâlikîlerin ve Hanbelîlerin altın ve gümüş eşyaları kullanma amacıyla almayı haram gördükleri; Şâfiîlerin ise kullanma amacına değil ürünün kendisine odaklandıkları için buna cevaz verdikleri nakledilmiştir. Hatta eğer bu eşyalar kullanma amacıyla alınmazsa hükmün kesinlikle cevaza döneceği söylenmiştir.¹²³ İbn Teymiyye de altın ve gümüş eşyaların edinilmesini kesin bir dille haram diye vafsetmiştir. Şöyle der:

يحرم اتخاذها في أشهر الروايتين، فلا يجوز صنعها، ولا استصياغها، ولا اقتناؤها، ولا التجارة فيها؛ لأنه متخذ على هيئة محرمة الاستعمال، فكان كالطنبور وآلات اللهو، ولأن اتخاذها يدعو إلى استعمالها غالباً فحرم كافتناء الخمر والخلوة بالأجنبية

“İki rivayetten daha meşhur olanına göre bunları edinmek haramdır. Bunları yapmak, dökmek, edinmek ve ticaretini yapmak haramdır. Çünkü kullanımı haram olan bir ürün edinilmiş olur. Tanbur ve çalgı aletlerini edinmek neyse bu

¹²¹ Buhârî, *Sahîh*, 7: 113; Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-kübrâ* (thk. Hasan Abdulmun‘im Şelebî) (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001), 6: 300.

¹²² Nevevî, *Minhâc*, 14: 27 vd.

¹²³ Sâlih b. Zâben el-Merzûkî, “Ticâretü’z-zeheb fî ehemî suverihâ ve ahkâmihâ”, 9: 147.

da öyle olur. Zira bunları edinmek çoğunlukla kullanımına da yol açar. Mesela şarap almak ve namahrem kadınla halvette kalmak gibi bir durum olur."¹²⁴

Salih b. Zâben el-Merzûkî ise altın ve gümüş eşyanın kullanım amacıyla değil de süs amacıyla alınıp satılmasını uygun bulmuştur. Kullanımı dinen yasak olduğu halde üretimi ve satımının câiz olduğunu beyan eden İslam hukukçuları arasında Halîl el-Meys, Vehbe ez-Zuhaylî, Abdulvehhâb Ebû Süleymân, Abdussettâr Ebû Gudde, Muhtâr es-Selâmî, Abdullah b. Beyye'nin de bulunduğu kaydedilmiştir.¹²⁵

Sonuç olarak altın ve gümüş kapta su içmeyi yasaklayan bir rivayetten altın ve gümüş eşyanın üretiminin, alım satımının ve hatta kullanımının bütünüyle yasak olduğu neticesine varmak aşırı yorum anlamına gelir. Kanaatimizce altın ve gümüş kapların kullanım yasağı bütünüyle ümmeti kibirden uzak tutma amacına matuf olmalıdır. Ancak bu amaç bu türden ürünlerin bütünüyle yasak olduğu anlamına gelmez. Bu itibarla altın ve gümüş süs eşyalarının kullanılması kesin olarak haram diye nitelenemez. Üstelik konu hakkında İslâm hukukçularının da ihtilafı söz konusudur. Buradan hareketle altın ve gümüş alım satımını kesin olarak men eden bir delil olmamasına dayanarak bu türden ürünlerin satışının câiz olabileceği söylenebilir.

K. Altın Kaplamalı Saat ve Değerli Eşya Ticareti

Altından üretilmemekle birlikte teknik imkânlar kullanılarak altın görünümü verilmek üzere altın kaplama yapılan eşyaların alım satımı konusu da tartışma konusu olan meseleler arasındadır. Aslında altın kaplama eşyalar altın olmadığı için altın alım satımı bahsinde ele alınmaları gerekmez. Fakat yine de fukaha arasındaki tartışmalara itibarla burada konuyu işlemek uygun olacaktır. Fakat internette şöyle bir arama yapıldığında altın kaplama bir yüzüğün fiyatı ile gerçek altın bir yüzüğün fiyatı arasında çok büyük fark olduğu hemen görülür. Bu da kaplama ile altının birbirinden çok farklı olduğunu gösteren açık delildir.

Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîler kaplama ürünlerin her türlü kullanımını câiz görmüştür. Bu hüküm kaplamanın oldukça az olması halinde yani ürün ateşte eritildiğinde altın ve diğer maden ayrılmayacak şekilde olduğunda geçerlidir. Eğer altın diğer madenden

¹²⁴ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalim, *Şerhu'l-Umde fi'l-fıkh* (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1412), 115.

¹²⁵ Yusuf Erdem Gezgin, "Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınlar", 153.

ayrılacak kadar çok ise o zaman bazı fakihler bu türden ürünlerin kullanımını haram kabul etmişlerdir.¹²⁶

AAOIFI fıkıh kurulu şu kuralı belirlemiştir: “Altın olmayan bazı eşyaların altınla kaplanması ve boyanması gibi işlemler neticesinde elde edilen ürünün satışında altın hakkındaki hükümler uygulanmaz.”¹²⁷ Bunun gerekçesi olarak da bir şeyin hükmünün çoğunluğuna göre verileceği kuralını göstermiştir.¹²⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Tahir Tural altın kaplama saat kullanımıyla alakalı soruya şu cevabı vermiştir: Altın bu ümmetin erkeklerine haramdır. Bu konudaki hadis açıktır, nettir. Fukaha bu konuda ittifak etmiştir. Altın ve gümüş başka madenlerle karıştırılırsa altın galipse altın diğer madenler galipse diğer maden hükmündedir. Saatte demir ve altın kullanılmışsa demir fazladır. O halde altın hükmünde değildir. Bununla birlikte müslümanlar haklarında sui zan oluşturacak davranışlarda bulunmamalıdır. Bu itibarla altın kaplama saat kullanmamalıdır.¹²⁹

Yusuf Erdem Gezgin, konuya dair şunları söyler:

*“Kanaatimizce altın kaplama saat, esasında altın olmadığı için ve kaplanan altının saatten ayrıştırılması mümkün olmadığı için Hanefî fakihlerin de belirttiği üzere kullanımı ve satışı caizdir. Burada ifade edilmesi gereken temel hususlardan birisi kullanımı caiz olan eşyaların üretimi ve satışının caiz olması gerektiğidir.”*¹³⁰

Kanaatimizce de altın kaplama ürünlerde altın yok denecek kadar az olduğu ve aslen altın alınmadığı için hüküm diğer madene göre verilmelidir. Yani kaplama ürünlerin satışında sarf kuralları geçerli değildir.

L. Altın ve Gümüş Ziynetlerin Zekâtı

Zekât İslam’ın beş temel şartından biridir. Zekâtın kimler tarafından, kimlere, hangi mallardan, ne kadar ve ne zaman verileceği hususunda pek çok delil ve görüş bulunmaktadır. Burada zekâtın ayrıntısına girmeden kuyumculuk sektörünü de

¹²⁶ Sâlih b.Zâben el-Merzûkî, “Ticâretü’z-zeheb fî ehemî suverihâ ve ahkâmihâ”, 9: 151.

¹²⁷ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, s. 1267.

¹²⁸ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, s. 1282.

¹²⁹ Tahir Tural, “Erkeğin Altın Kaplama Saat Kullanması Câiz midir?”, (Erişim Tarihi 10.04.2022), <https://www.youtube.com/watch?v=fbJdjGaoJLw>

¹³⁰ Yusuf Erdem Gezgin, “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınlar”, 157.

ilgilendirmesi açısından yalnızca ziynetlerin zekâtı üzerinde durulacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu konuya dair fetvasında meseleyi mezheplerin görüşleri açısından ele almış ve şu görüşü serdetmiştir:

“Altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyaları, zekât için gerekli diğer şartları da taşıdığı takdirde Hanefîlere göre zekâta tâbidir. Bu itibarla altından yapılmış ziynet eşyaları, 80.18 gr. veya daha fazla olup üzerinden de bir yıl geçmiş ise kırkta biri oranında zekâtları verilir. Altın ve gümüş dışındaki maden ve taşlardan mamul ziynet eşyası ise zekâta tâbi değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 243). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî bilginlerine göre ise, kadının normal olarak takıp kullandığı ziynet (taki) eşyası, aslî ihtiyacı sayıldığından bunlardan zekât gerekmez (Nevevî, el-Mecmû', VI, 46; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 220).”¹³¹

Kuyumcuların nasıl zekât hesaplayacakları konusunda ise Din İşleri Yüksek Kurulu şu fetvayı vermiştir: Kuyumcular sahip oldukları altınlar ve bunların ticaretinden elde ettikleri gelirler üzerinden zekâtlarını öderler. Nisap hesaplanırken ayar farklılığına itibar edilmez. Yani hangi ayarda olursa olsun altınlar toplanır ve nisap miktarını geçtikleri anda zekâta tabi hale gelirler. Fakat her altın ziynet eşyası kendi değeri üzerinden zekâta tabi kılınır. Yani 14 ayar altın ile 24 ayar altın eşit tutulmaz. Zekât verilecek tarih itibariyle elde mevcut altın zekâta tabi olur. Ziynetlerin maliyetleri üzerinden zekâtları hesaplanır¹³². Bu arada nisap hesaplanırken ayar farklılığına itibar edilmeyeceği meselesinde ayrıca şu açıklamaya yer verilmiştir:

“Zekât nisabının oluşması açısından altındaki ayar farkı önemli değildir. Çünkü hangi ayarda olursa olsun, sonuç itibariyle altın hükmündedir. Buna göre farklı ayarda da olsa sahip olunan bütün altın çeşitlerinin toplam ağırlıkları 80.18 grama ulaştığında, diğer şartları da taşıması hâlinde zekâta tâbidir. Ancak bu durumda farklı ayarlardaki altınların zekâtı, ayrı ayrı değerleri üzerinden hesaplanarak kırkta bir (% 2,5) oranında verilir (Kâsânî, Bedâî', II, 20)”¹³³.

Hayrettin Karaman ise kadınların normal sayılan örfü uygun ziynetlerinin zekâta tâbi olmadığını ifade etmiştir. Şöyle der:

¹³¹ DİYK, “Kadınların, ziynet eşyasından zekât vermeleri gerekir mi?”, (Erişim Tarihi 21.10.2020), <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/407/kadinlarin--ziynet-esyasindan-zekât-vermeleri-gerekir-mi->

¹³² DİYK, “Altın ticareti yapan bir kimse zekâtını nasıl verir?”, (Erişim tarihi 21.10.2020), <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/405/altin-ticareti-yapan-bir-kimse-zekâtini-nasil-verir->

¹³³ DİYK, “Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar?”, (Erişim Tarihi 21.10.2020), <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/406/farkli-ayarda-altini-bulunan-kimse-zekâtini-nasil-hesaplar->

“Servet (nisap miktarı mal) kimin ise zekat ve kurban da ona düşer. Kadının normal olarak takıp kullandığı zinete (takıya) zekat ve kurban gerekmez. Bunun dışında kalan tasarruf altını, para, ticari mal... nisap miktarına ulaşırsa zekat verilir. Kurbanın vacib olabilmesi için (2004 yılında) beş milyar civarında para veya bu değerde altın, ticaret malı olmalıdır.”¹³⁴

Karaman, cevabının devamında da şunları söylemektedir: “Kadının normal (örf ve âdete göre takındığı, kullandığı) altınlar 85 gram da olsa buna zekât gerekmez ve kurban da vacib olmaz. Bir kimse oturacak bir ev almak için para biriktirse, bu para nisap miktarını aşsa bile buna zekât düşmez.”¹³⁵

Konuyu bir çalışmasına konu edinen Sıtkı Beydilli, bu konudaki ihtilafın sahâbe asrına kadar gittiğini, çünkü bu konudaki nasların sarih olmadığını söylemiş ve şunu aktarmıştır:

“Ashaptan Hz. Ömer, İbn Mes’ûd, Abdullah b. Amr; tâbiîn fakihlerinden İbrâhim enNehaî, Tâvûs, Mücâhid, Atâ b. Ebî Rebâh, Câbir b. Zeyd, İbn Sîrîn ve Meymûn b. Mihrân kadının mubah ziynet eşyasında zekât tahakkuk edeceği görüşündedir. Bu görüşü Ebû Hanîfe de benimsemiştir. Ashaptan Câbir b. Abdullah, İbn Ömer, İbn Abbas, Enes b. Mâlik; tâbiîn fakihlerinden Saîd b. Müseyyib, Katâde b. Diâme, Şa’bî ve bir rivayette Hasan-ı Basrî ise kadının ziynet eşyasının zekâta tâbi olmayacağını söylemişlerdir. Bu görüşe İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye ve Ebû Ubeyd de katılmıştır.”¹³⁶

Beydilli ise israfa kaçmamak, zekâtı kaçırmaya niyeti olmamak ve kullanmadan bekletmemek şartıyla kadınların örfeye uygun ziynetini zekât dışı tutabileceğini ifade etmiştir.¹³⁷

Kanaatimizce de kadınların ziyneti aslî ihtiyaçlarıdır. Bu konuda çoğunluğun görüşü daha doğru görünmektedir. Kadınların örfeye uygun miktarda ziyneti olmalıdır ve bu zekâta tâbi tutulmamalıdır.

¹³⁴ Hayreddin Karaman, “Zekât ve Kurban İbadetini Karı-Kocadan Hangisi Yerine Getirir? Altın Takılar, Nisab”, (Erişim Tarihi 20.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/sc/00057.htm>

¹³⁵ Karaman, “Zekât ve Kurban”.

¹³⁶ Sıtkı Beydilli, “Kadınların Teslim Almadığı Mehirden ve Ziynetlerinden Zekâtla Mükellefiyet Durumları”, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 9 (2021): 316.

¹³⁷ Beydilli, “Kadınların Teslim almadığı”, 320.

SONUÇ

İnsanoğlu tarih boyunca altın, gümüş, pırlanta ve para türünden varlıklara rağbet göstermiştir. Günümüzde de insan nasıl daha fazla para kazanırımın derdindedir. Altın ve gümüş, ziynet olabilmeleri, nakde çabuk çevrilebilmeleri, talep görmeleri, değer artışı yaşamaları ve küçük ama değerli oluşları gibi sebeplerle insanların talebine mâruz kalmıştır. Altın ve gümüş, tarih boyunca kadınların süsü, evin birikimi muamelesi görmüştür. Bu güzel özellikleri yanında ne yazık ki faizciliğin/tefeciliğin en önemli malzemesi de yine altın, gümüş ve para olmuştur. Halbuki İslâm hukukunda da faiz yasaktır. Faiz konusunda Kur’ân ve sünnette ağır tehditler vardır. İslâm âlimleri ilgili nasların da yönlendirmesiyle bu varlıkların alım satımında sıkı şartlar ileri sürmüş; böylece faizciliğe engel olmaya gayret etmişlerdir.

Altın ve gümüş, tarihte uzun süre para olarak kullanılmıştır. İslâm hukukçuları da çoğunlukla altın ve gümüşü yaratılıştan (hılkaten) para kabul etmişler ya da en azından altın ve gümüşün insanlarca hep para gibi görüldüğünü vurgulamışlardır. Bugün de çoğunluk âlimler altın ve gümüşün para olduğunu düşünmektedirler. Faiz konusunda asırlarca İslâm âlimlerinin temel dayanağı olan altı mal / esnâf-ı sitte hadisinde de ilk başta “ez-zehebü bi’z-zehebi ve’l-fiddatu bi’l-fiddati” denilerek altın ve gümüşe vurgu yapılmıştır. Âlimlerin büyük çoğunluğu altın ve gümüşün para olma (semeniyet) vasfı yüzünden bu hadiste anıldığını dile getirmiştir. Dolayısıyla faiz öncelikle altın ve gümüş paralarda ve sonra da bunlara kıyasla diğer paralarda gerçekleşir. Bu bakımdan bu türden varlıkların ticareti oldukça riskli olup özenli olmayı gerektirir.

İslâm hukukçuları para türünden varlıkların alım satımında şu şartları ileri sürmüşlerdir: Peşinlik (hulûl) yani taraflar akit meclisinden ayrılmadan bedellerin karşılıklı teslim tesellümünün (tekâbüz) gerçekleşmesi ve aynı cinsten varlıkların değişiminde eşitlik (tesâvî). Yaygın görüşe göre aynı cins varlıkların değişiminde işçiliğe ve ayar farkına da itibar edilmez. İslâm ulemâsının bu kanaati bütünüyle altı mal hadisine dayanır. Söz konusu hadiste altın ve gümüşün mutlak zikredilmesi yani kayıtlandırılmaması yüzünden hangi ayarda ya da ne kadar işçilikli olursa olsun bütün altın ve gümüşler eşit sayılmıştır. Ayrıca rivayette “yeden bi yedin” ve “mislen bi mislin” geçtiği için eşitlik ve peşinlik şartını gerekli görmüşlerdir. Hâsılı bu konuda ulemânın aslî delili kat’î değil hem sübut bakımından hem de delalet bakımından zannîdir. Her ne kadar

yaygın kanaatte icmâ olduğu iddia edilse de İslâm tarihi bu iddiayı nakzeden tartışmalara şahitlik etmiştir.

İslâm tarihinde altın ve gümüş konusunda faizle alakalı yaygın görüşe aykırı düşünceler ileri süren İslâm âlimleri var olmuştur. Hatta bu tartışmaların sahâbe ve tâbiîn dönemine kadar geri gittiği kaynaklarda yazılıdır. Yani altın ve gümüşün bütün çeşitleriyle para olup olmadığına dair tartışmalar yapılmıştır. Değişen zamana göre insanların altın ve gümüşü para olarak kullanmaktan vazgeçtiklerine, ziynete dönüştüklerinde para diye algılanmadıklarına ya da ayarı düşük olduğunda para sayılmadıklarına yönelik fikirler savunulmuştur. Dolayısıyla eğer bu görüşlere göre davranılacak olursa altın ve gümüş mübadelelerinde para ticaretindeki sıkı şartlara riayet etmek gerekmeyecektir. Yani altın ve gümüş alım satımında ekstra koşullar aranmayacak; faize düşme endişesi yaşanmayacaktır.

Altın ve gümüşün yaratılıştan para olduğu, altın ve gümüş mübadelelerinde aynı cinsten varlıkların değişiminde ayar ve işçilik farkına itibar edilmeyeceği, sarf akdinde bedellerin hakikaten karşılıklı kabzedilmesi gerektiği, banka kartıyla, kredi kartıyla, banka havalesiyle ve internetten ödemeye yapılan işlemlerde teknik gereklilikler sebebiyle oluşan kısa süreli gecikmelere bile tahammül edilemeyeceği görüşü İslâm tarihi boyunca sürekli genel kabul görmüş ama aynı zamanda devamlı tartışma konusu olmuştur. Bu görüşlerin dayanağı ilgili hadislerdir. Halbuki hadisler, haber-i vâhid olup hem sübutları hem de delaletleri zannîdir. Hadisler çok büyük kısmıyla mânen nakillerdir. Hadislerin kanun metni gibi algılanması ve kullanılması yanlış sonuçlar verebilir. Ayrıca hadisler arasında ihtilaflar da mevcuttur ki altı mal hadisiyle çelişen nakiller de vardır. Fakat hadislerle alakalı bu gerçeklere rağmen mevzu bahis edilen konuda hadis, ilgili fikhî yorumları belirleyici bir rol oynamıştır. Hadisten kuşku duyulmadığı gibi hatta mütevâtir olduğu dahi iddia edilmiştir. Halbuki mütevâtir olsaydı zaten böyle bir iddiaya da ihtiyaç duyulmaz; duyulduğunda bütün ümmetçe kabul edilir; tartışılmazdı. Bir başka husus da hadisin zâhirî anlaşılmış olmasıdır. Hadiste altın ve gümüş ifadesi geçiyor diye bütün altın çeşitleri ve bütün gümüş çeşitleri eşit kabul edilmiştir. Ne işçiliğe ne de ayar farkına itibar edilmiştir. Halbuki bu da insan fitratına aykırı olduğu gibi kuyumculuk sanatına da değer vermemek anlamına gelmektedir. Hiç kimse ayarı düşük altınla ayarı yüksek altını ya da işçilikli ziynetle ham altını eşit kabul etmez. Hâsılı fukahâ hadise

dayanarak bir fetva vermiştir ancak bu fetva tarih boyunca hem ulemâ arasında münakaşa konusu olmuş hem de kuyumculukta uygulanmamıştır.

İslâm tarihi boyunca azınlıkta da kalsalar bazı âlimler, altın ve gümüşün ancak insanlarca para olarak görülür ve kullanılırlarsa para sayılabileceğini yani hilketen değil örfen para olduklarını, insanlar bunların ikisine veya birine ya da belli şekle sokulanlarına metâ nazarıyla bakarsa bunların ticaret eşyasına dönüşebileceklerini, altınlarda ve gümüşlerde ayar ve işçilik farkına itibar etmenin zaruret olduğu ve bunu göz önüne almamanın açıkça sefahet olarak vasedileceğini, sarf akdinde bedellerin hakikaten karşılıklı el değiştirmesini istemenin imkânsız istemek olacağını, günümüzde teknik sebeplerle yaşanan kısa süreli gecikmelerin sarf akdindeki peşinlik ve tekâbüz şartlarına aykırı sayılmayacağını ifade etmiştir. Hâsılı bu konuda icmâ yoktur. Konu üzerinde farklı değerlendirmeler mümkündür. Yaygın kanaat fiilî gerçekliğe değil tamamen hadisteki ifadelerle odaklandığı için hayatın realiteleriyle çelişiyor görünmektedir.

Kuyumculuk sektöründe yalnızca altın ve gümüş satılmaz. Pırlanta, elmas, yakut türü kıymetli taşlarla altın kaplama saat ve benzeri ürünler de alınıp satılır. Bu ürünler altın ve gümüşle aynı hükümlere tâbi değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. Zira hadislerde bu türden varlıklara yönelik yasaklayıcı hüküm olmadığı gibi bunların kıyas edilebileceği ribevî mallar da yoktur. Sonuçta bu türden varlıkların alım satımı sarf değil bey‘ yani normal alım satım kurallarına tâbidir.

Altın, gümüş, pırlanta türü varlıkların erkeklerce kullanımı ve zekâtı meselesinde de âlimler arasında görüş farklılıkları meydana gelmiştir. Yine bazı âlimler ilgili naslara dayanarak altını erkeğin kullanımına tamamen kapatırken bazıları nişan yüzüğü türünden ziynetlerin erkeklerce kullanımına izin vermiştir. Bu konudaki deliller de zannî olduğundan, birbiriyle çeliştiğinden ve fukahâ arasında bu konuda ihtilaf bulunduğundan keskin bir dil ve üslupla hüküm vermek yerine nispeten daha esnek bir dil kullanmak doğru olacaktır.

Günümüzde bankacılık sektörü ve internet ağı ticarete büyük olanaklar sağlamıştır. Artık mobil cihazlar alışveriş merkezlerine dönüşmüştür. Eskiden tahayyül edilmesi imkânsız olgular bugün sıradanlaşmıştır. Gecenin bir yarısı saniyeler içinde dünyanın öbür ucundaki bir mağazadan ürün almak mümkün olmuştur. Hâsılı günümüzde ticaret eskiye nazaran oldukça evrilmiştir. Bu bakımdan mütekaddim fukahânın

öngöremeyeceği pek çok imkân, bugün fikhî değerlendirmelerde gözönüne alınmak durumunda kalmıştır. Bu yeni durumdan en fazla etkilenen alanlardan biri de yüksek likidite isteyen para ile alakalı sektörlerdir. Yani bankacılık ve kuyumculuk internet olanaklarını en fazla kullanmak isteyen alanlardır. Bununla birlikte bu yeni olanaklar sarfla alakalı kadim fetvalardaki sınırları zorlayabilmiştir. Hakiki kabzın yerini hükmî kabz almış, peşinlik ve tekâbüz şartları mecburen esnetilmiş, ayar ve işçilik nazarı itibara alınmaya başlanmıştır. Çünkü ya bu imkânlarla mesafeli durulup işletmeler kapanacak ya da günümüz imkânlarından tabii olarak yararlanılmak suretiyle ticaret yapılacaktır. Kanaatimizce sarf konusunda yaygın görüşün açmazları bulunmaktadır. Bu bakımdan bu görüşe yönelik eleştirilerin dikkate alınması gerekir. Bu arada yaygın görüş de olsa fıkıhta her düşüncenin mutlaka tenkit edilebildiği bilinmelidir. Yaygın olmak doğru olmak anlamına gelmeyebilir.

Sonuç olarak kuyumculuk sektörü mensupları altın ve gümüş ticaretiyle alakalı fukahâ ihtilafından haberdâr olarak yaptıkları muamelelerde dikkatli olmalı ama yeni dünyanın imkânlarını hemen reddetmemelidir. İlk akla gelen ya da en çok dillendirilen görüşlerin mutlaka doğru olduğunu ve tartışılmayacağını düşünmemelidir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, İstanbul: TKBB, 2018.
- Abdullah b. Süleyman el-Menî. “Bahsün fi’z-zehebi fi ba’di hasâisihî ve ahkâmihî”. *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 9: 35-67.
- Abdussettâr Ebû Ğudde. “Bitâgâtü’l-i’timân tasavvuruha ve’l-hümü’s-şer’î aleyhâ”. *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 12: 1312-1340.
- Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybânî. *Müsned*. I-L, (thk. Şuayb el-Arnâvût ve dğr.), Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Aktepe, İshak Emin. *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB, 2017.
- Alâuddîn el-Haskefî. *ed-Dürrü’l-muhtâr şerhu Tenvîri’l-ebâr ve Câmi’l-bihâr*. (thk. Abdulmunim Halil İbrâhîm), Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2002.
- Aliftaa, “Hükmü bey’i’l-mesûğî mine’z-zehebi bi cinsihî mütefâdilen”. (Erişim Tarihi 09.04.2022) <https://www.aliftaa.jo/Decision.aspx?DecisionId=80#.YlEkKdJBzIU>
- Beydilli, Sıtkı. “Kadınların Teslim Almadığı Mehirinden ve Ziyetlerinden Zekâtla Mükellefiyet Durumları. *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 9/113 (2021): 306-322
- Bozkurt, Nebi. “Kuyumculuk”. içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 26: 513-515. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi’u’s-sahîh*. I-IX, Beyrut: Dâr Tavğî’n-Necât, 1422.
- Cessâs, Ahmed b. Ali. *Şerhu muhtasari’t-Tahâvî*. I-VIII, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2010.
- Çakır, Mustafa. “Altın ve Gümüşün Kendi Cinsi İle Mübadelesinde Kalite Ve İşçilik Farkı Meselesi”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 32 (2018): 47-69.
- Çetin, Mehmet. *İslâm’da Kuyumculuk*. Ankara: Hayat, 2018.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkhi Tartışmalar”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*. 21/1 (2021): 571-603.
- Darphane. “Hakkımızda”. Erişim Tarihi 02.04.2022, <https://www.darphane.gov.tr/hakkimizda>
- DİYK, “Kapıda teslim almak üzere internet üzerinden altın ve gümüş satın almak caiz midir?”, (Erişim Tarihi 15.04.2022) <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38612/kapida-teslim-almak-uzere-internet-uzerinden-altin-ve-gumus-satin-almak-caiz-midir->
- DİYK. “Altın ticareti yapan bir kimse zekâtını nasıl verir?”. (Erişim tarihi 21.10.2020) <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/405/altin-ticareti-yapan-bir-kimse-zekatinini-nasil-verir->
- DİYK. “Erkeğin altın yüzük takmasının hükmü nedir?”. (Erişim Tarihi 17.04.2022) <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38273/erkegin-altin-yuzuk-takmasinin-hukmu-nedir->
- DİYK. “Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar?”. (Erişim Tarihi 21.10.2020). <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/406/farkli-ayarda-altini-bulunan-kimse-zekatinini-nasil-hesaplar->

- DİYK. “Kadınların, ziynet eşyasından zekât vermeleri gerekir mi?”. (Erişim Tarihi 21.10.2020). <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/407/kadinlarin--ziynet-esyasindan-zekât-vermeleri-gerekir-mi->
- DİYK. “Kredi kartı ile altın satışı caiz midir?”. (Erişim Tarihi 14.04.2022) <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/964/kredi-karti-ile-altin-satisi-caiz-midir->
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi*. İstanbul: Erkam, 2016.
- Dumlu, Emrullah. “Fıkıhî Açıdan Altın Hesabı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 20 (2012): 237-266.
- Durmuş, Abdullah. “Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 16 (2010): 315-330.
- Durmuş, Abdullah. *Fıkıhî Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*. İstanbul: İSAM, 2014.
- Ebû Dâvud et-Tayâlisî. *Müsned*. I-IV, (thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî), Mısır: Dâr Hicr, 1999.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş‘as es-Sicistânî. *Sünen*. I-IV, Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, ths.
- Elbânî, Nâsiruddin. *Âdâbu ‘z-zifâfi’s-sünneti’l-mutahhara*. Dâru’s-Selâm, 2002.
- Faysal b. Abdilaziz. *Bustânu’l-ahbâr muhtasarı Neyli’l-evtâr*. I-II, Riyad: Dâr İşbiliyâ, 1998.
- Gezgin, Yusuf Erdem. “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınların Hukuki İşlemlere Konu Edilmesi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2020): 149-167.
- Gezgin, Yusuf Erdem. *Altın Mübadele İşlemleri*. İstanbul: Hayat, 2020.
- Gezgin, Yusuf Erdem. “Fıkıhî Açıdan Altının Para veya Metâ‘ Olma Niteliği”. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies = Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*. 5/2 (2020): 156-179.
- Gezgin, Yusuf Erdem. “Klasik Fıkıh Literatüründe Fazlalık Ribâsı Bağlamında Altın İşçiliği ve Günümüz Altın Mübadelerine Yansıması”. *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*. 13 (2021): 141-182.
- Gezgin, Yusuf Erdem. “Kullanımı Haram veya Şüpheli Olan Altınların Hukuki İşlemlere Konu Edilmesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2020): 149-167.
- Gözübenli, Beşir. “İslam Borçlar Hukukunda Altınla İlgili Hükümler”. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III 10-12 Aralık 2010 Afyonkarahisar 2013*, 473-479.
- Gramaltın. “Hakkımızda”. Erişim Tarihi 02.04.2022, <https://www.gramaltin.com/hakkimizda>
- Gürbüz, Mehmet. “İslâm Hukuku Açısından Altın Bankacılığı”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2016.
- Hattâbî, Hamd b. Muhammed. *A ‘lâmü’l-hadîs*. I-IV, (thk. Muhammed b. Sa‘d), Câmîatü Ümmi’l-Kurâ, 1988.
- Hayat, Zeynelabidin. “Esnâf-ı Sitte Hadisi Bağlamında Faiz Tartışmaları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2019.
- <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf> (Erişim Tarihi 12.04.2022)

- Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zübeyr. *Müsned*. I-II, (thk. Hasan Selim Esed ed-Dârânî), Dimeşk: Dâru's-Sakâ, 1996.
- Hurşit, Erdem. Kişisel Görüşme, 10.04.2022.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer el-Kurtubî. *el-İstizkâr*. I-IX, (thk. Sâlim Muhammed Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer el-Kurtubî. *et-Temhîd li mâ fi'l-Muvatta mine'l-meânî ve'l-esânîd*. I-XXIV, (thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî), Mağrip: Vizâretü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, 1387.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir el-Absî. *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. I-VII, (thk. Kemal Yusuf el-Hût), Lübnan: Dâru't-Tâc, 1989.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Fethu'l-Bâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed. *İ'lâmü'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn*. I-VII, Suud: Dâr İbni'l-Cevzî, ths.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalim. *Şerhu'l-Umde fi'l-fikh*. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1412.
- İbn Teymiyye, Takiyyüddîn el-Harrânî. *el-Fetâvâ el-kübrâ*. I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim. *el-İcmâ*. Kahire: Dâru'l-Âsâr, 2004.
- İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim. *el-İknâ*. I-II, (thk. Abdullah b. Abdilazîz Cibrîn), ths.
- İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrahim. *el-İşrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ*. I-X, BAE: Mektebetü Mekke es-Sekâfiyye, 2004.
- Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim b. fevâidi Müslim*. I-VIII, (thk. Yahyâ İsmail), Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998.
- Karaman, Hayrettin. "Alamet, Nişan ve Sembol Olarak Takılan Altın Erkeğe Haram mıdır?". (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00169.htm>
- Karaman, Hayreddin. "Altın alışverişi nasıl olmalıdır?". (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00154.htm>
- Karaman, Hayreddin. "Altın Ticareti". (Erişim Tarihi 17.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0177.htm>
- Karaman, Hayreddin. "Altın Vadeli satılamaz", Yenişafak, 23 Ekim 2014. (Erişim Tarihi 21.10.2020). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/altin-vadeli-satilamaz-56550>
- Karaman, Hayreddin. "Altın ve Gümüş Ziynet (Süs Malzemesi) Niçin Kadına Helal de Erkeğe Haramdır?". (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00168.htm>
- Karaman, Hayrettin. "Altın ve Hâlis İpek Erkeğe Haramdır". (Erişim Tarihi 10.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0049.htm>
- Karaman, Hayreddin. "Günümüzün Dînî Problemleri ve Çözüm Yolları". (Erişim Tarihi 22.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0963.htm>

- Karaman, Hayreddin. “İslâm Ticaret Kongresi (3)”, Yenişafak, 25 Ekim 2015. (Erişim Tarihi 21.10.2020). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/islam-ticaret-hukuku-kongresi-3-2022604>
- Karaman, Hayreddin. “Kredi Kartı ile Altın Satımı”. (Erişim Tarihi 21.10.2020) <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0178.htm>
- Karaman, Hayreddin. “Zekat ve Kurban İbadetini Karı-Kocadan Hangisi Yerine Getirir? Altın Takılar, Nisab”. (Erişim Tarihi 20.04.2022) <https://www.hayrettinkaraman.net/sc/00057.htm>
- Kur’ân-ı Kerîm
- Ma‘mer b. Râşid. *el-Câmi‘ (Musannefû Abdurrezzâk içinde)*. (thk. Habîburrahmân el-A‘zamî), Hindistan: el-Meclisü’l-İlmî, 1983.
- Mâlik b. Enes. *Muvatta (Şeybânî rivayeti)*, (thk. Abdulvehhâb Abdullatîf), el-Mektebetü’l-İlmiyye, ths.
- Mâlik b. Enes. *Muvatta*. I-II, (thk. Muhammed Fuat Abdulbâki), Beyrut: Dâr İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1985.
- Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Mu‘lim bi fevâidi Müslim*. I-III, ed-Dâru’t-Tûnusiyye, 1991.
- Mervezî, Muhammed b. Nasr. *İhtilâfû’l-fukahâ*. Riyad: Advâu’s-Selef, 2000.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *Sahîh*. I-V, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü’l-kübrâ*. (thk. Hasan Abdulmun‘im Şelebî), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû‘ şerhü’l-Mühezzeb*. Dâru’l-Fikr, ths.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*. I-XVIII, Beyrut: Dâr İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1392.
- Nezîh Kemal Hammâd. “Bitâkâtü’l-i’timân ğayru’l-muğattât”. *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 12: 1341-1368.
- Paçacı, İbrahim. “Altın Para Faiz İlişkisi ve Altının Vadeli Satışı”. (Erişim Tarihi 09.04.2022). <http://ibrahimpacaci.com.tr/index.php/makaleler/9-altin-para-faiz-iliskisi>
- Paçacı, İbrahim. “Altın-Para-Faiz İlişkileri ve Altının Vadeli Satışı”. *Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri -Tebliğ ve Müzakereler- Tartışmalı İlmi Toplantı, 27-28 Nisan 2012, Meram\Konya, 2012, 411-435.*
- Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîrû’l-Menâr*. I-XII, el-Hey’etü’l-Mısriyye el-Âmme li’l-Kitâb, 1990.
- Sâlih b. Zâben el-Merzûkî. “Ticâretü’z-zeheb fî ehemî suverihâ ve ahkâmihâ”. *Mecelletü Mecmai’l-Fıkhi’l-İslâmî*, 9: 68-182.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *Mebûsât*. I-XXX, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 1993.
- Şâdî b. Muhammed Âl Nu‘mân. *Câmu turâsi’l-allâme el-Elbânî fi’l-fikh*. I-XVII, Yemen: Merkezü’n-Nu‘mân, 2015.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. I-VIII, Beyrut: Dâru’l-Marife, 1990.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *İhtilâfû’l-hadîs (el-Ümm içinde)*, Beyrut: Dâru’l-Ma‘rife, 1990.

- Şeybânî, Muhammed b. Hasan. *el-Asl*. I-VIII, (thk. Muhammet Boynukalın), Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012.
- Tan, Oğuzhan. “Ekonomik Realite Temelinde: Altı Sınıf (Esnâf-ı Sitte) Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 51/2 (2010): 167-187.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünen*. I-V, Mısır: Matbaatu Mustafa el-el-Bâbî el-Halebî, 1975.
- Topal, Şevket ve Arık, Önder. “Elektronik Transfer Sistemleri Aracılığıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemleri (İslâm Hukuku Açısından Müşteri Temelinde Bir İnceleme)”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2021): 15-36.
- Tural, Tahir, “Erkeğin, Altın Kaplama Saat Kullanması Caiz midir?”. Youtube, 10.04.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=fbJdjGaoJLw>
- Turan, M. Hadi. “İslam Hukukuna Göre Sarf Akdinde Banka Kartlarının Kullanımı”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 9/2 (Kasım-2017): 823-838.
- Yaman, Ahmet. “Altın Para Mıdır? Ya da Hangi Altın Paradır?”. *Fıkhî Açısından Finans ve Altın İşlemleri – Tartışmalı İlmi Toplantı (27-28 Nisan 2012, Meram-Konya)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012, 437-444.
- Yıldız, Seracettin. “Kredi Kartı Uygulamasında Banka İle Üye İşyeri Arasındaki İlişkinin Fıkhî Durumu”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Zeylaî, Osman b. Ali. *Tebyînü’l-hakâik şerhu Kenzi’ d-dekâik*. Kahire: el-Matbaatü’l-Kübrâ el-Emîriyye, 1313.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Aysun AKTEPE	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	

